

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

“VARKA VE GÜLŞÂH” MESNEVÎSİ’NİN “LEYLÂ VÜ MECNÛN”
MESNEVÎSİ VE “ASLI İLE KEREM” HİKÂYESİYLE
KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman DELİBAŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN

ARTVİN-2019

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“VARKA VE GüLşAH” MESNEVİSİ’NİN “LEYLÂ V MECNÛN” MESNEVİSİ VE “ASLI İLE KEREM” HİKÂYESİYLE KARşILAşTIRILMASI** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

31/05/2019

Osman DELİBAş

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN danışmanlığında, **Osman DELİBAŞ** tarafından hazırlanan bu çalışma **10/07/2019** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi/doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL İmza:.....
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN İmza:.....
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇELEBİOĞLU İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

10 /07/ 2019

Dr. Öğr. Üyesi Zenzem YÜCETÜRK

Enstitü Müdürü V.

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM MESNEVÎ VE HALK HİKÂYESİ

TEZ BEYANNAMESİ	II
TEZ KABUL TUTANAĞI	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	X
ÖZET	XI
SUMMARY	XII
ÖNSÖZ	XIII
GİRİŞ.....	XIV

1.BÖLÜM

1. MESNEVÎ	1
1.1. Türk Edebiyatında Yer Alan Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri.....	2
1.2. Türk Edebiyatında yer alan Varka ve Gülşâh Mesnevîleri.....	2
2. HALK HİKÂYESİ	3
2.1. Türk Edebiyatında Yer Alan Kerem ile Aslı Hikâyeleri.....	3

2.BÖLÜM

1. YAZARLARIN HAYATLARI.....	5
1.1. Fuzûlî'nin Hayatı	5
1.2. Yûsuf-ı Meddâh'ın Hayatı	6
2. ESERLERİN ÖZETLERİ	7
2.1. Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinin Özeti	7
2.2. Varka ve Gülşâh Mesnevîsinin Özeti	13
2.3 Kerem ile Aslı Hikâyesinin Özeti	18

3.BÖLÜM

1. HİKÂYELERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	21
1.1. Hikâyelerin Kaynakları.....	21
1.1.1. Leylâ ve Mecnûn.....	21
1.1.2. Varka ve Gülşâh.....	21
1.1.3. Kerem İle Aslı.....	22
1.2. Hikâyelerin Dili.....	22
1.2.1. Leylâ ve Mecnûn.....	22
1.2.2. Varka ve Gülşâh.....	23
1.3. Hikâyelerin Şekil Özellikleri.....	23
1.3.1. Leylâ ve Mecnûn.....	23
1.3.2. Varka ve Gülşâh.....	24
1.3.3. Kerem ile Aslı.....	24
1.4. Hikâyeye Giriş.....	25
1.4.1. Leylâ ve Mecnûn:.....	25
1.4.2. Varka ve Gülşâh:.....	25
1.5. Erkek Kahramanların Karşılaştırılması.....	26
1.5.1. Leylâ ve Mecnûn.....	26
1.5.2. Varka ve Gülşâh.....	30
1.5.3. Kerem ile Aslı.....	31
1.6. Kadın Kahramanların Karşılaştırılması.....	32
1.6.1. Leylâ ve Mecnûn.....	32
1.6.2. Varka ve Gülşâh.....	35
1.6.3. Kerem ile Aslı.....	38
1.7. Kahramanların Ailelerinin Sosyal Durumu.....	38
1.7.1. Leylâ ve Mecnûn.....	38
1.7.2. Varka ve Gülşâh.....	39

1.7.3. Kerem ile Aslı	40
1.8. Hikâyelerde Baba Tiplerinin Karşılaştırılması	40
1.8.1. Leylâ ve Mecnûn' da Baba.....	40
1.8.2. Varka ve Gülşâh'ta Baba.....	42
1.8.3. Kerem ile Aslı'da Baba	42
1.9. Hikâyelerde Anne Tiplerinin Karşılaştırılması.....	43
1.9.1. Leylâ ve Mecnûn.....	43
1.9.2. Varka ve Gülşâh	45
1.10. Kahramanların Doğumu	46
1.10.1. Leylâ ve Mecnûn.....	46
1.10.2. Varka ve Gülşâh	47
1.10.3. Kerem ile Aslı	48
1.11. Kahramanlara Ad Verilmesi	49
1.11.1. Leylâ ve Mecnûn.....	49
1.11.2. Varka ve Gülşâh	50
1.11.3. Kerem ile Aslı	50
1.12. Kahramanların Çocukluğu	51
1.12.1. Leylâ ve Mecnûn.....	51
1.12.2. Varka ve Gülşâh	52
1.13. Kahramanların Yetiştirilmesi ve Eğitimi.....	53
1.13.1. Leylâ ve Mecnûn.....	53
1.13.2. Varka ve Gülşâh	54
1.14. Kahramanların Birbirlerine Âşık Olması.....	57
1.14.1. Leylâ ve Mecnûn.....	57
1.14.2. Varka ve Gülşâh	57
1.15. Kahramanların Aşklarının Duyulması	58
1.15.1. Leylâ ve Mecnûn.....	58

1.15.2. Varka ve Gülşâh	59
1.15.3. Kerem ile Aslı	60
1.16. Kız İsteme	60
1.16.1. Leylâ ve Mecnûn	60
1.16.2. Varka ve Gülşâh	63
1.16.3. Kerem ile Aslı	64
1.17. Düğün.....	65
1.17.1. Leylâ ve Mecnûn.....	65
1.17.2. Varka ve Gülşâh	66
1.17.3. Kerem ile Aslı	66
1.18. Savaş	67
1.18.1. Leylâ ve Mecnûn.....	67
1.18.2. Varka ve Gülşâh	68
1.19. Kahramanların Karşısına Çıkan Engeller	70
1.19.1. Leylâ ve Mecnûn.....	70
1.19.2. Varka ve Gülşâh	71
1.20. Kahramanların Ayrı Düşmeleri.....	73
1.20.1. Leylâ ve Mecnûn.....	73
1.20.2. Varka ve Gülşâh	74
1.20.3. Kerem ile Aslı	75
1.21. Kahramanların Ayrılık Sonrası Halleri.....	76
1.21.1. Leylâ ve Mecnûn.....	76
1.21.2. Varka ve Gülşâh	77
1.21.3. Kerem ile Aslı	78
1.22. Sevgilinin Başkası İle Evlendirilmek İstenmesi	79
1.22.1. Leylâ ve Mecnûn.....	79
1.22.2. Varka ve Gülşâh	79

1.22.3. Kerem ile Aslı	79
1.23. Hikâyenin Sonu.....	80
1.23.1. Leylâ ve Mecnûn.....	80
1.23.2. Varka ve Gülşâh	81
1.23.3. Kerem ile Aslı	82
1.24. Hikâyelerin Bitiş Bölümü	83
1.24.1. Leylâ ve Mecnûn.....	83
1.24.2. Varka ve Gülşâh	84
1.25. Hikâyelerde Mekân.....	85
1.25.1. Leylâ ve Mecnûn.....	85
1.25.1.1. Arabistan:	85
1.25.1.2. Bağdat:.....	85
1.25.1.3. Basra:.....	86
1.25.1.4. Bezm:.....	86
1.25.1.5. Cennet:.....	87
1.25.1.6. Çöl:	87
1.25.1.7. Dağ:	87
1.25.1.8. İbn-i Selâm'ın Evi:	88
1.25.1.9. Kâbe:.....	88
1.25.1.10. Kays'ın Evi:.....	89
1.25.1.11. Leylâ'nın Evi:	89
1.25.1.12. Leylâ'nın Kabri:	89
1.25.1.13. Mezarlık:.....	90
1.25.1.14. Okul:	90
1.25.1.15. Rûm:	90
1.25.2. Varka ve Gülşâh	91
1.25.2.1. Mekke:	91

1.25.2.2. Yemen:	91
1.25.2.3. Şam:	91
1.25.2.4. Kîş ve Bahreyn:	92
1.26. Hikâyelerde Olayların Geçtiği Zaman Dilimi.....	92
1.26.1. Leylâ ve Mecnûn.....	92
1.26.2. Varka ve Gülşâh.....	93
1.27. Hikâyelerde Rakip	93
1.27.1. Leylâ ve Mecnûn.....	93
1.27.1.1. İbn-i Selâm:	93
1.27.2. Varka ve Gülşâh.....	95
1.27.2.1. Benî Amr:	95
1.27.2.2. Melik Muhsin:	95
1.28. Hikâyelerde Âşıklara Yardımcı Tipler	96
1.28.1. Leylâ ve Mecnûn.....	96
1.28.1.1. Zeyd:.....	96
1.28.1.2. Nefvel:	97
1.28.2. Varka ve Gülşâh.....	98
1.28.2.1. Zenci Köle:	98
1.28.2.2. Selim Şâh:.....	99
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

c: cilt

F: Fuzûlî

s: Sayfa

TDED: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

YM: Yusuf-ı Meddah

yy: Yüzyıl

ÖZET

“VARKA VE GÜLŞÂH” MESNEVİSİ’NİN “LEYLÂ VÜ MECNÛN” MESNEVİSİ VE “ASLI İLE KEREM” HİKÂYESİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yusuf-ı Meddâh’ın yazmış olduğu Varka ve Gülşâh mesnevîsi ile Fuzûlî’nin yazmış olduğu Leylâ vü Mecnûn mesnevîlerinin ikisi de Arap Edebiyatı kaynaklı olup aralarında azımsanmayacak benzerlikler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Kerem ile Aslı Hikâyesi bir halk hikâyesi olmasına rağmen biçim bakımından değilse bile kahramanlar ve kahramanların başından geçen olaylar bakımından bahsi geçen eserlerle birtakım ortak nitelikler taşır.

Bu çalışmada söz konusu iki mesnevî ve halk hikâyesi ayrıntılı olarak incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Çalışma üç bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde eserlerin yazıldığı nazım ve nesir türlerinden bahsedilmiş ve eserlerle ilgili Türk Edebiyatında yapılmış araştırmalara değinilmiştir. İkinci bölümde yazarların hayatları ve ele alınan eserlerin özetleri verilmiştir. Üçüncü bölümde eserlerin karşılaştırması maddeler halinde ele alınıp devamında benzerlik ve farklılıklara değinilmiştir. Kerem ile Aslı Hikâyesinin mesnevîlere benzerliği kısıtlı olduğundan bu hikâye için her maddeye başlık açılmayıp karşılaştırmaya değer bulunan maddelere başlık açılmıştır. Bu bölümün sonunda ise çalışmadan elde edilen sonuçlar “Sonuç” başlığı altında belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, Halk Hikâyesi, Leylâ vü Mecnûn, Varka ve Gülşâh, Kerem ile Aslı

SUMMARY

COMPARISON OF “VARKA AND GÜLŞÂH” MASNAVI WITH “LEYLÂ VÜ MECNÛN” MASNAVI AND “ASLI AND KEREM” STORY

The Varka and Gülşâh masnavi written by Yusuf-ı Meddâh and the Leylâ vü Mecnûn masnavi written by Fuzûlî are both from Arabic literature and there are similarities between them that are not underestimated. In addition, although Kerem and Aslı Story is a folk tale, it has some common qualities with the works mentioned in terms of the characters and the events that happen to them.

In this study, the two masnavi and folk stories in question are studied and compared in detail. The study consists of three parts. In first part, the kinds of verse and prose in which the works were written are mentioned and the studies in Turkish literature related to these works are examined. In the second part, the lives of the authors and the summaries of the works discussed are given. In the third chapter, the comparisons of the works are specified and the similarities and differences are discussed. Since the similarity of Kerem and Aslı story to mesnevi was limited, not every title given for each substance for this story but the substances that are worth to be compared are given with titles. At the end of this part, the results obtained from the study are stated under the heading “Results”.

Keywords: Masnavi, Folk Tale, Leylâ vü Mecnûn, Varka and Gülşâh, Kerem and Aslı

ÖNSÖZ

Artvin'in Yusufeli ilçesinden elimize geçen Ahbârü'l-İber adındaki kitap bu tezin konusunu belirlemede en önemli rolü üstlenmiştir. Elimize geçen bu kitapta Varka ve Gülşâh mesnevîsi bulunmaktaydı. Buradaki Varka ve Gülşâh mesnevîsini incelediğimizde Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi ile birçok benzerliği olduğunu fark ettik. Beslendikleri kaynakların da ortak oluşu bu iki aşk mesnevîsini birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bunun yanı sıra, mesnevîlerin ve halk hikâyelerinin ortak bir sahada gelişim göstermesi dolayısıyla bu iki tür arasında az da olsa birtakım benzerlikler bulunduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı biz de Varka ve Gülşâh mesnevîsi ile Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi ve Kerem ile Aslı hikâyesini karşılaştırmayı uygun bulduk. Çalışmaya başladığımızda eserlerin kahramanlar, olayların yaşandığı coğrafya, gelenek ve görenekler, sosyal yaşam, inanışlar gibi birçok konuda benzerlikler taşıdığını tespit ettik.

Bu tezi hazırlarken Muhammet Nur Doğan'ın Fuzulî Leylâ ve Mecnûn adlı eserinden ve Doç. Dr. Kazım KÖKTEKİN'in Varka ve Gülşâh adlı eserinden büyük oranda istifade ettik. Çalışmamızda vermiş olduğumuz beyit örneklerini bu iki kaynaktan almış bulunmaktayız.

Bu çalışmalar sırasında desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, uzun çalışma döneminde sabrıyla ve hoşgörüsüyle her zaman yanımda olup bana yol gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Adnan Uzuna'a çok teşekkür ederim. Yine bu çalışmalar sırasında teknik destek aldığım değerli arkadaşım Muharrem Atabay'a ve araştırmalarımıza destek olan değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Anıl Çelik'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmayı hazırlama sürecinde kendisine zaman ayırmakta zorlandığım ve bu durumu bana asla olumsuz yansıtmayan ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşime sabrı ve hoşgörüsü için çok teşekkür ederim.

Osman DELİBAŞ

Artvin -2019

GİRİŞ

Mesnevîler ve Halk Hikâyeleri anlatmaya bağlı edebi türlerimizdendir. Her iki türde daha çok ana kahramanlar ve bu kahramanların etrafında geçen olaylar etrafında gelişir.

Çalışmamızın esin kaynağı Ahbâru'l-İber adlı kitapta geçen Varka ve Gülşâh mesnevîsi olmuştur. Bu mesnevîyi incelediğimizde diğer mesnevîlerle benzerliklerinin olabileceğini düşünerek bu konuda en meşhur mesnevî örneklerimizden Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi ile karşılaştırma gereği duyduk. Eserleri inceledikçe bu kanımızda ne kadar haklı olduğumuzu gördük. Mesnevîler ortak bir kültürün ürünü olması nedeniyle kahramanların benzer çevrelerde yetişmesi, aile yapıları, dini hassasiyetler gibi birçok konuda benzerliklerin olduğunu tespit ettik. Bu iki mesnevînin kaynağının Arap Edebiyatı olması mesnevîleri birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bunun yanı sıra mesnevîler ve halk hikâyelerinin beslendiği kaynakların da ortaklıklar göstermesi ve çeşitli konularda benzerliklerin oluşu karşılaştırmamıza halk hikâyesini de eklememiz fikrini ortaya çıkardı. Halk hikâyelerinden de Kerem ile Aslı Hikâyesini karşılaştırmamıza ekleme fikrini uygun gördük. Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin mesnevîler ile çok fazla benzerlik olmamasına rağmen bazı konulardaki benzerlik yadsınamayacak seviyededir.

Tezimizi üç bölüm halinde ele aldık. Birinci bölümde mesnevî ve halk hikâyesi türler hakkında bilgi verildi. Daha sonra tezimize konu olan Varka ve Gülşâh mesnevîsi, Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi ve Kerem ile Aslı hikâyesinin Türk Edebiyatındaki varyantları hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde ele aldığımız eserlerin yazarları hakkında bilgi verilip eserlerin özetleri dikkatlere sunuldu. Tezimizin üçüncü bölümünde de eserlerin çeşitli başlıklar altında karşılaştırması yapıldı. Karşılaştırma yapılırken her madde altında mesnevîlerin o maddeyle ilgili bilgileri verilip devamında ne gibi benzerlik ve farklılıklar olduğuna değinildi. Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin mesnevîlerle çok fazla benzerliği olmaması nedeniyle bu hikâye karşılaştırma yapılırken benzerliğin daha açık gözlemlendiği maddelere Kerem ile Aslı başlığı eklenerek karşılaştırma yapıldı. Bundan dolayı her karşılaştırma maddesine Kerem ile Aslı maddesi eklenmemiştir.

Varka ve Gülşâh mesnevîsi incelenirken metin kısmından Kazım KÖKTEKİN'in "Varka ve Gülşâh" adlı kitabından büyük oranda istifade edilmiştir. Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi'nin metni konusunda da Muhammet Nur DOĞAN'ın "Fuzulî Leylâ ve Mecnûn" adlı kitabından istifade edilmiştir. "Kerem ile Aslı" hikâyesinde ise Türkiye İş Bankası

Kültür Yayınlarından İsa ÖZTÜRK'un hazırlayıp çevirdiği "Kerem ile Aslı" kitabından istifade edilmiştir.

1. BÖLÜM

1. MESNEVÎ

Edebiyatta her beyti ayrı (aa-bb-cc vs.) kafiyeli olan bir nazım şeklidir. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. İki beyitlik şiir parçalarından binlerce beyit uzunluğundaki kitaplara dek kullanılmış bir şekildir¹

Bugün bilinen mesnevî şekli Fars edebiyatında ortaya çıkmış ardından aynı adla Türk edebiyatına; “müzdevice”, “recez” veya “urcûze” adlarıyla da Arap edebiyatına geçmiştir²

“Anadolu’da mesnevînin gelişim sürecinde Firdevsî, Nizamî, Attâr, Sâdî, Emir Hüsrev, Hâcû-yı Kirmânî, Molla Câmî gibi tanınmış İranlı mesnevî şairleri ile eserlerini Farsça veren Türk şairi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin büyük etkisi olmuştur”³

Mesnevîde beyitler arasında kafiye bütünlüğünün olmaması binlerce beyitlik eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mesela Leylâ ve Mecnûn’da olduğu gibi kahramanların doğumundan ölümüne kadar yaşamış oldukları birçok olay, duygu ve düşünceler eserde ayrıntılı olarak ifade edilebilmiştir. “Divan şiirinde anlam ve kavramlar bir beyitte tamamlandığı için şair her beyte iki ayak bulmak zorunda olduğundan, mesnevî en kolay nazım biçimi sayılır”⁴

Türk edebiyatına ise mesnevî İran edebiyatından geçer. En eski mesnevî XI. yüzyılda Yûsuf Has Hacib’in yazdığı Kutadgu Bilig adlı eserdir. Bu eser devrine oranla oldukça gelişmiş olduğu için daha önce de Türk edebiyatında oldukça ileri derecede mesnevîlerin yazılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Türk edebiyatının oluşum tarihi olarak bilinen XIII-XIV. yüzyılda mesnevî nazım şeklinin hâkim olduğu görülür. Anadolu sahasındaki mesnevî tarzının ilk büyük ürününü Mevlânâ’nın büyük Mesnevî’si ile verir. Farsça nazmedilmesine rağmen Mevlânâ’nın 25 bin beyti aşan 6 ciltlik büyük eseri *Mesnevî*, Türk edebiyatını derinden etkilemesi ve yüzyıllar boyunca Türkler tarafından

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14. bs., İstanbul: Kapı Yayınları, 2005, s. 309.

² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 309.

³ Ahmet Mermer, *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, s. 167.

⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 167.

okunup yorumlanması bakımından mesnevî nazım şeklinin Anadolu'daki en büyük yapıtı olarak kabul edilir⁵

Mesnevî nazım şekli ile yazılan eserler aşağı yukarı şu bölümlerden oluşur. Dibâce (önsöz), tevhîd, münacat, na't, mirâciye, medhiye, sebep-i te'lif (eserlerin yazılış nedeni), âğâz-ı dâstân (konuya başlangıç), konu ve hatime (sonuç). Konu ne olursa olsun mesnevîde bu bölümlerin pek çoğu bulunur.⁶

1.1. Türk Edebiyatında Yer Alan Leylâ ve Mecnûn Mesnevîleri

Arap edebiyatında ortaya çıkan Leylâ ve Mecnûn hikâyesi en yetkin ve başarılı örneklerini Türk edebiyatında vermiştir.

“Türk edebiyatında Leylâ ve Mecnûn hikâyesine ilk defa dokunan Gülşehri'dir. Gülşehri, 1313'de yazdığı Mantıku't-Tayr'ında, Allah'a karşı duyulan ve Allah'ın vücudunda “fâni ve müstehlik” (fenâ fi'llah) olmak amacını güden gerçek aşkı belirtmek için Mecnûn'un efsaneleşmiş aşkını örnek olarak alır”⁷

Türk edebiyatında oldukça benimsenen Leylâ ve Mecnûn hikâyesi yüzyıllar boyunca çeşitli şairler tarafından kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki XV. yy'a ait olup yazarı Edirneli Şâhidî'dir. Daha sonra sırasıyla Ali Şir Nevaî, Bihiştî Ahmed Sinan, Hamdullah Hamdi, Ahmed-i Rızvân, Sevdâî, Hakirî, Fuzûlî, Lârendeli Hamdi, Celilî, Celâlzâde Sâlih, Halife, Kafzade Faizî (Eser tamamlanmamıştır.), Örfî Mehmed Ağa, Andelib, Nakam gibi şairler tarafından da Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi kaleme alınmıştır.

1.2. Türk Edebiyatında yer alan Varka ve Gülşâh Mesnevîleri

Varka ve Gülşâh, Türk edebiyatında ilk defa 1368-69'da Yusuf-ı Meddah tarafından mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır.⁸

---

⁵ Elham Nikoosokhan Sedgi, “Ayyuki ile Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşâh Mesnevîlerinin Karşılaştırılması” (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2015), s. 103.

⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 310.

⁷ Ağâh Sırrı Levend, *Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, s. 103.

⁸ Ayşe Yıldız, “Türk Edebiyatında Varka Ve Gülşâh Mesnevîleri ve Mustafa Çelebi'nin Varka ve Gülşâh Mesnevîsi” (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2008), s. 22.

Mustafa Çelebi ve Mesihî de Varka ve Gülşâh'ı nazmeden diğer sanatçılardır. Bunların yanında kaynaklarda varlığı bildirilen yalnız elimize nüshaları ulaşmayan Varka ve Gülşâh mesnevîlerinin olduğunu da öğrenmekteyiz. Bunlar Ziyaî, Ziyaî (Selami) adlı şairlerdir. Son olarak kaynaklarda yazarının adının geçirilmediği çeşitli kütüphaneler ve şahıslarda mevcut olan Varka ve Gülşâh mesnevîlerinin olduğunu da bilmekteyiz.

Varka ve Gülşâh mesnevîsi Türk edebiyatında çok rağbet görmüş bir mesnevî olamamıştır.

2. HALK HİKÂYESİ

Boratav'ın halk hikâyesiyle ilgili tanımı şu şekildedir: “ ... yeni ve orijinal bir nev'i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hala taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev'e gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz. Destanî anane gittikçe zayıflıyor. Çünkü destanın aslî karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor”⁹. Görüldüğü üzere Boratav halk hikâyesinin destandan sonra çıkan ve destanın yerinin dolduran yeni bir tür olduğunu belirtmektedir.

Şükrü Elçin'in tanımı ise şöyledir: “Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde ‘efsane, masal, menkıbe, destan, vb.’ mahsullerle beslenerek, dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.”¹⁰

2.1. Türk Edebiyatında Yer Alan Kerem ile Aslı Hikâyeleri

Kerem ile Aslı hikâyesinin yazma nüshaların sayısı oldukça fazladır. Fikret Türkmen'in özel arşivinde bulunan cönkte, Hikâyet-i Kerem Han adlı yazma nüshada, Âşık Kerem Hikâyesi adıyla Millî Kütüphane'de bulunan bir cönkte, Nihat Sami Somyarkın (Banarlı)'da bulunan bir cönkte, Pertev Naili Boratav'ın özel arşivinde bulunan Ahmet Serdar'a ait bir yazmada yine aynı arşivde Eflatun Cem Güney'e ait bir yazmada

⁹ Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları, 1988, s. 63.

¹⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986, s. 444.

Kerem ile Aslı hikâyesi bulunmaktadır.¹¹ Bu da Kerem ile Aslı hikâyesinin yazmalar, cönkler, makaleler, antolojiler gibi çok farklı kaynaklarda karşımıza çıkmasını sağlamaktadır. Bu hikâye çok defa çok farklı şekillerde defalarca yazılmıştır. Bu durum hikâyenin ne kadar çok rağbet gördüğünü ve sevildiğini göstermektedir.

Kerem ile Aslı hikâyesinin hem Anadolu'da hem de diğer Türk boyları arasında sevilen bir anlatı olması onun defalarca yeniden yazılmasına yol açar. Zira yazarlar, ortak bilinçaltına yerleşmiş çok bilinen bir yapıttan yararlanabilirler.¹²

---

¹¹ Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikayesi Üzerinde Mukayiseli Bir Arastırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, ss. 5-6.

¹² Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 371.

2. BÖLÜM

1. YAZARLARIN HAYATLARI

1.1. Fuzûlî'nin Hayatı

16. yüzyıl şairlerinden olan Fuzûlî'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Yazmış olduğu eserler ve hakkında yapılan çalışmalardan elde edilen bilgiler 1480'li yıllarda doğduğu, Irak'ın Kerbela şehri yakınlarında yaşadığı tahminini doğrulamaktadır. Şairin Hilleli olduğu görüşü de bir diğer görüş olarak karşımıza çıkar.

Fuzûlî, adının Mehmed olduğunu Matlaü'l- İtikad adlı eserinin önsözünde söyler. Fuzûlî'nin Büyük Selçuklular zamanından beri Irak'ta yerleşmiş, eski ve büyük bir Oğuz aşireti olan Bayat aşiretinden olduğu, Sâdıki'nin Mecmaü'l-Havâs adlı tezkiresinde yazılıdır.¹³

Fuzûlî'nin eserlerini incelediğimizde onun Arapça ve Farsça'ya hâkim, iyi bir eğitim almış ve döneminin bilimlerine vakıf olduğunu açıkça görebilmekteyiz. Ayrıca sahip olduğu bu üstün kabiliyetler neticesinde dönemin ileri gelenlerinin bazılarında ufak tefek himaye görse de asıl kıymetinin anlaşılmadığından devlet büyüklerinden beklediği maddî ve manevî desteği göremediğinden yakınır.

Fuzûlî, 1556 yılında vefat etmiştir. Öldüğünde 70 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Ömrü boyunca çok önemli eserler bırakan şair, döneminde ve döneminden sonra da örnek alınan, şiirlerine nazireler yazılan, eserleri taklit edilen büyük bir şair olmuştur. Türkçe ve Farsça divân sahibi olan şair bunların yanında Arapça şiirlerinin yer aldığı Arapça Divân'ın varlığından söz edilse de elimizde nüshası bulunmamaktadır. Bunların yanında yetkin onlarca eser ortaya koyan şair, Divan Edebiyatının en ünlü ve etkisi en uzun süren şairi olmuştur.

---

¹³ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 140.

1.2. Yûsuf-ı Meddâh'ın Hayatı

Yûsuf-ı Meddâh'ın hayatı ile bilgiler oldukça sınırlı olup nereli olduğu, hangi tarihte doğduğu ve nerede hangi tarihte öldüğü hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Eldeki kısıtlı bilgilerden hareketle XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı düşünülmektedir.

Bazı araştırmacılarca, Yûsuf-ı Meddâh, meddâh olmasından yola çıkılarak, farklı yerlere seyahat edip, topluluklar karşısında şiirlerini okuyarak hayatını sürdürmüş biri olarak kabul edilir.¹⁴

Şair, gençlik yıllarını Azerbaycan'da geçirmiştir. Daha sonra Konya'ya gelmiş ve Mevlevîliğe intisap etmiştir. Meddâh unvanından da anlaşılacağı üzere, şehir şehir gezen ve halk önünde şiirler söyleyen bir şair olan Yûsuf-ı Meddâh, eserlerine bakılırsa Erzincan, Ankara, Sivas ve Kastamonu gibi farklı bölgelerde yaşamış ve buralarda da tanınmıştır.¹⁵

Araştırmacılar, şairin adını farklı şekillerde verirler. Varka ve Gülşâh'ın şairinden “Sekizinci asır şairlerinden bu zat hakkında hiçbir malûmat yoktur. Şiirlerinden nâ-kâfi birkaç numune Şeyhoğlu'nun *Kenzü'l-Küberâ*'sındadır.” diye ilk önce Fuat Köprülü bahseder ve şairin adını Yûsuf-ı Meddâh diye verir. Türkiye'de, Varka ve Gülşâh ile ilgili ilk ciddi araştırmayı İsmail Hikmet Ertaylan yapar ve ilk yayımında şairin adını Yûsufi olarak, daha sonraki yayımlarında ise Yûsufi-i Meddâh şeklinde verir. Şairin adını, Ahmed Ateş ilk kez Meddâh Yûsuf, daha sonra ise Yûsuf-ı Meddâh; Agâh Sırrı Levend Yûsufi-i Meddâh; Nihat Sami Banarlı Meddâh Yûsuf; Metin Akar Yûsuf-ı Meddâh; şairden ilk bahsedenlerden biri olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Mevlevî Yûsuf olarak verirler.¹⁶

Şairin adı Varka ve Gülşâh'ta şu şekilde geçmektedir:

Yûsuf-ı Meddâh bî-çâre anun

‘İşkî yolında fidâ eyle cânun [YM 1731]

(Zavallı Yûsuf-ı Meddâh, aşk yolunda canını feda etti.)

¹⁴ Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008, s. 11.

¹⁵ Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, s. 11.

¹⁶ Elham Nikoosokhan Sedgi, *Ayyuki ile Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşah Mesnevilerinin Karşılaştırılması*, s. 25.

2. ESERLERİN ÖZETLERİ

2.1. Leylâ ve Mecnûn Mesnevîsinin Özeti

Bir vakitler Arap kabilelerinden birinde şeref ve itibar sahibi, faziletli bir bey vardır. Bu beyin oğlu olmamaktadır. Oğlu olması için birçok çareler arar ve çabaları en sonunda sonuç verir. Beyin bir oğlu olur. Kabilesi çocuğa Kays adını verir. Kays daha dünyaya gelir gelmez ağlamaya başlar, sürekli feryat figanda bulunur. Sadece güzel bir kızın kucağında susar. Bu durum Kays'ın güzelliğe olan meylini gösterir. Kays on yaşına gelince sünnet ettirilir ve okula gönderilir. Gittiği okulda kızlarla birlikte eğitimine başlar. Burada peri kızı gibi bir güzelliğe sahip olan Leylâ ile tanışır. Leylâ da başka bir Arap beyinin kızıdır.

Kays ile Leylâ zamanla birbirlerini sevip âşık olurlar. Sürekli birlikte vakit geçirirler. Aşklarını ne kadar saklamak isteseler de aralarındaki bu aşk ortaya çıkar ve dedikodular başlar. Bunun üzerine Leylâ'nın annesi Leylâ'ya kızar ve onu azarlar. Leylâ durumu inkâr eder. Okuldan ayrılmak zorunda kalır. Zamanını evde ağlayarak geçirir. Böylelikle âşıkların ilk ayrılığı gerçekleşir.

Kays'ın Leylâ ile ayrı düşürülmeleri sonrası dünyası yıkılır. Kays, felekten ve ayrılıktan şikâyetlere başlar. Arkadaşları onu ne kadar teselli etmeye çalışsa da Kays kederinden yerinde duramaz, kırlara çıkar, çiçeklerle ve hayvanlarla konuşur.

Bir gün iki âşık arkadaşlarıyla kırlara dolaşmaya çıkar ve burada birbirleriyle karşılaşır. İki de birbirlerini görünce kendilerinden geçerek bayılırlar. Leylâ'nın arkadaşları Leylâ'nın yüzüne gül suyu serpererek ayıltırlar ve onu evine götürürler. Mecnûn da daha sonra ayıldığında Leylâ'yı yanında göremez ve bunun üzerine çılgına döner ve çöllere kendini atar. Böylelikle Mecnûn adıyla anılmaya başlar. Bu durumu Mecnûn'un arkadaşları babasına bildirir. Babası vaziyeti anlayınca feryat figan ederek oğlunu aramaya koyulur. Oğlunu çok arar ve sonunda bir köşede kendinden geçmiş perişan bir halde bulur. Mecnûn'a nasihatlerde bulunan babasını Mecnûn tanımaz. Babası kendini tanıtır. Mecnûn ise bana Leylâ gerek gerisi hikâye diyerek karşılık verir. Baba ne yapsa oğlun bu kara sevdadan döndüremez ve ona bir oyun ederek Leylâ'nın kendilerinde misafir olduğunu söyler. Böylelikle Mecnûn'u eve dönmeye razı eder. Eve gelince bir yandan babası bir yandan annesi Mecnûn'a nasihatlerde bulunurlar onu kabilelerinden istediği güzel bir kızla

evlenmesini teklif ederler. Mecnûn ise bütün nasihatleri ve teklifleri iradesinin elinde olmadığını belirterek reddeder.

Mecnûn'un babası Leylâ olmadan oğlunun teselli bulmasının imkânsız olduğunu anlar ve kabilenin ileri gelenleri ile Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'nın anne babası misafirlerini ne kadar iyi karşılarsa da Mecnûn'un babasına, "Oğluna deli diyorlar. Deliye kız mı verilir!" diyerek teklifi reddederler. Oğlunun iyileşmesi halinde kızlarını verebilecekleri sözünü verirler. Çaresiz bir şekilde geri dönen baba, oğluna olanları anlatır. Mecnûn'un cevabı ise nettir. Yolundan asla dönmeyeceğini belirtir.

Mecnûn'un ailesinin oğullarını iyileştirme çabalarının hepsi sonuçsuz kalır. Son olarak babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür ve orada Mecnûn'a bu dertten kurtulması için dua etmesi söylenir. Mecnûn ise Kâbe'de tam tersine bu aşk derdinin artması için dua eder. Bunun üzerine babası Mecnûn'dan artık kurtuluşunun olmadığını anlayarak ümidini keser. Babası çaresiz evinin, Mecnûn ise çölün yolunu tutar.

Mecnûn, çöllerde kendinden geçmiş bir şekilde dolaşır, dağ ile dertleşir, hayvanlarla konuşur, vahşi hayvanlarla dostluk kurar, hangi güzelliğe bakarsa Leylâ ile bir ilişki kurar.

Leylâ'nın ise artık ne bir sevinci ne de bir kimseyle konuştuğu kalmıştır. Herkesten uzaklaşır. Arkadaşlarının bütün çabalarına rağmen Leylâ'da en ufak bir neşe oluşmaz. O da tıpkı Mecnûn gibi insanlardan uzaklaşır, derdini pervaneye anlatır, ay ile konuşur, sabah rüzgârıyla sevgilisine selam gönderir. Bu durum karşısında Leylâ'nın annesi kızının bu haline çareler aramaya başlar. Leylâ'yı biraz olsun eğlendirmek için onu arkadaşlarıyla kır gezisine çıkartır. Leylâ burada hiçbir eğlenceye heves etmez. Bir hile ile kızlardan ayrılır ve yalnız kalır. Dolaşırken birisinin Mecnûn'un şiirini okuduğunu işitir ve Mecnûn'un kendisinden daha dertli olduğunu öğrenir.

Yine kır gezilerinden birinde Araplar arasında soy sop bakımından gözde biri olan İbni Selâm da ava çıkmıştır. Burada Leylâ ile karşılaşınca ona bir bakışta âşık olur. Ona kavuşmanın çarelerini arar. Akıllı bir adam bulup ona birçok mal bağışlayarak Leylâ'yı istemesi için elçi gönderir. Leylâ'nın anne babası razı olur. Leylâ ile İbni Selâm nişanlanır.

Dönemin yiğit, adalet sahibi, kendisi de aşk yolunda nice eziyetlere uğramış kişisi olan Nefvel adında biri Mecnûn'un şiirlerini duyar ve çok beğenir. Mecnûn'u arar ve onu bir köşede düşkün, yalnız ve ümitsiz bir halde bulur. Ona dostluk gösterir ve yardım etmek ister. Dertine ortak olmak onu muradına erdirmek ister. Mecnûn, Nefvel'e halini düzeltmek için çok kişinin çaba sarf ettiğini, ne yaptılarsa çare bulamadıklarını söyleyerek bahtsızlığından dert yanar. Nefvel ise gücünü kullanarak derdine derman bulabileceğini

söyler. Mecnûn bu durumdan ümitlenir. Üst başına çeki düzen verir. Alışkanlıklarını terk eder. Süslü elbiseler giyinir.

Nevfel sözünde durarak Leylâ'nın kabilesine mektup yazar ve Leylâ'yı Mecnûn'a ister. Leylâ'yı verirlerse onlara servet bağışlayacağını, eğer vermezlerse kılıçla bu işi çözeceğini söyleyerek tehditte bulunur. Leylâ'nın kabilesi teklifi reddeder ve tehditlere boyun eğmeyeceğini belirtir. Nevfel bu durum karşısında çok sinirlenerek Leylâ'nın kabilesine savaş açar. Savaşı bir kenarda oturup izleyen Mecnûn, Leylâ'nın kabilesinin savaşı kazanması için dua eder. Savaş akşama kadar sürmesine rağmen Nevfel savaşı kazanamaz. Savaşa ara verilir. Girmiş olduğu bütün savaşları kazanan Nevfel savaşı neden kazanmadığını sorar. Yanındakiler galip gelememenin nedenini Mecnûn'un etmiş olduğu duaya bağlarlar. Durumu öğrenen Nevfel girdiği bu savaştan pişmanlık duyarak galip gelmesi halinde Leylâ'nın adını bir daha anmayacağını söyler. İkinci gün savaş tekrar başlar ve Nevfel galip gelir. Leylâ'nın babası kızının nişanlı olduğunu töreyi bozacaklarsa eğer kızını kendisinin almasını teklif eder. Nevfel ise "Sadece bir düşkünün derdine deva, bir hastaya şifa olmak istiyordum ama anladım bu iş zor; hasta ilaç kabul etmiyor!" diyerek pişmanlığını dile getirir. Çoluk çocuğunda ve malında gözünün olmadığını söyleyerek kendisinden onlara bir daha kötülük gelmeyeceğini söyler ve memleketine doğru yola koyulur. Bu durum karşısında Mecnûn, Nevfel'i verdiği sözü tutmadığı için ayıplar ve tekrar inleyerek ve gamlı bir halde çöllere düşer.

Mecnûn, çölde ihtiyar bir adamın zincire vurulmuş bir esiri sürükleyerek götürdüğünü görür. Durumu sorduğunda bunun para toplamak için bir oyun olduğunu öğrenir. Zincir deliye gerek diyerek zincire kendisi girer ve ihtiyarla kapı kapı dolaşmaya başlar. Sıra Leylâ'nın kapısına gelince Mecnûn kendinden geçerek orada bayılır. Öyle bir ah çeker ki Leylâ evin içinde Mecnûn'dan haberdar olur ve Mecnûn'a koşar. Tekrar bir araya gelen iki âşık dertleşir ve birbirlerine gazeller okurlar. Daha sonra Mecnûn zincirlerini parçalayıp tekrar çöle döner.

Mecnûn tekrar bir hileye başvurup kör dilenci rolüne girip kapı kapı dilencilik yapmaya başlar. Böylelikle Leylâ'nın evinin önüne gelir ve "Ey Dost" diye bağırır. Leylâ sesin kime ait olduğunu anlar. Dışarıya çıkar. Mecnûn tekrar sevgilisine sitemlerde bulunur ve çöllere döner. Bu sırada İbni Selâm nikâh için mal gönderip şart ettiği her şeyi yollar. Nikâh hazırlıklarına başlar. Bunu öğrenen Leylâ, ağlayarak düğününü feryat figanla mateme çevirdi. Felekten şikâyet edip durur. Etrafındakiler Leylâ'nın bu durumunu anne babasından ayrılmasının ona zor gelmiş olabileceğine yoraralar. Leylâ sırrını ele

vermeyerek istemeyerek de olsa İbni Selâm ile evlenir. Düğün gecesi İbni Selâm duvağı açmak isteyince Leylâ bir hileye başvurarak kendisine bir cinin musallat olduğunu, kendisinin bir insanla evlenmesi halinde hem kendini hem de evlendiği kişiyi bir vuruşta yok edeceği yalanını uydurur. Perinin de karşısında eli kılıcında beklediğini söyler. Bir süre sabretmesini, tevekkül göstermesini, belki gelecekte muradına erebileceğini söyler. İbni Selâm cinle ilgili haberi gerçek sanarak çare aramaya başlar.

Mecnûn, Zeyd adında faziletli, olgun sözünde durmasını bilen, güzel ahlak sahibi bir sohbet arkadaşı edinir. Zeyd de Zeynep adında güzel bir kıza tutulmuş, aşk acısı çekmiş biridir. Zeyd Leylâ'nın evlilik haberini Mecnûn'a getirir. Mecnûn sitemini anlatan bir mektup yazarak Zeyd ile Leylâ'ya gönderir. Zeyd de Leylâ'nın derdine derman olacak bir hoca olarak kendini tanıtip Leylâ'ya ulaşır ve mektubu ona teslim eder. Leylâ mektubu okur ve çok üzülür. Leylâ da karşılık bir mektup yazıp zorla evlendirildiğini İbni Selâm'ı kendisine yaklaştırmadığını, aşkına sadık olduğunu ve böyle düşünmesine sitemde bulunan bir mektup yazarak Zeyd ile mektubunu Mecnûn'a yollar. Zeyd iki âşık arasında haberleşmeyi bir müddet devam ettirir.

Mecnûn'un babasına bir gün oğlunun Leylâ'nın kabilesi tarafından öldürüleceği haberi gelir. Bunun üzerine Mecnûn'un babası oğlunu aramak için çöllere düşer. Bir gece ansızın gözüne bir ateş parıltısı görünür. Bedevilerin ateş yaktığını düşünür. Oraya doğru ilerler. Yaklaşınca görürü ki o ateş çer çöp ateşi değildir. Ateş Mecnûn'un ağzından çıkan bir ah ateşidir. Babası Mecnûn'un yanına gelir fakat Mecnûn babasını tanımaz. Babası kendini tanıtır. Mecnûn'a ölümünün yaklaştığını, geriye dönmesi ve varisi olarak işlerinin başına geçmesi için yalvarır. Leylâ'nın vefasız olduğunu, bu aşktan vazgeçmesi gerektiği gibi nasihatlerde bulunur. Babasının söyledikleri Mecnûn'u bir an düşündürse de aşkının tesirinden kurtulamaz. Babasına bu aşktan istese de vazgeçemeyeceğini belirtir. O esnada Mecnûn'un bedeni titrer ve elbisesinin kolu kanla dolar. Babası hayretlere düşer. Mecnûn, babasına merak etmemesini Leylâ'nın kan aldırıldığını, hacamatçı Leylâ'nın koluna neşter vurunca kendisinde de o yaranın eseri ortaya çıktığını, artık iki bedende tek ruh olduklarını söyler. Babası bu durum karşısında insafa gelir ve bu durumun bir olgunluk belirtisi olduğunu anlar. Nasihat ve sitemden artık vazgeçerek evine döner. Çok geçmeden Mecnûn, bir avcıdan babasının ölüm haberini alır ve çok üzülür. Mezarının başına gelip üstüne kapanarak feryat figan eder. Günlerce gözyaşı döker. Sonra tekrar çölün yolunu tutar.

Mecnûn bir gün gönlü yaralı bir şekilde çölde gezerken bir levha üzerinde Leylâ ve Mecnûn'un görüntüsünde çizilmiş iki yüz resmine rastlar. Sevgilisinin resmini kazır ve kendininkini bırakır. Neden böyle yaptığını sorarlar. Mecnûn “ Bizim için gerçek birdir; birlikte iki ayrı görüntü bulunmaz” der. Soran kişi sevgilinin resmi kazınsın seninkisi dursun; bu ayıp değil mi diye sorunca Mecnûn da aşk yolunda sevilenin sevene örtü olamayacağını, sevilenin gizli olması sevenin de şöhret olması gerektiğini söyler. Artık hiçbir şey Mecnûn'un derdine derman olamaz. O artık ilahi aşka yönelmeye başlamıştır. Durdurdu Allah'a açar.

Mecnûn çölde bir sabah Zeyd'in kendisine doğru sevinçle gelmekte olduğunu görür. Bu ferahlığın ve sevincin sebebini sorar. O da Mecnûn'a Leylâ'nın yanına uğradığını ve onun elem dolu halini anlatır. Kendisinin durumunu Mecnûn'a anlatmasını istediğini ve ona sitemde bulunup kendisini ihmal etmemesi teklifini söyler. Mecnûn sevgilisinin vefalı tutumuna çok sevinir. Ona karşı güveni tazelenir. Leylâ'ya Zeyd ile bir mektup göndererek buluşma isteğini iletir. Buluşmalarına engel olan İbnî Selâm'a da beddua eder. Bunun üzerine beddua yerine ulaşır ve İbnî Selâm hastalanır ve kısa zamanda da ölür. Bu ölümü bahane eden Leylâ rahatça ağlayıp inler. Arapların âdeti gereği iki sene matem tutar. Asıl matem tutuşunun sebebi ise Mecnûn'a kavuşamamasıdır. Leylâ daha sonra baba evine dönerek bu ölümü bahane edip sürekli yas tutar.

Zeyd tarafından Mecnûn'a İbnî Selâm'ın ölüm haberi gelince Mecnûn ah çekip feryat ederek gözyaşı döker. Zeyd bu duruma hayret ederek bu durumun izahını ister. Mecnûn da ona “Cananı için canını veren maksadına ulaşmıştır; canını veremeyen ise arada kaybolup gitmiştir.” yanıtını verir. Kendisinin ona göre daha alt derecede olduğunu belirtir.

Leylâ bir kervanla yolculuk ederken bir ara kendinden geçer ve yol arkadaşlarından ayrı düşer. Gecenin karanlığında da kimse bu durumu fark edemez. Leylâ kendine geldiğinde kaybolduğunu ve yol arkadaşlarının kendisini bırakıp gittiğini anlar. Ne tarafa koşarsa kervandan iz bulamaz. Tek başına karanlıkta yürürken Mecnûn'un bulunduğu diyara düşer. Kervanı ararken ansızın kederli bir kişiye rastlar. Yoldaki konakların öğrenmek için bu kişiye yönelir. Adama kim olduğunu seslenince ondan “Ben Mecnûnum” cevabını alır. Leylâ ona inanmaz ve ispat ister. Mecnûn eskiyi anlatan şiirlerini okur ve Leylâ onun Mecnûn olduğunu anlar. Leylâ gözyaşlarını tutamaz ve ondan af diler. Bu sefer Mecnûn ona kim olduğunu sorar ve ondan Leylâ cevabını alır. Leylâ, Mecnûn'a vuslat talebinin iletir ama Mecnûn'dan ret cevabını alır. Mecnûn artık Leylâ ile bir olmuştur.

Leylâ artık kendi içindedir. Leylâ'yı kendinde görmektedir. Mecnûn kendini yarda yok etmiştir. Artık sevgilisini kendinin dışında başka bir mekânda aramayacağını belirtir. Mecnûn artık tasavvuf yolunda ilerlemiş gerçek aşka ulaşmıştır. Kemâlâta erişip Allah'ın yakınlığını kazanmıştır. Leylâ, Mecnûn'un ulaştığı mertebeyi görünce onu tebrik eder. Birbirlerine şiirler okurlar. Leylâ'nın şiiri bitmeden kervandan onu aramak için gelen deve üstünde bir adam görünür. Leylâ, kendisini aramaya gelen adama doğru hızlıca giderek kaybolmuş ve arama içinde olduğunu gösterir. Böylece onunla birlikte kervana döner. Mecnûn ise çölde yine yılanlarla ve karıncalarla baş başa ağlayıp inlemeye perişan bir halde devam eder.

Leylâ, sevgilisi ile buluşma umudu kalmayınca dünya ile bütün bağı koparır ve canından ümidini keser. Bir sonbahar günü gamlarından kurtulmak için gül bahçesine doğru yürür. Çiçek bahçesinin sonbaharın etkisiyle matem yerine döndüğünü görünce bahçeye derdini açar. Kendi durumunu adeta bu bahçenin durumuna benzetir. Bahçenin elbette bahara kavuşacağını ama kendisinin kavuşma ümidinin kalmadığını söyler. Allah'a yalvararak ölümünü ister. Öyle içten dua eder ki duası hemen etkisini gösterir. Mizacı değişir, hasta olarak yataklara düşer. Annesine sırrını açarak ona vasiyette bulunur. Kendisini helak edenin Mecnûn'un aşkı olduğunu, Mecnûn'un daha beter bir durumda olduğunu söyler. Mecnûn'un diyarına düşerse ona derdini arz etmesini ister. Zavallı Leylâ senin yolunda can verdi, aşkının yolunda verdiği sözü tuttu diye söylemesini, kendisinin de bu yolda samimi ise fazla bekletmemesi, dünyayı terk edip yanına gelmesi isteğini belirtir ve sevgiliye kavuşma arzusuyla canını verir.

Zeyd, Leylâ'nın ölüm haberini öğrenince derhal yola düşer ve Mecnûn'u durumdan haberdar eder. Mecnûn haberi alınca büyük bir ah çekerek kendinden geçer. Kendine geldiğinde Zeyd'e verdiği bu kötü haber dolasıyla çıkarır. Kendisini ateşe attığını belirtir. Yaptığın bu büyük günahın karşılığı olarak bir sevap işlemesi ve kendini Leylâ'nın mezarına götürmesini ister. Zeyd ile birlikte yola çıkarlar. Mecnûn mezarı görür görmez mezarı kucaklar, feryat figan eder. Allah'a canını alması için dua eder ve duası kabul olur. "Leylâ!" diyerek canını teslim eder. Zeyd bu durum karşısında feryat edip yakasını yırtar. Öyle yanık yanık ağlar ki ahının sesine herkes etrafına toplanır. Toplananlar Mecnûn'un, Leylâ'sının kabri üstünde can verdiğini görürler. Mecnûn'u yıkayıp ağlayarak sevgilisiyle aynı mezara koyarlar. Kabrin üstüne bir taş dikerler. Böylece âşık ile maşuk arasında engeller kalkmış olur.

Zeyd bağıllık örneği göstererek kabir civarında yer tutar. Kabrin hizmetkârlığını yapar. Zeyd bir gece sabaha karşı, hasta vücudunda takat kalmadığı için mezara yaslanıp uyuya kalır. Rüyasında bir bahçe içinde iki ay parçası görür. Her birine bin melek yüzlü hizmet etmektedir. Zeyd bunların kim olduğunu, buranın neresi olduğunu sorar. Cevap olarak burasının Rıdvan Cenneti olduğunu, kalabalığın da huriler ve gılmanlar olduğunu, iki ay yüzünün ise Leylâ ile Mecnûn olduğunu söylerler. Zeyd uykudan uyanınca bu ince gerçeği halka anlatır. Halkın inancı daha da artarak o kabri ziyaret etmek bir âdet halini alır.

2.2. Varka ve Gülşâh Mesnevîsinin Özeti

“Hz. Peygamber zamanında Mekke’de Zahir İbni Hayy Benî Şeybe adında bir kavmin Hilal ve Hümam adında iki reisi vardır. Hilal’in Gülşâh adını verdiği bir kızı, Hümam’ın da Varka adını verdiği bir oğlu olur. Birlikte büyüyen, mektebe birlikte giden bu çocuklar zamanla birbirlerine âşık olurlar. Birbirinden hiç ayrılmayan bu ikili, on iki yaşına geldiklerinde ikisi birlikte silahşörlük öğrenirler. Varka ve Gülşâh’ın aşkları kabile arasında yayılır. Kabile bu iki sevgilinin evlenmelerini ister. Varka ve Gülşâh’ın aileleri iki sevgilinin evlenmelerine razı olurlar ve yedi gün yedi gece düğün yapılır. Gülşâh’ın gelin olarak Varka’ya geleceği gece, o civarda bulunan Hayy u Benî Hayf kabilesinin beyi Benî Amr, daha önce Gülşâh’ın güzelliğini işittiği için, altmış bin asker ile Gülşâh’ı kaçırmaya gelir. Benî Amr askerleriyle birlikte yaptığı baskın sonucu Gülşâh’ı kaçırmaya gelir. Varka bu durumu işitince çok üzülür. Benî Şeybe kabilesi bir araya gelerek Gülşâh’ı kurtarmayı düşünürler. Gülşâh, Varka için ağlayıp sızlanmaktadır. Benî Amr onu teselli etmeye çalışırsa da bunun pek faydası olmaz. Bu arada Benî Şeybe kabilesi on iki bin askerle Gülşâh’ın kaçırıldığı bölgeye ulaşır. İki kabile birbirleriyle çarpışmaya başlar. Benî Amr zaman zaman çadırına gidip Gülşâh’ı ikna etmeye uğraşırsa da başarılı olamayınca çok öfkelenir. Benî Amr, bu öfkesinden dolayı çok içki içer ve kendinden geçer. Gülşâh bu durumdan kurtulmak ve Varka’ya kavuşmak için sürekli Allah’a dua etmektedir.

Varka, Gülşâh’ı kurtarmak için gece elbiselerini giyip Benî Amr’ın çadırına doğru yola çıkar. Gece yarısı bekçilerin uyuduğu bir sırada Gülşâh’ın bulunduğu çadıra girer. Varka, Benî Amr’ın uyumasından da faydalanarak Gülşâh’ı kurtarır ve kabilesine döner. Ancak Benî Amr bu iki sevgilinin peşini bırakmaz. İki kabile tekrar çarpışmaya başlar. Bu

çarpışma sonucu Benî Amr Gülşâh'ı yeniden esir eder. Varka'nın babası da şehit olmuştur. Benî Amr, Gülşâh'a kendisini kabul etmesi durumunda her şeyini vereceğini söyler. Gülşâh, Varka'dan korktuğunu Varka'nın başını getirmesi durumunda Benî Amr'ı kabul edebileceğini söyler. Benî Amr bu duruma çok sevinir. Varka ile Benî Amr arasındaki mücadeleden galip çıkan Benî Amr Varka'nın boynuna bent bağlayarak Gülşâh'ın karşısına getirir. Gülşâh, Benî Amr'ın uyuduğu bir sırada Varka'nın elini çözerek Benî Amr'ı öldürür. İki birlikte kendi kabilelerine dönerler. Kabile halkı, Gülşâh'ı Varka'ya tekrar isterler. Gülşâh'ın babası kızını Varka'ya vermeye razı olursa da, annesi Varka'nın yetim ve fakir olduğunu ileri sürerek kızını vermek istemez.

Yemen şahı Varka'nın dayısıdır. Varka, dayısından Gülşâh'ın annesinin istediği başlığı almak üzere, onu çok seven bir hizmetçiyi dayısına yazdığı mektubu götürmek için Yemen'e gönderir. Aradan altı ay geçmesine rağmen kul geri dönmemiştir. Varka ve Gülşâh, bir nişan olarak yüzüklerini birbirine verdikten sonra, Varka Yemen'e gitmek üzere yola çıkar. Yemen'e vardığında dayısı ve halkının bir kısmının esir edildiğini öğrenir. Bunun üzerine dayısını ve onun halkından esir olanları kurtarmak için savaşmaya başlar. Melik Anter'in de hayranlığını gizleyemediği bir kahramanlık göstererek dayısını kurtarır.

Melik Anter, Varka'yı öldürmek üzere asker gönderir. Varka büyük bir başarı gösterip Melik Anter'in askerini dağıtır, çoğunu öldürür. Melik Anter, Yemen şahı Selim Şah ile altmış beyini asmak için altmış bir darağacı kurdurur. Varka altmış bir darağacının dayısı ve beyleri için kurulduğunu anlamıştır. Varka, dayısı ve beylerini kurtarmak için Melik Anter'in askerleriyle savaşmaya başlar. Beylerin birkaçını kurtaran Varka, Melik Anter'i esir eder. Bunun üzerine Melik Anter'in askerleri ile Varka bir anlaşma yaparlar ve Melik Anter ile Selim Şah serbest bırakılır. Selim Şah'ın kurtulması üzerine, Yemen şahının veziri halka ve Varka'ya hediyeler verir. Öte yandan Melik Anter yenilginin üzüntüsü içinde, Selim Şah ve Varka'yı tutsak etmek için bazı planlar yapar. Meydan ortasında bir kuyu kazdırarak üzerini çer çöple kapatır. Bu, Varka ve Selim Şah'a kurulan bir tuzaktır. Melik Anter'in askerleri ile Varka ve dayısı Selim Şah'ın askerleri karşı karşıya gelir. Melik Anter'in planı gerçekleşir ve Varka kuyuya düşerek esir edilir. Varka'nın dayısı bu duruma çok üzülür. Melik Anter ise sevinmiştir. Varka'yı huzuruna getirtir. Bir zengî kul çağırarak Varka'yı öldürmesini ister. Zengî, Varka'nın ağlayıp sızlanmasına dayanamaz ve ona yardımcı olmak isteyerek Varka'dan derdini söylemesini ister. Varka, Gülşâh'a âşık olduğunu belirterek Varka'dan derdini söylemesini ister. Varka,

Gülşâh'a âşık olduğunu belirterek başından geçen olayları zengî kula anlatır. Zengî kul Varka'ya kılıç verir ve ikisi atlanarak yola koyulurlar. Bekçilerin uyuduğu bir sırada Melik Anter'in çadırına girerek melik Anter'in başını keserler. Anter'in kesik başını alarak Selim Şah'ın huzuruna gelirler. Selim Şah, Anter'in kesik başını görünce çok sevinir, meşaleler yakılarak eğlenceler düzenlenmesini ister. Herkese kumaş ve çeşitli bahşişler dağıtır. Varka'nın, dayısı Selim Şah'tan ayrılma zamanı gelmiştir.

Varka ve Gülşâh hikâyesinin bir mekânı olan Şam'da sultan Melik Muhsin'in meşhur bir taciri vardır. Bu tacir Melik Muhsin'in malını işletir. Tacir, Mekke'de Benî Şeybe adında bir kavmin reislerinden olan Hilal'in çok güzel bir kızının olduğunu Melik Muhsin'e anlatır. Melik Muhsin, Gülşâh'ı görmeden, tacirin anlatmasıyla Gülşâh'a âşık olur. Tacir şekline girip, yanına da mal ve mücevher alarak Gülşâh'ı istemek için Şam'dan çıkar. Yolculuğu boyunca konakladığı yerde ve yolda rastladığı herkese hediyeler dağıtır. Melik Muhsin, Benî Şeybe kabilesine ulaşır. Burada da halka ihsanda bulunur. Melik Muhsin geliş amacının Gülşâh'ı istemek olduğunu söyler. Gülşâh'ın babası Hilal, Gülşâh'ı Varka'ya nişanladığını belirterek kızını Melik Muhsin'e vermek istemez. Gülşâh'ın babası Hilal, tacir şekline giren Melik Muhsin'in Gülşâh'ı istediğini karısı Helal'e söyler. Gülşâh'ın annesi Gülşâh'ı Melik Muhsin'e vermeyi arzular. Zaten Varka aylar önce Yemen'e gitmiş ve geri dönmemiştir. Bu arada Melik Muhsin tabaklar dolusu mücevheri Hilal'in evine gönderir. Gülşâh'ın annesi mücevherleri görünce Varka'dan iyice yüz çevirir. Gülşâh'ın babasının, kızını Melik Muhsin'e vermek istemediği Melik Muhsin'e bildirilince, Melik Muhsin arabulucu birini görevlendirir. Onun aracılığıyla Gülşâh'ın annesine bir bohça dolusu mücevher gönderir. Bunun üzerine Gülşâh'ın annesi Hilal'i ikna etmeye çalışır. Hilal, Varka'ya bunu nasıl anlatırız dediğinde, Gülşâh'ın annesi onun da kolayını bulduğunu söyler. Gülşâh'ın annesi "Gülşâh'ın öldüğünü söyler, mezarını gösteririz." diyerek Hilal'i razı eder. Gülşâh'ın arkadaşı olan kızlar, Gülşâh'a kendisinin Melik Muhsin'e verildiğini söylerler. Gülşâh bu habere çok üzülür ve ağlar. Üç gün düğün yaparak Gülşâh'ı Melik Muhsin'le evlendirirler.

Melik Muhsin, Gülşâh'ı alıp Şam'a döner. Bu arada Gülşâh, sırdaşı olan bir kıza Varka'ya vermek üzere yüzüğünü verir. Melik Muhsin ve Gülşâh, Şam'a vardıklarında on gün düğün yapılır. Melik Muhsin Gülşâh'la birlikte olmak isterse de Gülşâh buna şiddetle karşı çıkar. Kendisine dünyada sadece Varka'nın yâr olduğunu, gerekirse kendini öldürebileceğini söyler. Bu durum karşısında Melik Muhsin Gülşâh'a kendisine kıymamasını ve artık kız kardeşi olduğunu ifade eder. Varka, Mekke'ye ulaştığında

kabilesinin yas tuttuğunu görür. Yas tutmalarının sebebini sorduğunda Gülşâh'ın ölüm haberini alır. Bu haberi duyunca Varka dayanamaz, bayılır. Ayıldığında Varka'yı Gülşâh'ın mezarına götürürler. Varka burada kendini öldürmek isterse de çevresindekiler buna engel olarak Varka'ya öğüt verirler. Varka, Gülşâh'ın ölüm haberine aşırı derecede üzülmüş, on gün hiçbir şey yememiş, kimsenin yüzüne bakmamıştır. Tam bu sırada Gülşâh'ın Şam'a giderken yüzüğünü bıraktığı kız arkadaşı devreye girerek, Gülşâh'ın yüzüğünü Varka'ya verir. Varka, kızın ayaklarına kapanır. Kız, Varka'ya Gülşâh'a ait olduğu söylenen mezarı açıp bakmasını söyler. Çünkü mezarda bir koyun ölüsü vardır. Kız, Varka'ya Gülşâh'ın ölmediğini ve Melik Muhsin'le evlendirildiğini anlatır. Bunun üzerine Varka, amcası Hilal'in yanına gelir ve bu yapılanların doğru olmadığını söyleyerek Şam'a doğru yola çıkar.

Şam'a yaklaştığında iki atlı ile karşılaşır. Atlı kişiler Varka'yı tehdit ederek ya atını ya da başını vermesini isterler. Aralarında çıkan kavgada Varka bu iki atlıyı öldürür. Sonra kırk haramîler ile dövüşür. Bu dövüş sırasında on yedi yerinden yaralanır. Atına biner ve çimenlik bir yerde, bir ağacın altına ulaşır. Melik Muhsin gezmeye çıktığı bir sırada, tesadüfen Varka ile karşılaşır. Melik Muhsin Varka'yı sarayına götürüp cerrahlar getirterek Varka'nın yaralarını tedavi ettirir. Melik Muhsin seyrangahta iken başından geçen olayı Gülşâh'a anlatır. Gülşâh bu yaralı kişinin Varka olabileceğini anlar. Gülşâh, bir hizmetçi ile her gün Varka'ya şerbet gönderir. Varka, şerbet kadehinin içine Gülşâh'ın bir kız arkadaşı ile kendine ulaştırdığı yüzüğü koyar. Hizmetçiye bu kadehle Gülşâh'a süt götürmesini rica eder. Hizmetçi, Varka'nın istediği gibi kadehe süt doldurup Gülşâh'a götürür. Gülşâh sütü bitirdiğinde kadehin dibinde bulunan yüzüğü görür. Hizmetçinin de yardımıyla Gülşâh Varka'yı gördüğünde kendini pencereden aşağı bırakır. Gülşâh bu kişinin Varka olduğunu etrafındakilere söyler.

Melik Muhsin, Varka ile Gülşâh'ın birbirine kavuşmasına çok sevinir. Ancak bir süre Varka ile Gülşâh'ı sınav eder. Varka ile Gülşâh başlarından geçen olayları birbirlerine anlatırlar. Melik Muhsin bu iki âşğın nefsanî işe kalkışmadıklarını görünce, kırk gün düğün yapılmasını emreder. Aradan altı ay kadar bir zaman geçtiğinde Varka kendi ülkesine dönmek ister. Gülşâh, Varka'dan kırk gün daha kalmasını ister. Kırk gün sonra Varka tekrar gitme isteğini dile getirince Gülşâh kendisini saraydan aşağı atar. Melik Muhsin bu durumdan haberdar olunca Varka'ya niçin gitmek istediğini sorar ve istersen Gülşâh'ı sana nikâhlayayım derse de Varka gitmekte ısrar eder ve yola çıkar. Varka yolculuğu sırasında, kendisinin hekim olduğunu söyleyen bir atlıyla karşılaşır. Hekim,

Varka'nın nabzını tutar ve Varka'ya âşık olduğunu, başka bir hastalığının olmadığını, ilacının ise sevgiliye kavuşmak olduğunu söyler. Varka yoluna devam ederek bir çimenliğe ulaşır ve burada bir süre uyur. Uyanınca, Gülşâh olmadan yaşamasının bir anlamı olmadığından ölmesi için Allah'a yalvarır ve ölür. Varka'ya eşlik eden kul, Varka'nın öldüğünü görünce, yoldan geçenlerden onu defnetmesine yardımcı olmalarını ister. Varka'yı oraya defnederler. Kul mezarın başından ayrılmaz. Kendisine yardım edenlerden Varka'nın öldüğünü gizlice Gülşâh'a söylemelerini ister. Bu kişiler kulun isteğini yerine getirerek Varka'nın öldüğünü Gülşâh'a haber verirler. Gülşâh bu haber üzerine kendinden geçer. Melik Muhsin onu teselli etmeye çalışır. Gülşâh, Melik Muhsin'den kendisini Varka'nın mezarının olduğu yere göndermesini ister. Melik Muhsin, Gülşâh'ın isteğini yerine getirerek bir kulla birlikte Gülşâh'ı Varka'nın mezarına gönderir. Gülşâh, Varka'nın mezarına geldiğinde ağlamaya başlar. Belinden hançerini çıkararak kendisini oracıkta öldürür. Melik Muhsin bu haberi duyar ve çok üzülür. Halkıyla birlikte Varka ile Gülşâh'ın yasını tutar. Melik Muhsin beyleri ve halkıyla birlikte Varka'nın mezarının olduğu yere gelirler. Muhsin, Varka'nın mezarını açtırarak Gülşâh'ı da aynı mezara, birbirlerine sarılmış hâlde koydurur.

Mezarın olduğu yer kısa bir zamanda saray ve köşklerle dolarak, büyük bir şehir hâlini alır. İhtiyaç sahibi olanlar buraya gelmeye başlar.

Bu sırada Mağrib'den bir savaş dönüşü, Hz. Peygamber'in yolu Varka ile Gülşâh'ın mezarının olduğu yere düşer. Hz. Peygamber'in gelişi Melik Muhsin'e haber verilir. Melik Muhsin ve beyleri peygamberi karşılarlar. Hz. Peygamber niçin yas tuttıklarını sorduğunda, Varka ile Gülşâh'ın başından geçen olayları anlatırlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve beraberindekiler, bu iki âşığın mezarını ziyaret ederler. Hz. Peygamber, yanındakilerden bu iki âşık için ömürlerinden ömür bağışlamalarını ister. Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali peygamberin teklifini kabul ederek, ömürlerinden bir miktar bağışta bulunurlar. Bu durum üzerine Allah, Cebrail'i Hz. Peygambere göndererek, ömürlerini bağışlayanların ömürlerini geri verdiğini ve Varka ile Gülşâh'a da kırk yıl ömür bağışladığını bildirir. Sonra mezar yarılar ve Varka ile Gülşâh mezarlarından kalkarlar. Karşılarında gördükleri Hz. Peygambere salavat getirirler. Hz. Peygamber de onların nikâhlarını kıyar. Varka ile Gülşâh kırk yıl daha devran sürerler.”¹⁷

---

¹⁷ Kâzım Köktekin, *Yusuf-ı Meddâh Varka ve Gülşâh*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, ss. 11-17.

2.3 Kerem ile Aslı Hikâyesin Özeti

İsfahan şehrinde yaşayan çok zengin bir şah, çocuğu olmadığı için mutsuzdur. Şah'ın Ermeni keşiş bir hazinedarı vardır. Hazinenin anahtarcısı da keşişin karısıdır. Onların da çocukları olmamaktadır. Bir gün Şah teselli bulmak için onun da hiç evladı olmaması sebebiyle keşişle dertleşirken keşiş Şah'a İrem Bağ gibi bir bağ yaptırırsa gönlünü orada eğlendirebileceği fikrini verir. Şah bunun üzerine benzerinin dünyada görülmediği bir bahçe yaptırır. Bir gün şahın karısı ve keşişin karısı bahçeye giderken yolda bir ihtiyar adama rastlarlar. Kırklardan biri olan ihtiyar, kadınlara iki fidan verir. Kadınlar fidanları alıp bahçeye giderler. Elma fidanını Hanım Sultan, ayva fidanını ise keşişin karısı dikerler. Hanım Sultan bir gün rüyasında ihtiyarı görür ve fidanın meyve verdiği ve yemesi halinde muradına ereceği müjdesini alır. Keşişin karısıyla bahçeye giderler ve elma fidanının meyve verdiğini görürler. Elmayı ikiye bölüp bir yarısını Hanım Sultan, diğer yarısını keşişin karısı yer. Hanım Sultan ile keşişin karısı çocukları olursa birbirleriyle evlendirmek için sözleşirler. Daha sonra şahın oğlu keşişin de kızı olur. Şah'ın oğlunun adına Ahmet Mirza ve keşişin kızının adına da Kara Sultan koyarlar.

Keşiş kendilerinin Hristiyan, oğlanın Müslüman olduğunu düşünerek evlilik işinin olamayacağını düşünür ve bu duruma çareler arar. İsfahan'dan ayrılmaktan başka çare olmadığını düşünür. Karısına durumu izah eder. Karısı da çocuk öldü diye laf çıkartıp oradan uzaklaşma hilesini verir. Bir müddet sonra bu hileye başvurup Şah'tan yaşlılıklarını bahane edip izin isterler. Şah izin verir. İsfahan'a üç günlük mesafedeki Zengi adlı bir köye yerleşirler. Keşiş, ailesi ile orada itibarlı biri olarak yaşamını sürdürür.

Mirza Bey, dört beş yaşına gelince okula başlar. Yanında Sofu adlı cin fikirli bir yardımcısı vardır.

On dört yaşına gelince arkadaşı Sofu yeterli derecede ilim öğrendiklerini, biraz da avlanmaları gerektiğini söyler. Böylece Kerem ile birlikte avlanmaya başlarlar.

Günün birinde Mirza Bey, rüyasında gördüğü bir kıza âşık olur. Bir gün Sofu ile av için Zengi köyüne giderler. Çıktıkları avda Mirza Bey'in şahininin kovaladığı kuş bir bahçeye girer. Mirza Bey de şahini takip ederek bahçeye girince rüyasında gördüğü kıza rastlar. Rüyasında gördüğü kıza, “Âşık olduğum kız sen değil misin?” diye sorar ve kızı iki gözünden öper. Kızın kim olduğunu sorar. Kız İsfahan Şahının eski hazinedarı keşişin kızı olduğunu söyler ve “Kerem eyle bizi böyle görmesin, beni salıver diye yalvarır. Bey: “Aslı

nedir ki salıvereyim.” der. Kız yine “Kerem eyle!” der. Bey gene “ Aslı nedir?” derken onu iter. “Seni salıveririm ama gel şimdi benim adım Kerem, senin adın Aslı olsun” der. Kız kabul eder. Bundan sonra kızın adı Aslı, Mirza Bey’inki Kerem olur. Bu olayın ardından Kerem yemeden içmeden kesilir, kimse derdini bilemez. Kerem’in babası oğlunun derdini öğrenmek için tabiplere ve hocalara başvurursa da kimse derdine çare bulamaz. Sonunda yaşlı bir kadın derdinin aşk olduğunu farkeder ve Kerem’den kızın adını öğrenir. Kerem’in babası keşişi çağırarak Aslı’yı oğluna ister. Keşiş korktuğu için kızını vermeye razı olursa da annesi bir Müslümana kızını vermek istemediğinden gizlice başka bir şehre kaçarlar. Bu olaydan sonra Kerem’le dostu Sofu’nun onların peşine düşmesiyle hikâye yeni bir boyut kazanır; bir kaçma-kovalama başlar, zaman zaman karşılaşılırsa da kavuşamazlar.

Bu kovalama sırasında Kerem ile Sofu’nun başına çeşitli olaylar gelir. Öte yandan Kerem’in yanık türküleri ilâhî bir anlam kazanmıştır. Duaları kabul edilen Kerem canlı cansız bütün varlıklarla konuşabilmekte, bu varlıklar da ona cevap vermektedir. Aslı’nın gittiği yerleri onlardan öğrenen Kerem’in artık silâhı türküleridir; kılıç kullanmaz, ok atmaz; türkülerindeki ilâhî güçle bütün zorlukları yener.

Kerem’in Aslı’yı takibi sırasında Keşişin Kayseri’ye yerleştiğini ve Aslı’nın annesinin dişçilik yaptığını öğrenir. Dişini çektirmek bahanesiyle evlerine girer. Kadın Kerem’in başını Aslı’nın dizine koyarak dişini çekmeye çalışır. Kerem, Aslı’nın dizinde daha fazla kalabilmek için otuz iki dişini çektirir. Sonunda Aslı onu tanır ve ondan kaçar. Annesi de durumu Keşişe haber verir. Kerem de aşkının üçte birini Aslı’ya vermesi için Tanrı’ya dua eder. Dua hemen kabul olur ve Aslı yaptıklarına pişman olup aşk ateşine düşer. Durumu öğrenen Keşiş Kerem’i Kayseri beyine şikâyet eder. Kerem yakalanıp hapse atılır. Buradan beyin kız kardeşi Hasene Hanım’ın yardımı ile kurtulur. Hasene Hanım Kerem’in Hak âşığı olduğunu anlayıp beye durumu izah eder. Bey Keşişten kızını Kerem’e vermesini söyler. Vermezse onu ağaca asacağını söyler. Bunun üzerine Keşiş kızı ve karısıyla oradan da kaçar. Kerem tekrar peşlerine düşer.

Kerem’den kaçan Keşiş, Halep’e gelir ve bir Ermeni’nin evine konar. Ev sahibine durumu izah eder. O da kızını orada biriyle evlendirmesi ve Kerem’in geldiğinde durumu görünce vazgeçeceği fikrini verir. Böylece Aslı’yı bir Ermeni oğluyla nişanlarlar ve düğün hazırlığına başlarlar. Aslı bu durum karşısında ah edip ağlar, babasına beddualar eder. Kerem, Halep’e gelince Halep paşasının Külhanbeyi namında kâhyası ile karşılaşır. Külhanbeyi olayları Kerem’den dinleyince ona yardımcı olacağını söyler. Bir kocakarı vasıtasıyla âşıkları buluşturur. Bu sırada Halep paşası bunları görür ve Kerem’i tutuklatır.

Kerem kendini tanıttınca paşa Kerem'in İsfahan'dan çıkarken onun atının başını tutan azatlısı olduğunu söyler ve onu tanır. Paşa Kerem'e yardımcı olarak Aslı'yı düğün günü kiliseden çıkarken adamlarına kaçırtır ve konağa getirtir. Keşiş durumdan kurtulamayacağını anlar ve bir oyun eder. Paşanın yanına giden Keşiş, kızını Kerem'e vereceğini fakat izin vermesini kızının elbisesini kendinin yapmasını ister. İzni alan Keşiş sihirli bir fistan yaptırır. Kızından da giysinin düğmelerini Kerem'e çözdürmesi sözünü alır. Kerem ile Aslı nikâhlanırlar. Gerdek gecesi Kerem sabaha kadar uğraştığı halde düğmeleri çözemez. Sonunda bir ah çeker, içinden bir alev çıkar ve yanıp kül olur. Aslı feryat figan eder. Kırk gün Kerem'in küllerinin başında bekler. Kül etrafa dağılmaya başlayınca Aslı da saçlarını süpürge yapıp külleri toplamaya çalışır. Bu sırada saçları tutuşur ve o da yanarak can verir. Kerem ile Aslı'nın külleri birbirine karışır. Bunu görenler paşaya haber verir. Paşa keşişin karısını türlü eziyetlerle öldürür. Daha sonra Sofu'yu getirip onu Hasene Hanım ile evlendirir. Kırk gün kırk gece düğün eylerler.

3. BÖLÜM

1. HİKÂYELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

1.1. Hikâyelerin Kaynakları

1.1.1 Leylâ ve Mecnûn

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin kaynağı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en öne çıkan Arap edebiyatı kaynaklı olması görüşüdür. Eserleri incelediğimizde olayların yaşandığı mekânlar ve eserde bahsedilen gelenek ve görenekler de bunu göstermektedir.

Mine Mengi, Kays bin Mülevveh adlı bir Arap şairinin aşk macerasının, halk hikâyesi şeklini almasıyla bu eserin ortaya çıktığını belirterek bu halk hikâyesinin de Fuzûlî'nin yaşadığı Hille'de çok yaygın olarak bilindiğinden hareketle Fuzûlî'nin eserinin de aslını buradan almış olabileceğinden söz eder.¹⁸

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin kaynağı hakkında diğer görüşler ise mitolojik kaynaklı halk hikâyesi olduğu görüşü ve âşığın hayatı etrafında oluşmuş bir halk hikâyesi olduğu görüşleridir.

1.1.2. Varka ve Gülşâh

Varka ve Gülşâh hikâyesinin, içeriğine bakıldığında eserde geçen mekân, gelenek ve görenekler, kahramanlara verilen isimler gösteriyor ki bu hikâyenin kaynağı Arap Edebiyatıdır.

Ahmed Ateş'e göre hikâyenin kaynağı Arap halk hikâyeleridir.¹⁹ Ahmed Ateş, kaynağı, ilk İslâm devrine, yani 7. Yüzyıla ait Urvat b. Hizam adından bir Arap şairin hayat hikâyesi olarak gösterilmektedir. Ahmed Ateş, başka bir makalesinde "Gerçekten, hikâyedeki Varka ve Gülşâh'ın macerası ile hakiki bir tarihî şahsiyet olan Urvat b.

¹⁸ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 144.

¹⁹ Ahmed Ateş, "Farsça Eski Bir Varka ve Gülşâh Mesnevisi", *TDED*, c. II, sy. 1-2 (t.y.), ss. 1-19.

Hizam'ın hayatı esas bakımından birbiriyle mukayese edilince, benzerlik değil ayniyet hemen meydana çıkmaktadır” şeklinde ifade eder.²⁰

Hikâye tamamen İslamî bir içeriğe sahip olup Arap edebiyatında kaynaklıdır. Ayrıca hikâyede geçen mekânların Arap Yarımadası'na ait yerler olması Hz. Peygamber'in âşıkları dirilttiği bölüm gibi kısımlar kaynağın Arap Edebiyatı olduğunu gösteren önemli ayrıntılardandır.

1.1.3. Kerem İle Aslı

Kerem ile Aslı hikâyesi XVI. yüzyıldan itibaren sözlü olarak gelişen ve günümüze ulaşan bir anlatı olduğundan hikâyenin binlerce varyantının olduğu söylenebilir. Hikâyelerin geçtiği mekânlar göz önüne alındığında kaynağının Azerbaycan ve Doğu Anadolu Bölgesi olduğu görüşü ağır basmaktadır.

Leylâ ve Mecnûn'un kaynağı hakkında farklı görüşler olsa da Arap edebiyatı kaynaklı olduğu görüşü bu mesnevîyi Varka ve Gülşâh mesnevîsi ile ortak noktada buluşturmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi her iki mesnevîde geçen yer adları da Arap Yarımadası'na ait olması da bunu göstermektedir.

1.2. Hikâyelerin Dili

1.2.1. Leylâ ve Mecnûn

Fuzulî'nin Leylâ ve Mecnûn'unun dili nispeten sade olmasına rağmen, bu eserin içerisindeki dil, edebiyat, estetik, semantik, kültürel ve tarihî hususiyetler bakımından kolay anlaşılabilir bir metin olmadığı söylenebilir. Yüksek kültür ve bilgiye dayalı bir sanatçı kimliğinin ürünü olan bu eserde kelimeler, mısralar, beyitler ve bölümler arasında bu gelişmiş kültür, edebiyat geleneğine ve dil unsurlarına dayalı ilişkiler kurulmuştur. Dolayısıyla bu ilişkilerin dayandığı hususlar açığa kavuşturulmadan eserin bütünü ile doğru bir şekilde anlaşılması mümkün değildir.²¹

---

²⁰ Ahmed Ateş, “Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi”, *TDED*, c. V (t.y.), s. 36.

²¹ Muhammet Nur Doğan, *Fuzulî Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2015, ss. 15-16.

1.2.2. Varka ve Gülşâh

Varka ve Gülşâh mesnevîsinin dili oldukça sadedir. Eser meclislerde halka okunmak için yazıldığından dili de halkın anlayabileceği sadelikte olmuştur. Eserde Arapça ve Farsça tamlamalar oldukça azdır. Aynı zamanda şair dili ustaca kullanmış, kullandığı atasözleri ve deyimler eserin halk tarafından anlaşılabilirliğini ve daha ilgi çekici hale gelmesini sağlamıştır. Mesnevînin bir nüshasının da Yusufeli'nin Esenyaka (Zor) köyünde bulunması halkın bu esere ne denli ilgi gösterdiğinin de kanıtıdır.

Baş gidicek payidar olmaz ayak
Başsuz elde ne işe gelür tayak (YM 584)

gibi atasözleri ve deyimler de anlatıma canlılık katmıştır.

Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin dili Varka ve Gülşâh mesnevîsine göre daha ağırdır. Varka ve Gülşâh mesnevîsinin dili Kerem ile Aslı hikâyesine daha yakındır. Varka ve Gülşâh'ın Arap halk hikâyesinden beslenmiş olması dilinin halk hikâyelerinde olduğu gibi daha sade olmasını sağlamıştır. Kerem ile Aslı hikâyesinin dili ise halk hikâyelerinin tipik özelliklerini bünyesinde taşır, yani oldukça sadedir.

1.3. Hikâyelerin Şekil Özellikleri

1.3.1. Leylâ ve Mecnûn

Bu teze konu olan Fuzulî'nin yazmış olduğu Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi başındaki üç rubai ile birlikte 3096 beyitten oluşur. Mesnevî “Dibâce” başlığıyla üç rubai kıt'ası ve mensur bir önsöz ile başlar. Vezni mef'ûlü / mefâilün / faülün'dür. Mensur önsözden sonra “Bu Hazret-i İzzetden izhâr-ı hamd ile istimdâd-ı husûl-i metâlibdûr ve Âsâr-ı şükr ile istid'â-yı setr-i me'âydûr” başlığıyla 19 beyitten sonra 34 beyitlik tevhid ve 43 beyitlik münâcaat bölümleri yer alır.

“Bu kaside Hazret-i Bârî Şânındadır” ve “ Bu İzhâr-ı İtirâfî Cehâlettir. Ve İkrâr-ı İsrâf-ı Ma'siyettir” bölümü sonrası 45 beyitlik naat bölümü ve devamında Hz. Muhammed (sas)'e bir kaside bölümü yer alır. Zamanın padişahının övgüsü sonrası kitabın yazılış

sebebi açıklanır. “Saadetli Bey Hazretlerini Öğme” başlığıyla da Veys Paşa övülür ve kasidenin birinci bölümü bitirilir.

Mesnevîde asıl vakanın anlatılmaya başlandığı kısım “ Bu tuğrâ-yı misâl-i mahabbetdir ve dibâce-i divân-ı mihnettir.” sözleriyle başlar.

Sonuç bölümü ise 36 beyitlik “ Temâmî-i Sühan” sözleriyle başlar. 7 beyitlik “Cevâb-ı mes’ele”, 10 beyitlik “ Beyân-ı Te’lif-i Kitâbdır ve Târîh-i Zemân-ı Feth-i Bâbdır”, 11 beyitlik “Erbâb-ı Vefâdan Tevakku’-ı Kabûl-i Ma’zeretdir ve Ashâb-ı Zekâdan Temennâ-yı Du’â-yı Mağfiretdir” başlıklarıyla sonlanır.

1.3.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevî, 6 meclis 1744 beyitten oluşmaktadır. Vezni “Fâilâtün fâilâtün fâilün”dür. Eserde farklı nazım şekli olarak sadece gazel vardır ve bu gazellerin vezni mesnevînin vezniyle aynıdır. Eserde kahramanların ağzından 12 gazel bulunur. Bunların 6 tanesi Varka’nın 6 tanesi de Gülşâh’ın ağzındandır. Mesnevîde kahramanların söyledikleri gazellerin haricinde 5 alt başlık kullanılmıştır. Eser 1 mısralık Besmele, 7 beyitlik tevhid, 6 beyitlik naat ve 5 beyitlik dört halife övgüsüyle başlar. Padişah ve devlet büyüğünün övüldüğü kısım münacat kısımları eserde yer almaz. Bitiş bölümünde ise okuyucuya nasihat, mesnevînin beyit sayısı, mesnevînin yazılış yeri, mesnevînin yazılış tarihi, okuyucuya dua, okuyucudan hayır dua isteme, Allah’a dua ve mesnevînin vezni kısımları yer alır.

1.3.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı hikâyesi nazım nesir karışık yazılmış bir yapıya sahiptir. Olay ile ilgili bilgi verilen kısımlar, diyaloglar gibi kısımlar nesir şeklinde Kerem’in duygularını ifade ettiği buna Aslı’nın cevap verdiği, bazen de farklı kişilerin duygularını ifade ettiği kısımlar ise nazım şeklinde dile getirilmiştir. Nazım şekli olarak koşma nazım şekli kullanılmıştır. Koşma kısımlarında âşıklar duygularını ifade etmişlerdir.

Leylâ ve Mecnûn, üç rubai ile birlikte 3096 beyit, Varka ile Gülşâh ise 1744 beyitten oluşması itibarıyla Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi çok daha uzun bir mesnevîdir. Varka ve

Gülşâh'ta farklı nazım şekli olarak sadece gazel kullanılmıştır ve Leylâ ve Mecnûn'dan farklı olarak padişah ve devlet büyüğünün övüldüğü kısımla münacat kısımları eserde yer almaz. Tevhid ve naat kısımları ise Leylâ ve Mecnûn'a göre daha kısadır. Her iki mesnevînin bitiş bölümlerinde eser hakkında bilgi ve dua kısımları yer alır.

Kerem ile Aslı hikâyesi ise mesnevîlerle şekil itibariyle bir benzerlik göstermeyip nazım nesir karışık yazılmış bir yapıya sahiptir. Halk hikâyesinde yer alan koşmalar mesnevîlerdeki gazellerle benzerlik göstermektedir. Bu bölümlerde âşıklar duygularını ifade ederler. Bu yönüyle mesnevîler ile halk hikâyesi arasında bir benzerlik oluşmaktadır.

1.4. Hikâyeye Giriş

1.4.1. Leylâ ve Mecnûn:

Bu mesnevîde Leylâ ve Mecnûn'un hikâyesine 362. beyit ile başlangıç yapılmaktadır.

Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn mesnevîsine, mensûr bir önsöz “dibâce” ile başlar. Arkasından 3 rubâî kaleme alır. Mesnevî nazım şekliyle Cenâb-ı Hakk'a şükrederek O'nun varlığını ve birliğini ifadeden sonra yalvarıp yakarır.

Eserin tevhid kısmı kasîde nazım şekliyle olup 19 beyitten ibarettir. Şâir, bundan sonra yine mesnevî ile “kâinâtın yaratılışı” hakkındaki düşünceleri söyler. Bu yolda cehâletini kabûl eder. “Kâinâtın yaratılışına” sebep olan Hazreti Peygamberi ele alır ve onu över. Peygamberimizin “mir'âc”ını 41 beyitte açıklamaya çalışır. Kasîde nazım şekliyle 19 beyitlik bir na't kaleme alır. Mesnevî ile “Kuvvet ve kudretin noksanlığını özürle arz” ederken, şâirâne övünür.

1.4.2. Varka ve Gülşâh:

Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşâh adlı mesnevîsi besmeleden sonra 7 beyitlik tevhid, 6 beyitlik naat ve birinci meclisin öncesinde 5 beyitlik dört halife övgüsüyle başlar. Bu kısımlardan sonra hikâyenin asıl konusuna giriş yapılır. Eserin başlığı Dâstân-ı Varka ve Gülşâh olarak karşımıza çıkar. Eserde padişaha ya da devrin önde gelenlerine övgü kısmı yer almaz.

Fuzûlî'nin kaleme aldığı Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinde konuya giriş Varka ve Gülşâh'ta olduğu gibi kısa değildir. Varka ve Gülşâh, Leylâ ve Mecnûn'dan farklı olarak besmele ile başlar. Leylâ ve Mecnûn da farklı olarak mensûr bir önsöz “dibâce” ile başlar. Bu durum Varka ve Gülşâh'da görülmez. Genel itibariyle iki eser de mesnevî nazım şekillerinin tipik özelliklerini gösterir.

Kerem ile Aslı hikâyesini ise bu konuda mesnevîlerle şekilsel bir benzerliği bulunmamaktadır.

1.5. Erkek Kahramanların Karşılaştırılması

1.5.1. Leylâ ve Mecnûn

Mecnûn Arap kavminden şeref ve itibar sahibi, faziletli bir kabile reisinin oğludur. Uzun süre çocuk özlemi çeken bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Doğumuyla hem ailesi hem kabilesi büyük bir sevinç yaşar. Anne babası şükür için hazineler dağıtırlar.

Çün va'de erişdi doğdı bir ay
Hurşîd ruhiyla âlem-ârây (F 504)

(Vade erişince, öyle bir ay doğdu ki; güneş onun yanağından aldığı ışıkla âlemi süslemekte)

Şâd oldılar andan ata ane
Şükrâne verildi çoh hizâne (F 505)

(Anne baba ondan dolayı pek sevindiler ve şükür olarak hazineler dağıttılar.)

Mecnûn doğduğunda adını Kays koyarlar. Kays çok özel bir kişidir. Hem fiziksel hem de ruhsal açıdan özel ve güzel bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar.

EI kıssa ademden oldı peydâ
Bir tıfl-ı müzekker ü müzekkâ (F 506)

(Velhasıl, yokluktan bir kusursuz erkek çocuk vücuda geldi)

Hurşîd kimi kemâle kâbil
İsâ kimi tıflıkda kâmil (F 507)

(Güneş gibi yükselmeye kabiliyetli, İsa gibi, daha bebekliğinde olgun idi.)

Mecnûn tarif edilirken Divan Edebiyatı mazmunlarından sıkça yararlanılmıştır. Servi boylu, gül yüzlü ve yasemin kokuludur. Şirin dudağı letafet kaynağı, şehla gözü sihirli, zülfünün kıvrımı lâle üzerindeki lam harfi gibidir. Ağzı gizli sırlara vakıf, lâl renkli dudağı naz çeşmesinin suyu, ay gibi yuvarlak yüzü nur çeşmesi, ayağının altındaki toprak da hurilerin gözlerinin sürmesi gibidir. Kays aynaya bakacak olsa Leylâ'yı unutup kendine âşık olabilecek, Leylâ'ya meyli kalmayacak derecede güzeldir. Doğumu da mucizelidir. Öyle bir ay doğar ki güneş onun yanağından aldığı ışıkla âlemi süsler. Güneş gibi yükselmeye kabiliyetli, İsa gibi de daha bebekliğinde olgundur.

Bir dilber-i serv-kadd ü gül-rûy
Serv-i hoş u gül-ruh u semen-bûy (F 584)

(Servi boylu ve gül yanaklı bir dilberdi; hoş bir servi, gül yüzlü ve yasemin kokulu bir güzeldi.)

Şirin lebi menşe'-i letâfet
Ra'nâ kadi durdugiyle âfet (F 585)

(Şirin dudağı, tatlılık kaynağı; güzel boyu, olduğu gibi afetti.)

Evsâf-ı letâfetinde söz çah
Eltâf-ı melâhatinde söz yoh (F 586)

(Hoşluğunu anlatma yolunda çok söz söylenebilirdi, ama yüzünün güzelliğine söz yoktu.)

Şehlâ gözi nergis-i pür-efsûn
Zîbâ kaşî nergis üzreki nûn (F 587)

(Şehla. gözü, efsun dolu bir nergis; süslü kaşî, sanki "nergis"in üzerindeki nun'du.)

Hüsni güli lâle-i şafak-fâm
Zülfi hamî lâle üzreki lâm (F 588)

(Güzelliğinin gülü (kırmızı yanağı), şafak renkli bir lale; zülfünün kıvrımı, sanki "lale"nin üstündeki flim harfiydi)

Agzî sıfatı hod etmek olmaz
Esrâr-ı nihâna yetmek olmaz (F 589)

(Ağzının tarifini yapmak mümkün değildi; çünkü gizli sırlara vakıf olunamazdı.)

Zülfi sözi zikr-i halka-i râz
La'l-i lebi âb-ı çeşme-i nâz (F 590)

(Zülfünün bahsi, gizli sırlar halkasının zikri; lal renkli dudağı, naz çeşmesinin suyu idi.)

Devr-i meh-i rûyi çeşme-i nûr
Hâk-i kef-i pâyı sürme-i hûr (F 591)

(Ay gibi yuvarlak yüzü, nur çeşmesi; ayağının altındaki toprak, hurilerin gözlerinin sürmesi idi.)

Bir gâyet ile şemâli hûb
Kim Leylî alanda ana matlûb (F 592)

Bir gözgüye ger açup gözini
Gözüde göreydi öz yüzini (F 593)

Öz ârızına olurdu meyli
Kılmazdı hevâ-yı hüsn-i Leylî (F 594)

(Şekli şemali öyle güzeldi ki, Leylâ ona arzu duyduğu zaman, eğer bir aynaya bakıp kendi yüzünü görseydi, (Mecnun) öz yanağının sevdasına düşer, Leylâ'nın güzelliğine heves etmezdi.)

Mecnûn zamanla güzelliğini kaybeder. Aşk acısıyla çöllere düşen Kays, mesnevînin başındaki özelliklerini yitirir. O kadar değişmiştir ki bir gün çölde iki âşık karşılaşıncı Leylâ Kays'ı tanıyamaz. Kays gitmiş yerine Mecnûn gelmiştir. Leylâ der ki o peri gibi güzeldir, yüzü ve endamı gönül alıcıdır. Sen ise yüzü kırışmış, beli bükülmüş, matem tesiri bir zavallısın. Sen sefil birisin, o âlemin üstünüdür. Sen aciz birisin, o ulu bir kişidir.

Leylî dedi ey özine magrûr
Haâşâ deye ejdehâ sözin mûr (F 2576)

(Leylâ dedi ki: "Ey kendini aldatan kişi! Bir karınca, ejderhalıktan nasıl bahseder?")

Hâşâ deye zâg bülbülem men
Yâ lâf ura hâr kim gülem men (F 2577)

(Haşa ki, karga, 'Ben bülbülüm' desin; diken, gül olduğundan dem vursun!)

Bu sözler Kays'ın nasıl bir değişime uğrayıp Mecnûn olduğunu göstermektedir. Mecnûn, sevdiği başka biriyle evlendirilen bir kişi olarak da karşımıza çıkar.

Mesnevînin çeşitli bölümlerinde de gurur ve kibirden uzak, aşk acısı çeken biri olarak karşımıza çıkar. Sonuç olarak da sevgilisinin ölümü üzerine duyduğu büyük acıyla vefat eder. Menûn'u mesnevîde maddi aşktan manevî aşka, Leylâ'dan Mevlâ'ya ulaşan bir kişi olarak görürüz.

Mecnûn'u mesnevîde mutsuz ve huzursuz oluşu, toplum tarafından kabullenilmeyişi, Mecnûn adını alışı, güzelliğe meyilli oluşu, dünyevî aşktan ilahî aşka yükselişi, talihsiz oluşu, bahaneci oluşu, kararsız ve zavallı bir âşık oluşu, şair oluşu, cefakâr oluşu, rezil ve rüsva oluşu ile görürüz.

1.5.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevînin Gülşâh ile birlikte iki ana kahramanından biridir. Gülşâh ile aynı gece dünyaya gelirler. Bir yıl boyunca sütanne tarafından emzirilir. Süt çocuğu iken Gülşâh ile beşik kертmesi yapılır. Varka; gül yüzlü, yasemin tenli, güzelliği melekleri bile kıskandıracak derecededir. Babası Arap yarımadasında hatırı sayılır bir kabile reisidir. On yaşında silahşörlük eğitimi için okula verilir. Mesnevînin farklı bölümlerinde Varka'nın özelliklerinden sıkça bahsedilir.

Düşdi başı üstüne ol bâd-pây

Oldı atından cüdâ ol tolu ay (YM 309)

(O hızlı koşanın başı önüne düştü, o dolunay (Varka) atından ayrı kaldı.)

Gülşâh ile düğünü Beni Amr tarafından engellenir. Bu olaylar sırasında babasını kaybeden Varka yetim kalır. Bu sefer maddi durumu yüzünden Gülşâh'ın annesi Varka'ya kızını vermez, ondan başlık parası ister. Bunun üzerine Varka, Yemen Şahı olan dayısından başlık parası konusundan yardım almak için memleketinden ayrılmak zorunda kalır. Yemen'e dayısı Selim Şah'ın yanına gidince onun Melik Anter'e esir düştüğünü öğrenir ve dayısının ordusuna liderlik yaparak dayısını kurtarır. İhtiyaç duyduğu servetin çok daha fazlasını elde ederek memleketine döner. Sevdiği Şam hükümdarı Muhsin Şah ile rızası dışında evlendirilmiştir. Bu evlilik Gülşâh'ın annesinin yönlendirmesiyle gerçekleşir. Sebebi Muhsin Şah'ın servetidir. Varka bunun üzerine ikinci kez sevdiği için gurbete, Şam'a doğru yola koyulur. Yolda birçok badireler atlatır. Bu yolculuk sırasında yaralı bir halde Muhsin Şah tarafından bulunur ve tedavisi için Gülşâh'ın da bulunduğu saraya getirtilir. Orada tedavisi yapılır ve iyileşir. Gülşâh'ın evli olması nedeniyle oradan ayrılmak ister. Bu yolculuk sırasında Allah'tan canını almasını ister ve duası kabul olarak vefat eder. Bu haberi alan Gülşâh da Varka'nın mezarı başına gelerek orada Allah'a ölmesi için yalvarır. Onun da duası kabul olarak o da Varka'nın kabri başında vefat eder. Daha sonra Hz. Muhammed'in duasıyla Gülşâh ile birlikte dirilip birbirleriyle evlenirler. Muhsin Şah onları evlat olarak kabul edip, tahtını ve bütün varlığını onlara bırakır. Varka, böylece Şam hükümdarı olur.

Varka, bütün bu yaşadıklarından güçlü, kuvvetli, akıllı, savaşçı, sevgisine sadık bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Aşkı için birçok zorluğa göğüs gerer. Çabalarının mükâfatını da bu dünyada almış olur.

1.5.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da ise Kerem, uzun süre çocuksuzluk özlemi çeken bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Doğumu mucizevi bir şekildedir. Ailesi varlıklı ve itibar sahibidir. Babası Isfahan şehrinin şahıdır. Ermeni bir keşişin kızına âşık olan Kerem bu uğurda çileler çeker ve canını bu uğurda teslim eder. Aşkı için çok mücadele eder. Aşkına kaçmak için Aslı'nın peşinden diyar diyar gezer. Sevdiği kızın annesi tarafından sevgilisiyle kavuşmaları engellenir. Kerem bir halk aşığı olarak karşımıza çıkar.

Mecnûn ile Varka'nın birçok benzer özelliği olduğu gibi birbirinden tamamen zıt yönleri de bulunmaktadır. Her iki kahramanın aileleri de soylu kişilerdir. Varka'nın da Mecnûn'un da babaları sevilen birer kabile reisidir. Her iki kahramanın yaşadıkları bölge Arap Yarımadası'dır. Varka sevdiği ile aynı gece doğarken Mecnûn'da böyle bir durum görülmez. Her iki kahramanın doğumu kabileleri tarafından sevinçle karşılanır. İkisinin de güzellikleri dillere destandır. Mecnûn, Varka'dan farklı olarak çektiği aşk acısı yüzünden zamanla bu güzelliğini kaybeder. Öyle ki sevdiği tarafından tanınamaz hale gelir. Her iki kahramanın sevdiklerine kavuşamamasında ana rolü sevdiklerinin anneleri oynar. Varka, Mecnûn'dan farklı olarak süt çocuğu iken Gülşâh'la beşik kertmesi yapılır. Böyle bir durum Layla ve Mecnûn'da yaşanmaz. Her iki kahraman da sevdikleri ile aynı okula gönderilir. Varka ve Gülşâh'ta silahşörlük kahramanlara eğitimi verilirken böyle bir durum Leylâ ve Mecnûn'da yoktur. Her iki kahramanın da aşkları karşısında rakipleri vardır. Varka'nın karşısına Benî Amr ve Muhsin Şah rakip olarak çıkarken Mecnûn'un karşısında İbn-i Selam vardır. Varka'nın aşkı Mecnûn'a göre daha dünyevi, maddî aşktır. Mecnûn ilahî aşka ulaşması ile Varka'dan farklıdır. Mecnûn sevdiğine dünyada kavuşamaz, ahirette kavuşur. Varka ise dünyada sevdiğine kavuşur. Bu kavuşma Varka ve Gülşâh'ın ölümlerinden sonra Hz. Peygamber'in duasıyla sonucu dirilmeleriyle gerçekleşir. Kahramanların babalarının ölüm sebepleri oğullarıdır. Varka'nın babası Varka için Benî Amr ile çarpışırken ölür. Mecnûn'un babası ise oğlunun düştüğü durum karşısında üzüntüden zamanla bitap düşer ve ölür. Sevgililerin ölüm sırası Mesnevîlerde farklı

gerçekleşir. Varka ve Gülşâh'ta ilk Varka vefat eder. Daha sonra bunun acısına dayanamayan ve dua edip duasının kabul olmasıyla Gülşâh da vefat eder. Leylâ ve Mecnûn da ise İlk Leylâ vefat eder. Daha sonra bu acıya dayanamayan Mecnûn da Leylâ'nın mezarı başında vefat eder.

Sonuç olarak Mecnûn, mutsuz, huzursuz, toplum tarafından yadırganan, güzelliğe meyilli, talihsiz, bahaneci, karasız, zavallı, düyevi aşktan ilahî aşka yükselen cefakâr bir âşık olarak karşımıza çıkarken Varka ise güçlü, kuvvetli, akıllı, savaşçı, aşkı için mücadele eden, zorluklara göğüs geren ve bunun sonucunda da çabalarının mükafatını alan bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kerem ile Aslı'da ise Kerem, Varka ve Mecnûn'dan farklı özellikler göstermesine rağmen benzer yanlara da sahip bir kişiliktir. Kerem de Varka gibi uzun süre çocuksuzluk özlemi çeken bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. O da tıpkı Mecnûn gibi mucizevi bir şekilde dünyaya gelmiştir. Varka ve Mecnûn gibi o da varlıklı, itibar sahibi bir kişini oğludur. Diğer iki kahramandan farklı olarak Müslüman değil Ermeni olan Aslı'ya âşık olmuştur. Aşkı için mücadele etmesi bakımından Varka'ya daha çok benzemektedir. Kerem de diğer âşıklar gibi sevdiği kızın annesi tarafından kavuşmaları engellenmiştir. Kerem'in karşısına bunun yanında sevdiği kızın babası Keşiş de çıkarak kavuşmalarına engel olmaya çalışır. Kerem diğer kahramanlardan farklı olarak Hak aşığı olarak karşımıza çıkar. O da Mecnûn gibi bu dünyada sevdiğine kavuşamayarak can verir. Mecnûn, sevdiğinden ayrı düşünce kendini çöllere atar, divaneye döner, yabani hayvalarla dostluk kurar onlarla konuşur dertleşir. İnsan dışı varlıklarla konuşma, dertleşme özelliği Kerem'de de görülür. Bu yönden de Mecnûn ile Kerem arasında bir benzerlik söz konusudur. Kerem'in ah çekip ağzından duman çıkarması da Mecnûn'un ciğerinin yanmasıyla çıkan siyah dumana benzetilebilir.

1.6. Kadın Kahramanların Karşılaştırılması

1.6.1. Leylâ ve Mecnûn

Mesnevîde doğumu, ailesi ve Mecnûn ile tanışana kadar olan hayatı hakkında bilgi verilemez. Leylâ'yı ilk olarak Mecnûn'un da gittiği okulda görürüz. Güzelliği dillere destan olan Leylâ'nın fiziki güzelliği üzerinde çokça durulur. Leylâ peri kızı gibidir. Put gibi güzelliğe sahiptir. Görenlerin akıllarını başlarından alır. Zülüfleri dalga dalgadır. Yay

gibi kaşları âşıkların belasıdır. Her kirpiği bir kan dökücü, gamzesi ise okun temreni gibidir. Temiz alnı bela denizi; aln kırıışıklığı ise o denizin korkunç dalgalarıdır. Siyah gözlü ve siyah benlidir. Al yanaklıdır. Kırmızı dudakları ve inci dişleri, gül yaprakları üzerinde bir dizi şebneme benzer. Dudaklarını açsa ölüler can bulur. Endamı Allah'ın latif bir eseri, güzellik denizinde bir balıktır. Şahin bakışlı, şirin sözlü, şirin davranışlı ve tatlı sözlüdür. Süzgün bakışlı, hoşça yüzlüdür.

Bir turfe sanem ki akl-ı kâmil
Gördükde anı olurdu zâil (F 565)

(Öyle put gibi benzersiz bir güzeldi ki; olgun akıl onu görse baştan giderdi.)

Zülfeyn-i müselseli girih-gîr
Cân boynına bir belâlu zencir (F 566)

(Dalgalı zülüfleri, canın boynuna (dolanmış) halka halka belalı bir zincir gibiydi.)

Ebrû-yı hamı belâ-yı uşşâk
Hem cüft letâfet içre hem tâk (F 567)

(Yay gibi kaşları, aşıkların belası idi. Bir çiftti, ama, güzellikte tekti.)

Her kirpügi bir hadeng-i hûn-rîz
Peykân-ı hadengi gamze-i tîz (F 568)

(Her kirpiği bir kan dökücü ok; keskin gamzesi ise, o okun temreni idi.)

Deryâ-yı belâ cebîn-i pâki
Çîn cünbişi mevc-i sehm-nâki (F 569)

(Temiz alnı, bela deryası; aln kırıışıklığı ise, o denizin korkunç dalgaları idi.)

Çeşm-i siyehine sürmeden âr
Hindûsına sürme hem giriftâr (F 570)

(Siyah gözü için sürme, bir arlanma (vesilesi) idi ve sürme, kara benine tutkundu.)

Ruhsârına reng-i gâzeden neng
Hergiz ana gâze vermemiş reng (F 571)

(Yanağı için allığın rengi bir utanma sebebi idi ve allı k asla ona aldaticı bir renk vermemişti.)

Göz merdümeginden olsa hâli
Göz merdümegi olurdu hâli (F 572)

(Eğer göz, bebeğinden mahrum kalsa, onun yüzündeki ben, (insanın) göz bebeği olurdu.)

La'l ü düri gösterürdi her dem
Evrâk-ı gül içre ıkd-i şeb-nem (F 573)

(Lal dudakları ve inci dişleri, her an gül yaprakları üzerinde bir dizi şebnem manzarası gösterirdi.)

Ebvâb-ı tekellüm etse meftûh
Emvâta verürdi müjde-i rûh (F 5574)

(Dudaklarını açsa, ölümlere ruh (can) müjdesi verirdi.)

Şimşâd-ı latîfine mürekkeb
Sîb-i zenah u türünc-i gabgab (F 575)

(Çenesinin elması ve gerdanının turuncu, güzel boyunun şimşirine meyve olmuştu.)

Endamı latîfe-i ilâhi
Deryâ-yı letâfet içre mâhi (F 576)

(Endamı, Allah'ın latif bir eser idi; sanki güzellik denizinde bir balıktı.)

Şehbâz bahışlu âhu gözlü
Şîrîn hareketl şehd sözlü (F 577)

(Şahin bakışlı, ahu gözlü, şirin davranışlı ve tatlı sözlü idi.)

Râh u revışi müdâm gamze
Başdan ayaga tamâm gamze(F 578)

(İşi gücü daima süzgn süzgn bakmaktı; adeta baştan ayağa süzgn bakış kesilmişti.)

Ayruhsıca-şekl ü hoşça-peyker
Yahşice sanem güzelce dilber(F 579)

(Apayrı biçimli, hoşça yüzlüydü. Gzellihte sanki bir puttu ve gönül çekiciydi.)

Kays, böyle bir güzelliği görür görmez âşık olur. Leylâ mesnevînin çeşitli yerlerinde peri soylu, nur gibi, ay yüzlü, yasemin göğüslü, put gibi bir güzel olarak karşımıza çıkar.

Leylâ'yı mesnevîde güzelliğinin farkında oluşu, akıllı oluşu, hileci ve bahaneci oluşu, aşkını gizli yaşaması, istemediği bir evlilik yaşaması, Mecnûn'un gözünde vefalı ve kıymetli oluşu ve Mecnnlaşması ile görürüz.

1.6.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevînin Varka ile birlikte iki önemli kahramanından biridir. Varka ile aynı gece doğmuşlardır ve birbirleriyle beşik kertmesi yapılırlar. Gülşâh Varka ile birlikte aynı okula verilir. Okulda birbirlerine âşık olurlar. Gülşâh güzellik olarak eşi benzeri bulunmayan bir gzellihtedir. Güzelliği melekleri bile kıskandırır. Mesnevînin çeşitli yerlerinde Gülşâh'ın güzelliğinden sıkça bahsedilir. Varka, sevgilisi Gülşâh'tan şöyle bahseder;

Varka eydür iy gülistânım benüm

İy gözi mahmûr u mestânım benüm (YM 402)

(Varka, “Ey benim gül bahçem! Ey benim baygın gözlüm.” der.)

İy dili bülbül yüzi gül kendüzi

Şehd ü şîrîn şekeristânım benüm (YM 403)

(Ey benim dili bülbül ve yüzü gül gibi (sevgilim), bal ve tatlı şeker kamışı tarlam)

Ben n’iderem bostânı çün senün

Görklü yüzün bâğ u bostânım benüm (YM 404)

(Senin güzel yüzün benim bağ ve sebze bahçem olduğu zaman ben sebze bahçesini ne yapacağım?)

Kılmayam hergiz gülistana nazar

İy kokusu görklü reyhânım benüm (YM 405)

(Ey benim güzel kokulu fesleğenim! Gül bahçesine asla bakmam.)

İy firâkum derdine vasl-ı devâ

Senden artuk zâr mı dermânım benüm (YM 406)

(Ey ayrılığımın derdine kavuşması ilaç olan! Senden başka benim ilacım ağlamak mı?)

Varka ile birlikte yedi yaşında okuma yazma öğrenir. Varka’dan ayrı vakit geçirmez, bir saat ayrı düşseler ikisi de hasta olurlar. Birlikte silahşörlük eğitimi alırlar. On iki yaşına geldiklerinde ikisi de çok iyi bir silahşör olur.

Çünkü yitdi ‘ömri on iki yıla
Hoş silâh-şûr oldu ikisi bile (YM 64)

(On iki yaşına geldiklerinde ikisi bile iyi silahşör oldular.)

Gülşâh, düğün gecesini Benî Amr’a esir düşer. Sevgilisine kavuşamadığı için felekten şikâyet eder. Benî Amr’ın aşkına karşılık bütün servetini kendisine bağışlamak istemesine karşılık Gülşâh buna razı olmaz, Varka’dan vazgeçmez. Bir gece Varka tarafından gizlice esaretten kurtarılır. Benî Amr bu olaydan sonra askeriyle tekrar gelir ve bu durumun hesabını sormak ister. Varka’yı karşısına ister. Varka atılınca Gülşâh onun yolunu keser ve kendisini esir eden bu kişiden hesabı kendi sormak ister. Bu çarpışma sırasında Benî Amr, Gülşâh’ı tekrar esir alır. Gülşâh, Benî Amr karşısında hile yapar ve Varka’nın başını getirirse onun olacağını söyler. Bunun üzerine Benî Amr, Varka’yı esir alır. Gülşâh yine hile yaparak Varka’yı kendi öldürmek istediğini belirtir ve yaptığı planla Varka’yı kurtarır ve devamında Benî Amr’ı da öldürürler. Varka ile Gülşâh tekrar evlendirilmek istenince bu sefer karşılıklarına Gülşâh’ın annesi çıkar. Varka’nın yetim olduğu ve elinde mal mülk kalmaması nedeniyle kızın vermek istemez. Varka’dan süt parası ister. Böylece Gülşâh Varka’dan tekrar ayrı düşürülür. Varka süt parası için Yemen şahı olan dayısına gidince Gülşâh, Şam Meliki Muhsin Şah’a malı mülkü için verilir. Gülşâh çok sevdiği, sırdaşı olan bir arkadaşına yüzüğünü bırakarak Varka gelince olanları anlatmasını ister. Gülşâh, evlendiği kişinin evine varınca ona her şeyi anlatarak Varka’yı sevdiğini söyler. Üzerine gelirse hançeriyle kendini öldüreceğini söyler. Muhsin Şah, Gülşâh’a kendine kıymamasını, artık onu kız kardeşi bellediğini ve ona dokunmayacağını söyler. Gülşâh böylece aşkına sadakatini tekrar ispatlar. Olan biteni öğrenen Varka, Gülşâh’ı bulmak için yola çıkar ve yolda birçok badireler atlatarak yaralanır. Onu bu şekilde bulan Muhsin Şah, tedavisi için Gülşâh’ın bulunduğu saraya getirir. Burada âşıklar tekrar kavuşur. Varka Gülşâh’ın evli olması nedeniyle saraydan ayrılır. Yolda Allah’a dua edip ölmek istemesi üzerine duası kabul olup vefat eder. Bunu öğrenen Gülşâh da mezarın başına gidip o da ölüm için Allah’a yalvarır ve o da mezarın başında vefat eder. Daha sonra Hz. Peygamber’in duasıyla dirilen âşıklar uzun bir süre mutlu mesut yaşarlar.

1.6.3. Kerem ile Aslı

Aslı Ermeni bir keşişin kızıdır. Ailesi tarafından sevdiğinden koparılır. Hatta sevdiğinden kaçırılır. Aslı'yı aşkı için mücadele eden bir tip olarak görmeyiz. Hikâyenin sonunda vefalı bir sevgili olduğunu daha iyi görürüz. Vuslata eremeyen Kerem'in yanıp kül olmasından sonra küllerini uzun süre muhafaza etmiştir ve o külden çıkan kıvılcımla da o da yanıp kül olmuştur.

Leylâ, Gülşâh'tan farklı olarak hikâyeye sonradan dâhil olur. İlk defa Mecnûn ile aynı okula gönderildiklerinde karşımıza çıkar. Güzelliği Gülşâh gibi dillere destandır. Mesnevîlerde iki kahramanın da fiziksel güzelliği üzerinde çok durulur. İki kahraman da âşıkların gönlünü kaptırdığı peri kızı gibi güzel kızlardır. Aşkları uğrunda çeşitli cefalar çekerler. Aşklarına sadıktırlar. Gülşâh, Leylâ'dan farklı olarak silahşörlük eğitimi almış daha hareketli bir karakter olarak karşımıza çıkar. Leylâ gibi kabuğuna çekilmez, aşkı için mücadele eder. O da ailesinin etkisiyle başka biriyle evlendirilse de tıpkı Leylâ gibi aşkına sadık kalır. Leylâ sevdiğine ahirette kavuşurken Gülşâh Hz. Peygamberin vasıtasıyla öldükten sonra sevdiği ile tekrar dirilip bu dünyada vuslata erişirler.

Aslı diğer kahramanlardan farklı olarak Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmemiştir. Ermeni bir keşişin kızıdır. O da Leylâ ve Gülşâh'ın sevdiklerinden koparıldığı gibi ailesi tarafından sevdiğinden koparılır. Hatta sevdiğinden kaçırılır. Leylâ ve Gülşâh gibi aşkı için çok mücadele eden bir tip olarak karşımıza çıkmaz. Sevdiğine Leylâ gibi bu dünyada kavuşamamıştır.

1.7. Kahramanların Ailelerinin Sosyal Durumu

1.7.1. Leylâ ve Mecnûn

İki kahramanın ailesi de varlıklı ve toplumda saygın ailelerdir. Mecnûn'un babası ticaretle uğraşan şeref ve itibar sahibi zengin bir kabile reisidir. Bu da Mecnûn'un asil bir aileden geldiğini göstermektedir.

Kim hayl-i Arabda bir cevân-merd
Cem'iyet-i izz ü câh ile ferd (F 477)

Müstecmi'-i cümle-i fezâil
Bulmuşdı riyâset-i kabâil (F 478)

(Vaktiyle, Arap kavminden şeref ve itibar sahibi olmada eşsiz, bütün faziletleri şahsında toplamış asil bir insan kabilelere başkan olmuştu.)

Leylâ'nın ailesi hakkında pek bilgi olmasa da varlıklı bir aile olduğu görülmektedir. Leylâ'nın annesi kızına nasihat ederken ailelerinin iyi adlı olduğunu ve herkes tarafından tanındığından bahseder.

Biz âlem içinde nîk-nâmuz
Ma'rûf-ı tamâm-ı hâs u âmuz (F 666)

(Biz dünya âlem içinde iyi adlıyız, herkes bizi tanır.)

1.7.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevî de geniş bir aile sahnesi çizilmiştir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile değil anne, baba, çocuklar, amca, dayı gibi akrabalık ilişkileri görülür. Başlarına gelen olumsuzluklara karşı birlikte hareket etme kendini gösterir. Varka ile Gülşâh amca çocuklarıdır. Aynı soydandırlar. Varka ile Gülşâh'ın kardeşleri olduğundan mesnevîde söz edilmez. Dolayısıyla ailelerinin tek çocukları olduğu söylenilebilir.

Varka'nın babası Hümmam ile Gülşâh'ın babası Hilal kardeşler ve kabilelerini birlikte yönetirler. Kabile reisi olmalarından ve ünlerinin her tarafa yayılmış olmasından varlıklı ve itibar sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Varka'nın dayısının Yemen padişahı Selim Şah olduğu bilgisi yine ailenin ne kadar soylu bir aileden geldiğini göstermektedir.

Didiler kim Varkaya bilmez misin
Kim sana tayı olur şâh-ı Yemen (YM 372)

(Varka'ya "Dayın Yemen'in şahı olduğunu bilmez misin?" dediler.)

1.7.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da kahramanların aileleri zengin ve statü sahibi soylu kişilerdir. Aslı'nın ailesi Ermeni'dir. Aslı'nın babası, Kerem'in babası olan Isfahan Şahının hazinedarıdır. Böylelikle onlar da toplumda iyi bir statü sahibi konumdadırlar. Aslı'nın ailesi Kerem ile kızlarının farklı din mensubu olmasını sorun edinmişlerdir. Bu da diğer dinlere tolerans konusunda ne kadar tutucu olduklarını göstermektedir.

Kahramanların hepsinin aileleri varlıklı ve buldukları toplumda statü sahibi soylu kişilerdir. Mecnûn'un babası zengin bir kabile reisi, Varka'nın babası da aynı şekilde zengin bir kabile reisidir. Kerem'in babası da Isfahan şehrinin şahıdır. Hepsi statü sahibi ve varlıklı ailelerin çocuklarıdır. Aynı zamanda kadın kahramanların da aileleri zengin ve statü sahibidirler. Varka ve Gülşâh'ta aile geniş bağlarının daha kuvvetli olduğunu görürüz. Mesnevîlerde daha çok erkek kahramanların aileleri ön plandadır. Bu kişiler erkek kahramanlara yardımcı kişilerdir. Varka ve Gülşâh ise Leylâ ve Mecnûn'dan farklı olarak akrabalık bağına sahiptirler. Varka ve Gülşâh amca çocuklarıdır. Ailelerin başka çocukları olduğundan bahsedilmez. Kahramanlar ailelerin tek çocuklarıdır.

Kerem ile Aslı'da da mesnevîlerde olduğu gibi kahramanların aileleri zengin ve statü sahibi soylu kişilerdir. Burada farklı olarak Aslı'nın ailesi Müslüman değil Ermeni'dir.

1.8. Hikâyelerde Baba Tiplerinin Karşılaştırılması

1.8.1. Leylâ ve Mecnûn' da Baba

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin ana kahramanlarından olan Kays'ın babası Arap kavminden, şeref ve itibar sahibi, bütün faziletleri üzerinde toplamış, cömert, zengin, yiğit, asil bir kabile reisidir.

Kim hayl-i 'Arabda bir cevân-merd

Cem'iyyet-i 'izz ü câh ile ferd (F477)

Müstecmi'-i cümle-i fezâil

Bulmuşdı riyâset-i kabâil (F478)

(Vaktiyle, Arap kavminden şeref ve itibar sahibi olmada eşsiz, bütün faziletleri şahsında toplamış asil bir insan kabilelere başkan olmuştu.)

Mesnevîde Mecnûn'un babasının ismi zikredilmez. Zamanı sürekli gezmekle geçen, her nereye yolu düşse oraları cömertliğiyle ihya eden biridir.

Her menzile kim güzâr ederdi

Sahranı benefşe-zâr ederdi (F484)

(Her nereye yolu düşse, sahraları (siyah çadırlarla) menekşe bahçesi haline getirirdi.)

Bütün bu itibar, mal mülk sahibi olmasına rağmen neslini devam ettirecek bir oğlu olmadığı için dert çekmektedir.

Emvâli cemi'-i cinsden çoh

Ammâ bu cihânda vârisi yoh (F486)

(Her cinsten malı mülkü çoktu, ama bu dünyada varisi yoktu.)

Ger kılsa anı telef havâdis

Yoh bir halefi ki ola vâris (F487)

(Hadiseler kendisini ortadan kaldırırsa; bir halefi yoktu ki, varisi olsun.)

Bir oğul sahibi olabilmek için birçok güzelle evlilik gerçekleştirmiş, türbelere adaklar adanmış ve Allah'a çokça yalvarmıştır. Sonunda duası kabul olur ve bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Oğlunun düştüğü aşk hastalığı yüzünden çok acılar çeker, oğlunun hastalığına çareler arar ama başarılı olamaz. Bu dert ve elemelere daha fazla dayanamayan adam derdine derman bulamaz ve "Mecnun!" diyerek canını verir.

Leylâ'nın babası da mesnevîde bir Arap Beyi olarak karşımıza çıkar. Adı zikredilmez. Zengin ve misafirperverdir. Kız isteme sahnelerinde karşımıza çıkar.

1.8.2. Varka ve Gülşâh'ta Baba

Varka'nın babası Hz. Muhammed (sas) zamanında Mekke'de Zâhir İbn-i Hayy Benî Şeybe adlı kabilenin iki reisinden biridir. Adı Hümam'dır. Kardeş olan diğer kabile reisinin adı ise Hilâl'dir. Bu iki kardeş yiğitlikleri ile tanınırlar. Hümam, oğlu Varka'nın Benî Amr'ın karşısına çıkmasını engelleyerek Benî Amr'ın karşısına kendi çıkmış ve oğlu için canını feda etmiştir. Bu yönüyle de fedakâr bir baba olarak karşımıza çıkar. Mesnevîde olayların başlangıcında canını feda etmesi nedeniyle mesnevîde ön planda olan biri değildir. Varka, babasının hayyatta olması durumunda kaderinin daha farklı olacağından şöyle bahseder;

Ger diriyise benüm atam Hümâm
Zulm ide miydi bize atan Hilâl (YM 1526)

(Eğer benim babam Hümâm hayatta olsaydı baban Hilâl bize zulmeder miydi?)

Gülşâh'ın babası Hilal kızına aşırı düşkün bir baba değildir. Buna karşın Gülşâh, annesi ile yaşadığı sorunları babasıyla yaşamaz. Hilal karısının baskın karakteri karşısında zor durumlara düşer. Verdiği sözü tutmak ister fakat her seferinde karısının ihtiraslarına yenik düşer. Hilal ailesine bağlı, değerleri olan bir babadır. Ama olaylar karşısında pasif kalmış, değerlerini hayata geçirmekte sorunlar yaşamıştır.

1.8.3. Kerem ile Aslı'da Baba

Kerem'in babası da Isfahan şehrinin şahıdır. Şeref ve itibar sahibi varlıklı biridir. Toplumun sevdiği bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Aslı'nın babası ise bir Ermeni keşiştir. Kerem'in babasının hazinedarlığını yapmaktadır. Hikâyede aktif bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Hikâyenin sonunda Kerem'in ölmesine sebep olan kişidir. Hilekârlığı yönüyle hikâyede ön plana çıkar.

Mecnûn'un babası zengin bir kabile reisi, Varka'nın babası da aynı şekilde zengin bir kabile reisidir. Kerem'in babası da Isfahan şehrinin şahıdır. Bu durum erkek kahramanların

ortak özelliklerindedir. Hepsi statü sahibi ve varlıklı ailelerin çocuklarıdır. Üç kahramanın babaları da şeref ve itibar sahibi, adaletli, toplumun sevdiği insan tipleridir.

Kadın kahramanların babaları ise erkek kahramanların babalarına göre daha pasif konumdadırlar. Daha çok eşlerinin tesiri altındadırlar. Leylâ'nın babasının adı mesnevîde zikredilmez. Gülşâh'ın babasının adı Hilal olduğu belirtilir. Kadın kahramanların hepsini babalarının durumları iyidir. Leylâ'nın babasının bir Arap beyi, Gülşâh'ın babası da aynı şekilde Arap beyidir. Aslı'nın babası ise Isfahan Şahının hazinedarıdır. Aslı'nın babası, Gülşâh ve Leylâ'nın babalarına göre daha aktif ve olaylara yön veren özellikte karşımıza çıkar. Hilekâr yönüyle diğer babalardan ayrılır. Bu yönüyle Leylâ ve Mecnûn ile Varka ve Gülşâh'taki anne tiplerine daha yakın özellik göstermektedir.

1.9. Hikâyelerde Anne Tiplerinin Karşılaştırılması

1.9.1. Leylâ ve Mecnûn

Leylâ'nın annesi âşıkların ilk ayrılıklarına neden olan kişi olarak karşımıza çıkar. Âşıklar ile ilgili dedikoduyu duyunca çok kızar ve ailesinin adının kötüye çıkmasından korkar.

Ey iki gözüm yaman olur 'âr
Namusumuzu itürme zinhâr (F 665)

(Ey iki gözüm, utanmak kötüdür; sakın namusumuzu lekeleme.)

Biz 'âlem içinde nîk-nâmuz
Ma'rûf-1 tamâm-1 hâs u 'âmuz (F666)

(Biz dünya âlem içinde iyi adlıyız, herkes bizi tanır.)

Eşinin durumdan haberdar olması halinde çok kızacağını söyler ve Leylâ'nın okuldan ayrılmasına neden olur. Kızını iffetinden endişe eden gelenekçi bir kadındır. Kızına öğütlerde bulunur. Kızının gittikçe artan elemine çareler arar.

Hoş ol ki kızı hemîşe gizler
Hod gizlü gerek hemîşe kızlar (F 976)

(Kızını daima gizleyen kimse ne mutludur! Zaten kızların da hep gizli olması gerekir.)

Mecnûn'un annesi ise hikâyede çok karşımıza çıkmaz. Oğluna çok kıymet veren, oğlunun düştüğü duruma çok üzülen, oğluna acıyan merhametli bir anne olarak karşımıza çıkar. Oğluna nasihatlerde bulunur. Onun Leylâ'dan vazgeçmesini, ona isterse kabilesinden çok daha güzel kızlarla evlendireceğini söyleyerek annelik görevini yapmaya çalışır.

Vardur bu haşemde min kabîle
Her tâife içre min cemîle (F 965)

(Yönetimimiz altında bin kabile ve her kabitede de bin güzel var)

Bir bir kılalum kamu sana arz
Yetsün yerine bize olan farz (F 966)

(Hepsini sana tek tek gösterelim de, üzerimize farz olan görev yerine gelsin.)

Bir serv-i sehî-kad ü semen-ber
Tezvîcüne edelüm mukarrer (F 967)

(Sana bir servi boylu ve yasemin göğüslüyü almaya karar verelim.)

Ta'yîn edelüm sana meh ü sâl
Sarf eyleyebildüğünce emvâl (F 968)

(Düğünün ayını gününü belirleyelim de sana harcayabileceğin kadar mal mülk verelim.)

Sen dutma hemîn tarîk-1 vahşet
Kat' -1 neseb eyleme emânet (F 969)

Bizden bu nasihati kabûl et
Her lahza yeter bizi melûlet (F 970)

(Sen yeter ki yaban yolunu tutma, soyun sopunla ilişkini kesme; bizim bu öğüdümüzü bir emanet olarak kabul et. Artık her an bizi üzüp kahrettiğin yeter!)

Leylâ'nın annesi gibi kınanma korkusu çeker. Oğluna ne kadar nasihat etse de başarılı olamaz.

1.9.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevîde Varka'nın annesine ilk olarak 113. Beyitte rastlarız. Gülşâh'ı kaçıran kişilerin üzerine gitmek isteyen Varka' yı durdurup tedbirsiz hareket etmemesi konusunda uyarır ve yol gösterir.

Anası eydür ki oglum sâkin ol
İRte olsun tâ bilevüz kimdir ol (YM 113)

(Annesi oğlum sakın ol, sabah olsun da onların kim olduğunu bilelim, der.)

İN atundan intizâr olgıl tana
Bunları câsûslayavuz dört yana (YM 114)

(Atından in ve sabaha kadar bekle, dört taraftan bunlara casus gönderdik.)

Gülşâh ile annesi arasında ise sıcak bir ilişki söz konusu değildir. Annesi maddiyata çok önem veren ve bu konuda zaafı olan bir kişiliktir. Olaylarda asıl söz sahibi kişidir. Ve kızını istemediği biriyle ihtirasları doğrultusunda evlendirir.

Mesnevîlerde anne tipleri olaylara yön veren ve olayların seyrini değiştiren en önemli kişilerdir. Âşıkların karşılarına ilk engel olarak çıkarlar. Leylâ'nın annesi Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerine olan aşklarını öğrenince duruma ilk müdahale eden ve âşıkları ayıran kişidir. Bu durum Varka ve Gülşâh'ta da söz konusudur. Gülşâh'ın annesi de maddi zaafı yüzünden kızını sevdiğinden ayırır. Kızını sevmediği biriyle evlendirir. Her iki mesnevîdeki anne tipleri birbirlerine çok benzemektedir. Aslı'nın annesi ise kızıyla sorun yaşayan bir tip olarak karşımıza çıkmaz. Daha çok eşinin sözünde gezer ve daha pasif bir yapıda olduğunu görürüz.

Mesnevîlerde erkek kahramanların anneleri ise çok karşımıza çıkmazlar. Mecnûn'un annesi de Varka'nın annesi de oğullarını çok severler ve oğullarına nasihatlerde bulunurlar. Kerem'in annesi ise hikâyenin başında karşımıza evlat hasreti çeken bir tip olarak çıkar. Evladı olunca çok sevinir. Hikâyenin diğer kısımlarında çok yer almaz.

1.10. Kahramanların Doğumu

1.10.1. Leylâ ve Mecnûn

Kays'ın doğumu Allah'ın rahmeti, edilen duaların kabulü, adanan adakların sonucu olarak mücizevi bir şekilde gerçekteşir. Kays'ın doğumundan sonra dualarının kabul olmasına çok sevinen anne ve baba Allah' a şükredip ziyafetler vermiş, fakirleri doyurup hazineler dağıtmışlardır.

Bir gece açıldı bâb-ı rahmet
Buldı eser-i du'â icâbet (F 500)

(Bir gece rahmet kapısı açıldı ve duanın kabulü gerçekteşti.)

Maksad şem'i münevver aldı
Sanduk-ı emel dür ile doldı(F 501)

(Arzusunun mumu yandı ve emel sandığı inci ile doldu.)

Tedr'ic ile kıldı kıl-k-i takdîr
Nakş-ı garazı rahimde tasvîr (F 502)

(Takdir kalemi, arzusunun nakşını rahimde yavaş yavaş şekillendirdi.)

Ber verdi nihâl-i bâg-ı maksûd
Açıldı gül-i hadîka-i cûd (F 503)

(İstek bahçesinin fidanı yemiş verdi ve cömertlik bahçesinin gülü açıldı.)

Çün va'de erişdi doğdı bir ay
Hurşîd ruhıyla âlem-ârây (F 504)

(Vade erişince, öyle bir ay doğdu ki; güneş onun yanağından aldığı ışıkla alemi süslemekte)

Şâd oldılar andan ata ane
Şükrâne verildi çoh hizâne (F 505)

(Anne baba ondan dolayı pek sevindiler ve şükür olarak hazineler dağıttılar.)

EI kıssa ademden oldı peydâ
Bir tıfl-ı müzekker ü müzekkâ (F 506)

(Velhasıl, yokluktan bir kusursuz erkek çocuk vücuda geldi)

Kays ise doğar doğmaz dünyada başına gelecekleri bilircesine feryat figan etmeye başlar. Dünyaya gelişinden adeta şikâyet eder. Çünkü dünya onun için bir sürgün yeridir.

Leylâ'nın doğumu ile ilgili bir bilgi geçmemektedir.

1.10.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevîde Varka ile Gülşâh'ın aynı gece doğdukları dile getirilir.

Kudretile ol Hümâmün bir gece
Oğlı togdı balk urur dür-dânece (YM 19)

(Allah'ın takdiriyle, o Hümâm'ın bir gece oğlu doğdu, inci tanesi gibi parlar.)

Hem Hilâlün dahı bir kızı olur
Ol gece ol dahı bir gevher bulur (YM 20)

(Hilâl'in da bir kızı olur, o gece o da bir cevher bulur.)

Varka'nın doğumunda herhangi bir olağanüstü bir durum yoktur. Mesnevî'de çocuksuzluk gibi bir durumdan da söz edilmez. Allah'ın takdiriyle Hümam'ın bir gece oğlu doğdu diye zikredilir. Varka doğduğunda onun bir inci tanesine gibi parladığından bahsedilir.

Varka ve Gülşâh'ın anne ve babaları çocuklarının dünyaya gelişlerine çok sevinirler. Kahramanları beşik kertmesi yaparlar.

Ata ana bunlarunla oldı şâd
Kıldılar beşikde iken nâm-zâd (YM 269)

(Anne babaları onların dünyaya gelmelerine sevindiler ve onları beşik kertmesi yaptılar.)

1.10.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da kahramanların ailelerinin çocukları olmamaktadır. Kerem'in annesi ile Aslı'nın annesi bir gün bahçeye giderken yaşlı bir ihtiyara rastlar ve ihtiyarın elindeki iki fidanı hanım sultana sunar. O da karşılığında bir avuç altın ihsan eder. Kadınlar fidanları bahçeye dikerler. Rüyasında bir gün hanım sultan ihtiyarı görür ve fidanların meyve verdiği müjdesini alır. Bahçeye vardıklarında fidanın elma verdiğini görürler. Elmayı kesip yarısını kendi yarısını da keşişin karısı yer. Sonra bu durumun boşuna olmadığını anlayan hanım sultan keşişin karısına erkek çocuğum olur da senin de kızın

olursa kızımı oğluma verir misin der. O da veririm cevabını verir. Bu olaydan sonra mucizevî bir şekilde çocukları olur. Çocukların dünyaya gelişi çok büyük sevinçle karşılanır.

Leylâ ve Mecnûn'da çocuk hasreti olmasına karşın Varka ve Gülşâh'ta böyle bir durumdan söz edilmez. Mecnûn bir dua sonucu dünyaya gelir. Varka'da böyle bir durum yoktur. Böyle bir durum Kerem ile Aslı hikâyesinde görülür. Bu hikâyede hem erkek hem kadın kahramanların ailelerin çocukları olmamaktadır. Onların da mucizevi bir şekilde kabul olan duaları sonucu çocukları olur. Leylâ ve Mecnûn'da sadece Mecnûn'un ailesinin çocukları olmamaktadır. Leylâ'nın ailesi için böyle bir durumdan bahsedilmez. Mesnevîlerde çocukların doğumu aile ve kabilelerde büyük bir sevinçle karşılanır. Aynı durum Kerem ile Aslı'da da vardır.

1.11. Kahramanlara Ad Verilmesi

1.11.1. Leylâ ve Mecnûn

Kabile reislerinin çocuğunun olmasına çok sevinen halk o çocuğa Kays adını verirler.

Akvâm u kabâili olup şâd
Ol nev-rese Kays koydılar ad (F 528)

(Kavim ve kabilesi sevinerek o küçüğe Kays adını verdiler.)

Daha sonra Kays'ın aşk yüzünden düştüğü durum sonucu halk bu sefer Kays'a Mecnûn adını verir. İki durumda da kahramana adını veren toplumdur.

Söz muhtasar ol esîr-i sevdâ
Bir nev' ile oldı halka rüsvâ (F 796)

Kim Kays iken adı oldı Mecnûn
Ahvâlini etdi gam diğeri-gûn (F 797)

(Sözün kısası; o sevda tutsağı halk içinde öyle bir dillere düştü ki; adı "Kays" iken "Mecnûn " oldu ve ayrılık acısı, halini tamamen değiştirdi.)

1.11.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevîde kahramana ad verilmesi oldukça normal bir şekildedir. Varka adının ne nedenle verildiği ve ne şekilde verildiği üzerine bir ifade geçmemektedir. Bir beyitle Varka ve Gülşâh'a ad verilmesi üzerinde durulur.

Varka virdiler Hümâm oğluna ad

Kız adı Gülşâhıdı iy hoş-nihâd (YM 21)

(Ey iyi huylu, Hümâm'ın oğluna Varka adını verdiler, kız adı Gülşâh idi.)

Leylâ ve Mecnûn'da Mecnûn'a Kays adını veren halktır. Kays'ın aşk acısıyla düştüğü perişan durum karşısında ona Mecnûn adını veren yine halktır. Varka ve Gülşâh'ta ise özel bir ad verme durumu yoktur. Normal bir şekilde ad verilmiştir.

1.11.3. Kerem ile Aslı

Erkek kahramana Ahmet Mirza, kadın kahramana Kara Sultan adı verilir. İki âşık karşılaştıklarında Kara Sultan, Ahmet Mirza'ya "Kerem eyle babam bizi böyle görmesin, beni salıver." der. Ahmet Mirza, "Aslı nedir ki salıvereyim?" der. Bu muhabbetten sonra Ahmet Mirza kıza kendi adının Kerem, kızın adının da Aslı olmasını söyler. Hikâyenin devamında buradan hareketle isimleri o şekilde kalır.

Kerem ile Aslı'da ad verme konusunda Leylâ ve Mecnûn'a bir benzerlik göstermektedir. İsimlerin sonradan değişmesi, Mecnûn'un sonradan bu adı almasıyla benzerlik gösterir.

1.12. Kahramanların Çocukluğu

1.12.1. Leylâ ve Mecnûn

Kays, dadı elinde büyür. Dadısı ona çok önem gösterir fakat Kays'ın sürekli feryat figan içinde olmasından hiç hoşnut değildir. Kays uzuvlarını elleriyle yaralar, sürekli olarak ağlayıp inler. Süt içse kan içti sanar, meme ona ok gibi görünür. Yaşlıları gibi oyunla avunmaz.

Cân ile kılurdı dâye i 'zâz
Esbâb-ı kemâl-i terbiyet sâz (F 529)

(Dadı, canla başla ona özen gösteriyor, en güzel şekilde büyümesi için ne lazımsa yapıyordu.)

Lâkin o edüp hemîşe nâle
Hoşnûd degüldi hiç hâle (F 530)

(Lakin, o boyuna feryat ediyordu. Halinden hiç hoşnut değildi.)

A'zâsın edüp eliyle efgâr
Eylerdi müdâm nâle vü zâr (F 531)

(Uzuvlarını elleriyle yaralıyor, sürekli olarak ağlayıp inliyordu.)

Süt içse sanurdı kim içer kan
Emcek görünürdi ana peykân (F 532)

(Süt içse, kan içti sanıyor; meme ona ok gibi görünüyordu.)

Yoh idi firîb ile karârı
Yanında firîbün i'tibârı (F 533)

(Oyun ile avunmuyor, oyuncuğa bakmıyordu.)

Kays çok güzel bir çocuktur ve güzellere tutkundur. Sürekli ağlar ve sadece güzel bir kızın kucağındayken susar. Aşk tuzağına böylelikle yavaş yavaş bağlanır.

1.12.2. Varka ve Gülşâh

Varka ile Gülşâh doğduklarında daha beşikteyken beşik kertmesi yapılırlar.

Ata ana bunlarunla oldu şâd

Kıldılar beşikde iken nâm-zâd (YM 26)

(Anne babası bunlarla mutlu olup birbirlerine beşik kertmesi yapıldı.)

Çocukları bir yıl boyunca sütanneleri emzirir. Beş yaşına geldiklerinde ise yüzleri gülü, tenleri yasemini andırır güzelliğe erişirler.

İkisi gevher-durur hem gey arı

Tayalar emzürdi bir yıl bunları (YM 22)

(İkisi inci gibi berrak durur. Sütanneleri bir yıl boyunca bunları emzirir.)

Beş yaşadı ol iki hûb-ı Hoten

Yüzleri gül tenleri berg-i semen (YM 27)

(O iki Hoten güzeli beş yaşına geldiklerinde yüzleri gül, tenleri yasemini andırır.)

Okul yaşına gelen kahramanlar birlikte okula gönderilir. Sürekli birlikte vakit geçirirler.

Leylâ ve Mecnûn'da da Varka ve Gülşâh'ta da kahramanların çocuklukları birlikte geçer. Aynı okula gönderilirler. Leylâ Mecnûn'da Kays dadı elinde büyür. Varka ve

Gülşâh da bir yıl boyunca sütanneleri tarafından emzirilir. Bu yönden bir benzerlik söz konusudur. İki mesnevîde de kahramanlar okulda sürekli birlikte vakit geçirirler.

Kerem ile Aslı'da kahramanların çocuklukları ile bir kısım bulunmamaktadır.

1.13. Kahramanların Yetişmesi ve Eğitimi

1.13.1. Leylâ ve Mecnûn

Kays, ilk terbiyesini dadısından alır. Dadısı, sürekli ağlayıp sızlayan Kays'ı bu durumdan kurtarmak için çareler arar.

Cân ile kılurdı dâye i 'zâz
Esbâb-ı kemâl-i terbiyet sâz (F 529)

(Dadı, canla başla ona özen gösteriyor, en güzel şekilde büyümesi için ne lazımsa yapıyordu.)

Kays'ın sünnet ettirilmesi ve okula başlama yaşı ondur.

Çün sür'at ile dönüp zemâne
On yaşına yerdi ol yegâne (F 550)

Babasına muktezâ-yı âdet
Farz oldu ki anı ede sünnet (F 551)

(Zaman hızla geçerek o biricik on yaşına ulaştığında, adet gereği, babasına onu sünnet ettirmek gerekli oldu.)

İtmâma yetüp tarîk-i sünnet
Ta'lîm-i ulûma yetdi nevbet (F 557)

(Sünnet işi bittikten sonra, sıra ilim öğretilmesine geldi.)

Esbâb ana eyleyüp müretteb
Verdiler anunla zîb-i mekteb (F 558)

(Çocuğa ders levazımatı hazırladılar ve onunla mektebe süs verdiler.)

Kays ile Leylâ beraber büyür ve aynı okula gönderilirler. Okulda birbirlerine âşık olurlar. Leylâ ile sadece okulda değil okul dışında da çeşitli bahanelerle evine giderek buluşurlar ve birlikte vakit geçirirler. Bütün bunların sonucunda da kötü dedikodular yayılır. Durumu fark eden Leylâ'nın annesi Leylâ'yı okuldan alır. Kızına kızar ve nasihatlerde bulunur. Leylâ durumu inkâr etse de bir daha okula gidemez. Bunun üzerine Kays da okulu bırakır.

1.13.2. Varka ve Gülşâh

Kahramanlar 7 yaşındayken okuma yazma öğrenirler.

Yazı yazmak okımak öğrendiler

Çünkü yedi yaşına degdi bular (YM 48)

(Yedi yaşındayken okuma yazmayı öğrendiler.)

Varka'nın babası onu silahşör olmaya gönderir. Birbirinden ayrılınca ilk kez ayrı düşen âşıklar hasta olurlar. Bu durumu öğrenen Hilal, kabilenin de önerisiyle Gülşâh'ı Varka'nın yanına silahşörlük eğitimine verir ve kahramanlar birlikte silahşörlük eğitimi alırlar.

Bir silâh-şûre virür oğlın Hümâm

Tâ ki erlik lu'bın öğrene tamâm (YM 49)

(Hilâl oğlunu erliği tamamen öğrenmesi için silahşöre verir.)

Birbirinden bir sa'at ayru düşer

Her birisi bir yana sayru düşer (YM 50)

(Birbirinden bir saat ayrı kaldıklarında her biri bir tarafta hasta olur.)

Görmedi Gülşâh bir dem Varkayı
Varka ağlar ister ol tolu ayı (YM 51)

(Gülşâh Varkayı bir lahza görmedi; Varka ağlar, o dolunayı ister.)

Anların sabr u kararı kalmadı
Mûnisi Gülşâhı çünkim görmedi (YM 52)

(Onların sabrı kalmadı, çünkü can yoldaşı olan Gülşâh'ı görmedi.)

Döyemediler bular ayrılığa
Yüz çevirdiler bular sayrılığa (YM 53)

(Bunlar ayrılığa dayanamadılar ve hasta oldular.)

Birbirin görmeyüb[en] zârî kılur
Hasretile ayrıldukdan dan yakılır (YM 54)

(Birbirlerini görmedikleri için ağlarlar ve hasretle ayrılıktan yakınırılar.)

Çünki bildi kızınun hâlin Hilâl
Varkasuz Gülşâha irişür zevâl (YM 55)

(Hilâl kızının durumunu anladı, anladı ki Gülşâh, Varkasız mahvolur.)

Kamular dir maslahat oldur hemîn
Varka vü Gülşâh olalar hem-nişîn (YM 57)

(Herkes, “İcab eden Varka ve Gülşâh“ın birlikte olmalarıdır.” der.)

İltünüz Gülşâh'ı anda dahı siz
Aglamasun yalnız bunda bu kız (YM 58)

(Siz Gülşâh'ı da oraya gönderin, bu kız burada yalnız ağlamasın.)

Ger ol üstâda varursa yana
Varkayıla gönli anda avına (YM 59)

(Eğer o üstadın yanına varırsa Varka ile gönlü avunacaktır.)

Kim oları birbirinden ayıra
Mazleme yüklenüben kana gire (YM 60)

(Bunları kim birbirinden ayırsa haksızlık etmiş olur, onların kanına girer.)

Kahramanlar 12 yaşına geldiklerinde iyi birer silahşör olurlar.

Çünkü yitdi 'ömri on iki yıla
Hoş silâh-şûr oldu ikisi bile (YM 64)

(On iki yaşına geldiklerinde ikisi bile iyi silahşör oldular.)

Mesnevîlerin her ikisinde de erkek ve kadın kahramanlar eğitimleri için aynı okula gönderilir. Birlikte eğitim alırlar. Leylâ ve Mecnûn'da iki aşığın birbirlerine olan muhabbeti çevre tarafından konuşulmaya başlanınca Leylâ'nın annesi tarafından Leylâ okuldan alınır ve eğitim hayatı sonlanır. Varka ve Gülşâh'ta ise Varka, babası tarafından silahşörlük eğitimi için okuldan alınır. Bu durumda her iki mesnevîde de kahramanlar aynı okulda eğitim alırlarken birbirlerinden ayrılmış olur. Varka ve Gülşâh'ta diğer mesnevîden farklı ve olumlu bir gelişme olarak birbirinden ayrılmaları sonucu hasta olan âşıklar çevrenin de önerisi ile tekrar aynı eğitime verilerek birleşmeleri sağlanır. Leylâ ve Mecnûn'da çevre, âşıkları ayırmasıyla öne çıkarken Varka ve Gülşâh'ta tam tersine âşıkların birleşmesine vesile olmuştur. Leylâ ve Mecnûn'da Mecnûn, okula on yaşında başlarken Varka ve Gülşâh'ta âşıkların yedi yaşında okuma yazma öğrendiklerinden bahseder. Kerem ile Aslı'da ise Kerem dört beş yaşına gelince okula başladığından bahsedilir.

1.14. Kahramanların Birbirlerine Âşık Olması

1.14.1. Leylâ ve Mecnûn

Mesnevîde kahramanların aşkları okulda başlar. Birbirine tutulan kahramanlar büyük bir aşk yaşamaya başlarlar, sürekli beraber olmak için çeşitli bahaneler uydururlar.

Âlem ser-i mûyının tufeyli
Mahbûbe-i âlem adı Leylî (F 580)

(Nem, zülfü telinin tutkunuydu ve herkesin sevgilisi idi. Adı Leylâ idi.)

Kays anı görüp helâki aldı
Min şevk ile derd-nâki aldı (F 581)

(Kays onu görerek mahvoldu; bin arzu ile derdine düştü.)

Ol nâdire hem ki Kaysi gördü
Min zevk bulup özin itürdi (F582)

(O emsalsiz güzel de Kays'ı gördüğünde bin zevk bulup kendisini kaybetti.)

Leylâ ile Mecnûn, bir anlarını bile ayrı geçirmek istemezler. Kınanmaktan korktukları için hikâyenin başlarında aşklarını gizli yaşarlar.

1.14.2. Varka ve Gülşâh

Kahramanlar birbirlerine okulda âşık olurlar.

Mektep içinde bular biri birin
Cân içinde sevişüp kıldı yirin (YM 39)

(Okulda birbirlerini sevdiler.)

‘Âşık olup birbirin sevişdiler
Ney gibi ‘ışk odına kavuşdılar (YM 40)

(Birbirlerine âşık oldular, ney gibi aşk oduna kavuştular.)

Leylâ ve Mecnûn’da da Varka ve Gülşâh’ta da kahramanların birbirlerine duydukları aşk okulda başlar. Aynı okula gönderilen âşıklar burada birbirlerine âşık olurlar. Sürekli birlikte vakit geçirirler. Leylâ ve Mecnûn’da Varka ve Gülşâh’tan farklı olarak bu durum toplum tarafından kınanmaya başlar ve âşıkların ilk ayrılıklarına sebep olur.

Kerem ile Aslı’da ise kahramanların aşkı bir av sırasında Kerem’in Aslı ile karşılaşmasıyla başlar. Bu konuda mesnevîlerle bir benzerlik bulunmamaktadır.

1.15. Kahramanların Aşklarının Duyulması

1.15.1. Leylâ ve Mecnûn

Kahramanların okulda sürekli birlikte olmaları, okul dışında da sürekli bahanelerle bir araya gelmeleri, birlerine olan aşklarını artık saklayamamaları sonucu insanların haklarında dedikodu etmeleri, kınama ve ayıplamalarına neden oldu.

Aşk ile riyâ degül muvâfık
Rüsvây gerek hemîşe âşık (F 642)

(Aşk ile ikiyüzlülük birbirleriyle uyuşmaz, çünkü âşık daima açık olmalıdır.)

Dilden dile düşdi bu fesâne
Fâş oldu bu mâcerâ cihâna (F 643)

Kim Kays oluben esîr-i Leylî
Leylî dahi salmış ana meyli (F 644)

(Böylece bu efsane dilden dile dolaşmaya başladı ve macera bütün cihana şöyle yayıldı: "Kays, Leylâ'nın esiri olmuş; Leylâ da ona gönlünü kaptırmış!")

Bu durum Leylâ'nın annesinin kulağına gider ve annesi Leylâ'ya çok kızar ve ona nasihatler eder. Leylâ'yı okuldan alır. Leylâ ise aşkını gizleyip durumu inkâr eder.

1.15.2. Varka ve Gülşâh

Kahramanların aşkları ilk olarak Varka'nın silahşörlük eğitimi için gönderilmesi sonucu âşıkların hasta olması ile gün yüzüne çıkar. Gülşâh'ın babası durumun farkına varır ve âşıkları kabilenin de isteği üzerine kavuşturur.

Çünkü bildi kızınun hâlin Hilâl
Varkasuz Gülşâha irişür zevâl (YM 55)

(Hilâl kızının durumunu anladı, anladı ki Gülşâh, Varkasız mahvolur.)

Kamular dir maslahat oldur hemîn
Varka vü Gülşâh olalar hem-nişîn (YM 56)

(Herkes, 'İcab eden Varka ve Gülşâh'ın birlikte olmalarıdır.' der.)

İltünüz Gülşâh'ı anda dahı siz
Ağlamasun yalınız bunda bu kız (YM 57)

(Siz Gülşâh'ı da oraya gönderin, bu kız burada yalnız ağlamasın.)

Ger ol üstâda varursa yana
Varkayıla gönli anda avına (YM 58)

(Eğer o üstadın yanına varırsa Varka ile gönli avunacaktır.)

Kabile kahramanların aşklarının destekçisi konumundadır. Hatta bunları kim ayırса haksızlık etmiş, kanlarına girmiş olur derler.

Kim oları birbirinden ayıra

Mazleme yüklenüben kana gire (YM 59)

(Bunları kim birbirinden ayırса haksızlık etmiş olur, onların kanına girer.)

1.15.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da ise Kerem'in Aslı'yı görüp âşık olması sonucu Kerem'deki hal değişikliğini öğrenmeye çalışan babası bir kocakarı aracılığıyla durumu öğrenir.

Leylâ ve Mecnûn ve Varka ve Gülşâh mesnevîlerinde kahramanların aşklarının duyulması gönderilmiş oldukları okuldaki tutumlarından ortaya çıkmıştır. Her iki mesnevîde de kahramanlar okullarında sürekli birlikte vakit geçirmektedirler. Leylâ ve Mecnûn'da toplum kahramanların birbirlerine muhabbetlerini fark eder ve dedikodular başlar. Bunun üzerine Leylâ okuldan alınır. Varka ve Gülşâh'ta ise Varka silahşörlük eğitim için Gülşâh'tan ayrılması sonucu Varka ve Gülşâh hasta olur. Bu durumun farkına varan ise Gülşâh'ın babasıdır. Varka ve Gülşâh'ta kahramanların aşkların duyulması olumlu karşılanırken bu durum Leylâ ve Mecnûn'da görülmez. Tam tersine olumsuz karşılanıp Leylâ okuldan alınır. Varka ve Gülşâh'ta ise âşıklar kavuşturulur.

Leylâ ve Mecnûn, Varka ve Gülşâh mesnevîleri ile Kerem ile Aslı hikâyesinde kahramanların birbirlerine âşık olmaları sonucu hal değişimleri aşklarının çevre tarafından anlaşılmasına ve bu aşkların konuşulmasına neden olmuştur.

1.16. Kız İsteme

1.16.1. Leylâ ve Mecnûn

Mecnûn'un babası oğlunun durumuna çok üzölmektedir. Oğlunun durumu karşısında aciz kalmıştır. Leylâ olmazsa oğlunun teselli bulmasının mümkün olmadığını gören baba eşrafı ve büyükleri toplayıp Leylâ'yı istemeye gider.

Kim âciz olup gam içre ol pîr
Mecnûnına kıldı fikr-i zencir (F 1025)

(O ihtiyar baba, gamlar içinde aciz kalıp, aklına, Mecnun'unun başını bağlama fikri düştü.)

Bildi ger olmaz olsa Leylî
Mümkün degül olmagı tesellî (F 1026)

(Anladı ki; eğer Leylâ olmazsa, Mecnun'un teselli bulması mümkün değil.)

Kıldı talebin özine lâzım
Cem' etdi e'âlî vü e'âzım (F 1027)

(Leylâ'yı istemeyi kendine görev bilerek eşrafi ve büyükleri topladı.)

Leylâ'nın babası da bu durum karşısında ileri gelenler ile ahaliyi toplayıp gelenleri çok iyi karşılar.

Çün Leylî atası bildi hâli
Üydürdi ekâbir ü ehâli(F 1029)

(Leylâ'nın babası, durumun farkına varınca, ileri gelenler ile ahaliyi çağırdı.)

Karşularına olup revâne
Kıldı olarunla azm-i hâne (F 1030)

(Onları karşılayarak, birlikte eve doğru yürüdü.)

Ziyafetler sonrası Mecnûn'un babası Leylâ'yı oğluna ister ve kızını vermesi durumunda bağışlayacağı hazineleri sayar. Lakin Leylâ'nın babası Leylâ'yı Kays'a

vermez. Ona bir divane dendiğini ve kızını bile bile bir deliye veremeyeceğini bildirir. Yalnız kara sevda hastalığından iyileşir, halini düzeltirse kızını vereceğine söz verir.

Leylâ'yı ikinci kez Mecnûn'a isteyen kişi Nevfel'dir. Bir mecliste Mecnûn'un durumunu öğrenen Nevfel ona yardım etmek ister. Leylâ'nın kabilesine bir mektup yazarak Leylâ'yı babasından Mecnûn için ister.

Aldı ele müşg-bâr hâme
Leylî haşemine yazdı nâme (F 1030)

(Eline, misk saçan kalemi alarak Leylâ'nın kabilesine bir mektup yazdı.)

K'ey tâife-i bülend-pâye
Bî-gânelig etmen âşinâyâ (F 1030)

(Ey değerli insanlar topluluğu! Ben dostunuza kayıtsız davranmayın.)

Edüp meni iltifâta memnûn
Leylîni edün refik-i Mecnûn (F 1030)

(Beni lütuflarınızia mutlu ederek Leylâ'yı Mecnun'un yoldaşı yapın.)

Nevfel, Leylâ'nın babasından olumlu yanıt alamaz ve o da Leylâ'nın kabilesine savaş açar. Nevfel bütün çabalarına rağmen iki aşığı kavuşturamaz.

Leylâ'nın üçüncü kez istenmesi bu sefer Mecnûn için değil İbn-i Selam için gerçekleşir. Bir av sırasında Leylâ'yı gören ve güzelliğine vurulan İbn-i Selam avdan vazgeçip evine döner. Güzel konuşmasıyla taşı bile yumuşatma gücüne sahip birini malını mülkünü ortaya koyarak elçi gönderir. Bu isteğinin gerçekleşmesi halinde sevgili uğruna dünya dolusu hazine ve mal harcayacağına hatta canını bile vereceğine yemin eder. Bunun üzerine Leylâ'nın anne babası kızlarını İbn-i Selam'a verirler. İbn-i Selam sevincinden mahzenler dolusu mücevher dağıtır, yoksulları zengin eder. Böylece Leylâ ile İbn-i Selam nişanlanırlar. Daha sonra da bu iki kişi arasında evlilik gerçekleşir.

1.16.2. Varka ve Gülşâh

Kahramanlar 12 yaşına geldiklerinde aşklarını tam anlamıyla yaşamaya başlarlar ve birbirlerini isterler. Bu durum sonucunda kabile Gülşâh'ı Varka'ya vermek için bir yere toplanır ve reislerinden bu evliliğin gerçekleştirilmesini ister.

Vardugınca 'ışk odı gâlib olur
Birbirine cânları râgıb olur (YM 65)

(On iki yaşına vardıklarında aşk odu onları sarar ve canları birbirlerini ister.)

Ol halâyık cem' oldı bir yere
Kavmi tâ Gülşâhı Varkaya vire (YM 66)

(Kabile Gülşâh'ı Varka'ya vermek için bir yere toplandı.)

Didiler ki iy re'isler biz kamu
Cümlemüz ana râzîyuz iy 'amû (YM 67)

(Ey reisler biz hepimiz ona razıyız dediler.)

Tâlibiyüz kamumuz bir hâcetün
Yok dimen kim oldur iki hasretün (YM 68)

(Hepimizin bir isteği vardır, hayır deme çünkü iki hasretin kalır.)

Maslahatdur kim bakasız hâline
Viresiz Gülşâhı Varka eline (YM 69)

(İcab eden, durumuna bakıp Gülşâh'ı Varka'nın eline vermektir.)

Her murâdına degeler gör bular
Hem bize rahmet kıla Perverdigâr (YM 70)

(Gör, bunlar her muradına ulaşırlar; hem Allah bize rahmet kılar.)

Maslahatdur diyü kıldılar kabûl

Ol re'îsler evlerine kıldı yol (YM 71)

(İcab edendir diye kabul ettiler, o reisler evlerine doğru gittiler.)

1.16.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da Aslı'ya âşık olup yemeden içmeden kesilen oğlunun bu durumuna çare arayan Kerem'in babasının durumu öğrenmesi sonucu keşişin kızını istemesiyle ilk kız isteme gerçekleşir. Keşiş korkudan olumlu yanıt verse de kızını alıp oradan kaçarlar. Böylece ilk kız isteme sonuçsuz kalır. Aslı'yı Kerem'e ikinci isteyen Kayseri Beyi olur. Korkudan bir şey diyemeyen Keşiş ve karısı yine kızlarını alıp kaçarlar. Böylece ikinci kız isteme de olumsuz neticelenir. Üçüncü kız isteme ise olumlu sonuçlanır. Üçüncü kız istemeyi Halep paşası gerçekleştirir. Korkudan olumlu yanıt vermek zorunda kalan Keşiş kızı Aslı'yı Kerem ile evlendirmek zorunda kalır. Ama burada kızına giydirdiği büyüdü elbise Kerem'in ölümüne sebep olur ve âşıklar yine kavuşamaz.

Leylâ ve Mecnûn'da kız isteme Varka ve Gülşâh'a göre benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da gösterir. Her iki mesnevîde de ilk kız isteme olayı âşıkların ayrılıkları sonrasında gerçekleşir. Leylâ ve Mecnûn'da âşıklar birbirlerinden ayrılmaları sonucu Mecnûn'un babası oğlunu düştüğü bu divane durumdan kurtarmak için Leylâ'yı istemeye gider. Leylâ'yı almaları durumunda hazineler bağışlayacağını vadeder. Bu durum Varka ve Gülşâh'ta da Varka'nın babası tarafından ifade edilir. Varka ve Gülşâh'ta olumlu yanıt alınırken Leylâ ve Mecnûn'da olumlu bir yanıt gelmez. Mecnûn'un bir deli olduğu söylenip Leylâ'yı vermezler. Durumunu düzeltmesi halinde kızlarını verebilecekleri sözünü verirler. Varka ve Gülşâh'ta ilk kız isteme olumlu sonuçlanıp düğün yapılır. Leylâ'yı ikinci kez Mecnûn'a isteyen Nevfel'dir. O da aynı yanıtı alır. Bu kız isteme de sonuçsuz kalır. Varka ve Gülşâh'ta ise ikinci kız isteme Benî Amr'ın elinden kurtarılan Gülşâh'ı kabile halkının tekrar istemesi ile olur. Bu duruma baba razı olsa da anne Varka'nın fakir ve yetim olması nedeniyle razı gelmez. Böylelikle ikinci kız isteme

birincinin aksine olumsuz sonuçlanır. Varka ve Gülşâh'ta da Leylâ ve Mecnûn'da da ikinci kız istemede anneler ön plandadır. Kızlarını erkek kahramanların durumlarının değişmesi yüzünden vermek istemezler. Çünkü Mecnun divane olmuş, Varka ise fakirleşmiştir.

Mesnevîlerde üçüncü kız isteme bu sefer farklı kişiler tarafından olur. Leylâ ve Mecnûn'da İbn-i Selam, Varka ve Gülşâh'ta ise Melik Muhsin Gülşâh'a talipli kişilerdir. İkisi de maddi durumları nedeniyle olumlu yanıt alırlar. Bu olumlu yanıtta iki mesnevîde anne faktörleri ön plandadır.

Kerem ile Aslı'da ilk kız isteme Leylâ ve Mecnûn'daki gibi sonuçsuz kalır. İkinci kız isteme ise Varka ve Gülşâh'takine benzerlik gösterir. Varka ve Gülşâh'ta kabile kızını istese de anne baba Varka'nın yetim ve fakir olması nedeniyle kızını vermezler. Kerem ile Aslı'da ise kızlarını vermek istemeyen aileden kızlarını bu sefer Kayseri Beyi ister. Üçüncü kız isteme diğer iki mesnevîde olduğu gibi olumlu sonuçlanır. Yalnız burada rakipler tarafından kız alınmaz, kahraman kızını alır.

Bütün bunlar iki mesnevî ve halk hikâyesinde benzerliklerin çok fazla olduğunu göstermektedir.

1.17. Düğün

1.17.1. Leylâ ve Mecnûn

Mecnûn'un ailesi Leylâ'yı oğullarına istemişlerdir fakat Mecnûn'un içinde bulunduğu durum neticesinde Leylâ'nın ailesi kızlarını Mecnûn'a vermemişlerdir. Leylâ ve Mecnûn'un düğünleri olmamıştır. Onlar birbirlerine dünyada değil ahirette kavuşmuş iki âşıktır.

Hikâyede Leylâ, soy sop bakımından gözde biri olan İbnî Selâm ile evlendirilmek istenir. Leylâ'ya bir geçiş yolu üzerinde rastlayan ve onu görür görmez âşık olan İbnî Selâm, Leylâ'nın ailesine birçok mal bağışlayarak elçi gönderir, birçok vaatte bulunur. Bunun üzerine Leylâ'nın ailesi kızlarını İbnî Selâm'a vermeyi kabul ederler. Böylece İbnî Selâm İle Leylâ nişanlanır. İbnî Selâm nikâh için şart ettiği her şeyi Leylâ'nın ailesine yollar. Mısır, Irak ve Hicaz cinsi bin altın nallı Arap atı; ipek ve atlas giyinmiş bin cariye ve yakışıklı hizmetçi yollar. Yaban gülü renkli, menekşe tüylü, şeker kamışı yüklü bin deve; bin tabla abir, amber ve miskin yanında yüz yük saf inci ve som altın gönderir. Mihr olarak da canını ortaya koyar. Düğün hazırlıkları başlar. Leylâ ağlayıp feryatlarda bulunur.

İnsanlar ailesinden ayrılacağı için yas tuttuğunu zannederler. Asıl sebep ise Mecnûn'dur. İnsanlar bu durumu ayıplamaya başlayınca Leylâ ister istemez bu sıkıntıya katlanarak süslenmeye karar verir. Leylâ, düğün gecesinde zevkten ve neşeden uzaktır. Harem dairesine geldiklerinde bütün arkadaşları dağılır. İbnî Selâm yanına gelip peçesini açmak için elini uzatınca Leylâ bunu yapmamasını çünkü okul yıllarında kendine bir cinin musallat olduğunu kendisine eş olursa ikisini de o an yok edeceği yalanını söyler. İbnî Selâm'a sabır göstermesi gerektiğini söyler. Belki bir gün bir kolaylık olur muradına erersin der. İbnî Selâm bu durumu gerçek zanneder. Hayatına ve canına zarar gelmesinden korkarak emelinden vazgeçer. Bu duruma çareler arar. Ömrünü çare arayarak tüketir ve vefat eder. Böylece bu düğün maksadına ulaşamamış olur.

1.17.2. Varka ve Gülşâh

Varka ile Gülşâh'ın düğünleri için bütün hazırlıklar tamamlanır ve 7 gün düğünleri sürer.

Yedi gün toy u düğün oldu müdâm
Kıldılar hep yaragın cümle tamâm (YM 73)

(Yedi gün boyunca düğün yapıldı ve bütün hazırlıklar tamamlandı.)

Gülşâh'ın Varka'ya varacağı gece Benî Hayf kabilesinin reisi Benî Amr düğün eğlencesini basıp Gülşâh'ı kaçıır ve âşıkları birbirlerinden ayrı düşürür.

1.17.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da ise hikâyenin sonunda Halep paşasının isteği ile Keşiş kızını Kerem ile evlendirmek zorunda kalır. Kerem ile Aslı'nın düğünleri kırk gün kırk gece yapılır.

Leylâ ve Mecnûn'da iki âşık dünyada kavuşamamıştır. Düğünleri olmamıştır. Varka ve Gülşâh'ta ise âşıkların ilk önce düğünleri olmuş ama düğün gecesini Gülşâh Benî Amr tarafından kaçırılarak kavuşma engellenmiştir. Leylâ ve Mecnûn'da Leylâ' İbn-i Selâm'a verilir ve nişanları gerçekleşir. Daha sonra da düğünleri yapılır. Bu düğün Leylâ'nın rızası

dışındadır. Aynı durum Gülşâh'ta da görülür. Melik Muhsin ile rızası dışında evlendirilir. Bu iki evlilikte de vuslat gerçekleşmez. İki düğünde de yoksullara hazineler dağıtılır. Çok büyük harcamalar yapılır. Varka ve Gülşâh'ta Melik Muhsin Gülşâh'ın durumunu öğrenince onu kız kardeşi olarak benimser. Daha sonra Varka karşısına çıkınca iki aşığı evlendirir ve onlara kırk gün kırk gece düğün yapar. Böylece Varka ile Gülşâh'ın ikinci düğünleri gerçekleşmiş olur.

. Kerem ile Aslı'nın düğünü de tıpkı Varka ve Gülşâh'n ikinci düğünleri gibi kırk gün kırk gece yapılır. Varka ve Gülşâh'ın ilk düğünleri yedi gün yedi gece olmuştur.

1.18. Savaş

1.18.1. Leylâ ve Mecnûn

Mesnevîde tek bir savaş sahnesi vardır. O da Mecnûn'u sevgilisine kavuşturmak isteğinde olan Nevfel ile Leylâ'nın kabilesi arasında geçen savaştır. Nevfel de aşk ıstırabını çekmiş, adalet sahibi, yiğit biridir. Bir gün bulunduğu mecliste Mecnûn'un şiirleri okunur. Nevfel bu şiirleri çok beğenerek sahibini sorar. Onunla buluşma isteğini kapılır. Mecnûn'u bulup ona dostluk göstererek derdini dinler. Mecnûn'un derdiyle dertlenir. Onu sevgilisine kavuşturacağını söyler. Mecnûn şimdiye kadar çok kişi derdine derman aradığını fakat hiçbirinin bunu başaramadığını söyler. Nevfel, kendi gücünün buna yeteceğini söyleyerek Mecnûn'u ümitlendirir. Mecnûn, alışkanlıklarını terk ederek üstü başını düzene sokar. Nevfel, bunun üzerine Leylâ'nın kabilesine mektup göndererek Leylâ'yı Mecnûn'a ister. Güzellikle verilmediği takdirde kendilerine savaş açacağını ve Leylâ'yı zorla alacağını belirtir. Karşı taraf bu isteği reddederek aynı sertlikte cevap gönderir. Böylece savaş başlar. Mecnûn bu savaş sırasında bir kenara çekilip savaşı izler. Nevfel'in askerlerinden biri ölünce şükreder, Leylâ'nın kabilesinin askerlerinden biri ölünce üzülür, yas tutar. Leylâ'nın kabilesinin savaşı kazanması için dua eder. Bu durumu Nevfel'in askerlerinden biri görür. Nevfel o zamana kadar bütün savaşları kazanmasına rağmen akşama kadar savaşmalarına rağmen bu savaşı bir türlü kazanamaz. Nevfel, bu duruma hayret ederek yanındakilere savaşı neden kazanamadıklarını sorar. Etrafindakiler Mecnûn'un savaş sırasındaki dualarından bahsederler. Nevfel durumu anlar ve yapmakta olduğu işi uygun bulmaz. Eğer galip gelirse bir daha Leylâ'nın adını anmamaya ve bu işteki inadından vazgeçmeye kendi kendine söz verir. Sabah olunca savaş tekrar başlar ve bu sefer

Nevfel'in ordusu galip gelir. Leylâ'nın babası bu mağlubiyet üzerine Nevfel' yalvararak kızının nişanlı olduğunu söyler ve töre bozulacaksa kızını kendisinin almasını söyler. Nevfel bu durum karşısında kendisinin adalete ters bir iş yapmayacağını sadece bir hastaya şifa bulmak için bu işe kalkıştığını belirterek pişmanlığını dile getirir. Artık kendisinden bir zarar gelmeyeceğini söyleyerek memleketine doğru yola koyulur. Mecnûn, bu durum karşısında Nevfel'e sitemde bulunur.

1.18.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevînin ilk savaşı Varka ile Gülşâh'ın düğün gecesi gerçekleşir. Bu adil bir savaş değildir. Hile ile gizlice düğün meclisine 60 bin askeriyle baskın veren Benî Hayf kabilesinin reisi Benî Amr Gülşâh'ı kaçıırır.

Çün Benî 'Amrî şebîhün eyledi
Ol kavimi târumâr itdi şıdı (YM 93)

(Çünkü Benî Amr gece baskını eyleyip o kavmi perişan eyledi.)

Aldı Gülşâhı Benî 'Amr ol zamân
Eydüridi hamle kılun pehlevân (YM 94)

(O zaman Gülşâh'ı aldı ve bir pehlevanın kendisini hamle kılmasını söyledi.)

Mesnevîde ikinci ve asıl savaş sahnelerinden biri de Varka'nın Benî Amr'ın tarafından kaçırılan Gülşâh'ı gizlice kurtarması sonucu Benî Amr'ın, ordusunu toplayıp Benî Şeybe kabilesine saldırması sonucu gerçekleşir. İki ordu karşı karşıya gelir. Benî Amr Varka ile savaşmak ister; fakat Gülşâh buna izin vermez ve Benî Amr'ın karşısına kendisi çıkar ve esir düşer. Varka tekrar Benî Amr'a saldırmak ister; fakat bu sefer babası buna izin vermez ve Benî Amr'ın karşısına kendisi çıkar. Bu karşılaşma sonucu Varka'nın babası Hümam şehit düşer. Varka, babasının şehit olmasıyla ağlayıp sızlar ve Benî Amr'ın üzerine bu sefer kendisi yürür. Akşama kadar savaşmalarına rağmen galip çıkmaz, ateşkes

davulları vurulur ve herkes çadırlarına çekilirler. Bunlar tekrar karşılaştıklarında çarpışma bu sefer kuşluk vaktine dek sürer. Bunun sonucunda da varka Benî Amr'a esir düşer. Gülşâh bu sırada bir hileye başvurur ve Varka'nın cezasını kendisinin vereceğini Benî Amr'a söyler ve Varka'nın yanına gider. Bu duruma çok üzülen Varka, bunun bir oyun olduğunu öğrenir ve Gülşâh Varka'nın ellerini çözer. Böylece birlikte düşmanın üzerine saldırırlar, pek çok kişiyi öldürürler. Benî Amr'ın da kellesini alıp mallarını yağmalarlar fakat hiçbir malı almayıp kabilelerinin yanına dönerler.

Mesnevîde bir diğer savaş sahnesi Yemen'e saldıran Varka'nın dayısı Selim Şâh'ı ve altmış beyini esir alan Kîş ve Bahreyn ordusunun şehri kuşatma olayıdır. Reislerinin adı da Melik Anter'dir.

Kîş ü Bahreyn leşkerile bil i yâr
Şehri kılmışdur Melik 'Anter hisâr (YM 433)

(Kîş ve Bahreyn ordusu birlikte olup Melik Anter şehri kuşatmıştır.)

Mesnevî'de savaş sahnelerinden şehir kuşatma sahnesini görmekteyiz.

Varka Yemen askerlerinin başına geçerek 24 bin askerle Melik Anter'e karşı savaşır. İlk olarak savaş meydanına çıkınca 40 asker öldürür. Savaşkes davulu çalınır. İkinci kez altmış asker öldürür ve tekrar savaşkes davulu çalınır. Daha sonra Melik Anter'in pehlivanı ile savaştan Varka bir darbeye pehlivanı ikiye böler. Bunun sonucunda iki ordu savaşkes davulu çalana kadar savaşır. Varka'dan kurtulmanın yolunun dayısı Selim Şâh'ı ve devlet adamlarını idam ettirmek olduğunu anlayan Melik Anter bunun için darağaçları kurdurur. Selim Şâh'ı kurtarmak için bin askerle tekrar saldıran Varka, dayısını kurtaramasa da on yedi beyi kurtarır ve Melik Anter'i de esir alır. İki şahın karşılıklı takası için anlaşılır. Bu sırada pusu kuran düşman ordusunu Varka yine bozguna uğratır. Selim Şâh kurtulur. Melik Anter de kendi tarafına geçer. Vazgeçmeyen düşman ordusu Varka'yı hile ile esir eder. Cellada öldürülmek için teslim edildiğinde cellatla konuşunca kölesi olduğunu anlar. Kölesiyle plan yapıp gizlice Melik Anter'in çadırına girip kellesini keserler ve Selim Şâh'ın yanına giderler. Başsız kalan düşman ordusu ise kaçar.

Mesnevîlerin ikisinde de savaş sahneleri bulunmaktadır. Leylâ ve Mecnûn'da savaş sahnesi sadece Nevfel'in Leylâ ve Mecnûn'u kavuşturma isteği sonucu olmuştur. Leylâ'yı Mecnûn'a isteyen Nevfel, bu isteğine olumlu yanıt alamayınca askerleriyle Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür ve savaşrlar. Savaşın başına Leylâ'nın kabilesine üstün gelemeyen Nevfel, Mecnûn'un Leylâ'nın kabilesinin savaşı kazanması için ettiği duaları öğrenince yaptığı işi uygun bulmayı bir daha Leylâ'nın adını anmamaya ant içer ve böylece savaşı kazanır. Leylâ ve Mecnûn'daki tek savaş sahnesi budur.

Varka ve Gülşâh'ta ise olaylar daha çok savaşlar üzerinden yürür. Savaş yönünden bu mesnevî çok daha hareketli bir yapıya sahiptir. Mesnevîde ana kahramanlar iyi bir silahşör olmalarıyla bizzat savaşın içindedirler ve olaylara yön verirler. Bu yönüyle Varka ve Gülşâh mesnevîsi Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinden ayrılır. Ayrıca burada Leylâ ve Mecnûn'daki gibi tek bir savaş yaşanmaz. Benî Amr ile yaşanan savaş yanında Varka'nın esir düşen dayısını kurtarmak için yaptığı savaşlar yanında kırk haramiler ile giriştiği mücadeleyi de sayabiliriz. Varka ve Gülşâh mesnevîsinin Leylâ ve Mecnûn mesnevîsine göre bu yönüyle daha hamasi bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Kerem ile Aslı hikâyesinde ise savaş sahneleri bulunmamaktadır.

1.19. Kahramanların Karşısına Çıkan Engeller

1.19.1. Leylâ ve Mecnûn

Âşıkların karşısına çıkan ilk engel toplumdur. Toplumun namus ve şeref kavramlarına verdikleri önem neticesinde âşıkların birlikte dolaşması, gizlice buluşmaları haklarında dedikoduların çıkmasına sebep olur.

Tedric-i mesâvi ile nâgâh

Leylînün anası aldı âgâh (F 645)

(Kötü dedikoduların giderek artması sebebi ile Leylâ'nın annesi ansızın durumdan haberdar oldu.)

Leylâ'nın annesi bu dedikodular neticesinde kızıyla Mecnûn'un aşkını öğrenir ve Leylâ'yı okuldan alır. Kahramanların buluşmalarına ve aşklarına böylece engel olmuş olur.

Min-ba'd gel eyle terk-i mekteb

Bil mektebünü hemîn ced ü eb (F 670)

(Gel, bundan böyle artık mektebi bırak da, atanı babanı mektebin bil.)

Aslında Leylâ ile Mecnûn'un karşısındaki en büyük engel Mecnûn'un kendisidir. Nevfel ile Leylâ'nın kabilesi savaşırken Mecnûn, Nevfel'in değil de Leylâ'nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder ve böylece Nevfel galip gelemeyiz. Bunun neticesi olarak da Nevfel'in Leylâ ile Mecnûn'u kavuşturma çabası da boşa çıkmış olur.

1.19.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevîde Varka ile Gülşâh'ın karşısına çıkan ilk engel Varka'nın silahşörlük eğitimine gönderilmesi sonucu ayrı düşmeleri sayılabilir. Bunun sonucunda her ikisi de hasta olmaları ve durumu fark eden Gülşâh'ın babasının kabilenin de isteğiyle kızını da silahşörlük eğitimine göndermesiyle bu engel aşılr.

İkinci ve en ciddi engellerden biri de Benî Amr'ın Gülşâh'ı düğün gecesi kaçırması olaydır. Varka'nın gizlice bir gece vakti Benî Amr'ın çadırına girip Gülşâh'ı kurtarmasıyla bu engel de aşılr.

Mesnevîde Benî Amr'ın Gülşâh'ı esir etmesiyle kahramanlar tekrar bir engelle karşılaşrlar. Gülşâh'ı kurtarmak isteyen Varka da Benî Amr'a esir düşer. Gülşâh'ın hilesiyle bu esratten kurtulan kahramanlar Benî Amr'ın da kellesini alıp bu engelden de kurtulurlar.

Mesnevîde kahramanların karşısına çıkan engellerden biri de Varka'nın yetim ve fakir kalmasını bahane ederek Gülşâh'ı Varka'ya vermek istemeyen Gülşâh'ın annesidir. Gülşâh'ın babası Hilal'in kızını vermek istemesine rağmen annesi kızının yoksulluk çekeceği gerekçesiyle Varka ile evlendirmek istemez ve Varka'dan süt parası ister.

Çün Hilâl itdi kabûl işbu sözi

Şâz olup geldi evine kendüzi (YM 352)

(Hilâl bu sözü kabul ettiği zaman sevindi ve kendi evine geldi.)

Eytdi ‘avrat sen ne dirsın bu söze
Halk şöyle maslahat gördi bize (YM 353)

(Eşine “Halk, yapılması gereken iş budur, dedi. Sen bu söze ne dersin?” dedi.)

Ben rızâ virdüm ki Gülşâhı virem
Râzî ol sen dahı yâ ehl-i harem (YM 354)

(Ben Gülşâh’ı vermeye razı oldum, sen de bu işe razı ol.)

‘Avrat eydür Varka olmuşdur yetim
Şimdi Varka kim yana Gülşâh kim (YM 355)

(Eşi “Varka yetim olmuştur, şimdi Varka nerede, Gülşâh nerede?” dedi.)

Yok elinde hânümân altın gümüş
Söyleme bu sözi kim olmaz bu iş (YM 357)

(Elinde mülk, altın ve gümüş yoktur, bu sözü söyleme ki olmaz.)

Varkanun çün eli irmez altuna
Bir kızımı virmezem varsun tuna (YM 358)

(Varka’nın eli altına ermediği için tek kızımı, yokluğa düşmese diye vermem.)

Şîr-bahâ getirmezise ben kızım
Varkaya virmezem işbudur sözüm (YM 359)

(Süt parası getirmezse ben kızımı Varka’ya vermem, sözüm işte budur.)

Varka’nın karşısına çıkan engellerden biri de Melik Anter’dir. Melik Anter’le savaşı kazanan Varka böylece bir engeli de aşmış olur.

Leylâ ve Mecnûn'da âşıklar aşklarının ortaya çıkmasıyla birlikte ilk engelle karşılaşılır. O da iki aşığın dedikodusunu yapan toplumdur. Bu durum neticesinde engel olarak Leylâ'nın annesi çıkar. Kızı ile Mecnûn arasındaki dedikoduyu duyan anne, kızını okuldan alarak âşıkların en büyük engeli konumunu edinir. Bu durum Varka'nın babasız kalması ve fakir düşmesi sonucu kızını Varkaya vermek istemeyen anne tipi ile Varka ve Gülşâh'ta da görülür. Her iki mesnevîde de âşıkların karşısındaki en büyük engel kızlarını sevdiklerine vermek istemeyen annelerdir. İki mesnevîde de âşıkların düştükleri durum sevgililerine kavuşamamalarına engel olur. Mecnûn'un sevgilisinden ayrılmasıyla divaneye dönmesi, Varka'nın da babasının ölümü üzerine fakir ve yetim kalması sevgililerine kavuşmada engel olmuştur. Engelleri aşmada Varka, Mecnûn'a göre çok daha aktif ve sonuca ulaşma konusunda çok daha başarılıdır.

Mesnevîlerde âşıkların kavuşmasına en büyük engellerden biri de rakiplerdir. Leylâ ve Mecnûn'da İbn-i Selam, Varka ve Gülşâh'ta da Benî Amr ve Muhsin Şah âşıkların karşılıklarına engel olarak çıkmaktadır. Varka ve Gülşâh'ta Leylâ ve Mecnûn'un aksine bu engellerin üstesinden gelinmiştir ve vuslata erişilmiştir.

Kerem ile Aslı'da ise mesnevîlerin aksine anneden çok baba engel konumundadır. Burada anne babaya yardımcı karakterde daha pasif bir konumdadır. Burada da Leylâ ve Mecnûn'daki gibi kavuşma gerçekleşmemiştir.

1.20. Kahramanların Ayrı Düşmeleri

1.20.1. Leylâ ve Mecnûn

Kahramanların ilk ayrılığı Leylâ'nın annesinin Leylâ'yı okuldan almasıyla gerçekleşir.

Min-ba'd gel eyle terk-i mekteb

Bil mektebünü hemîn ced ü eb (F 670)

(Gel, bundan böyle artık mektebi bırak da, atanı babanı mektebin bil.)

İkisi de bu ayrılık karşısında ah edip dururlar, hasta olurlar, felekten ve ayrılıktan şikâyet ederler.

Gördi ki behište hûr gelmez
Gün çıhdı henüz nûr gelmez (F 738)

(Gördü ki; cennete huri gelmiyor; güneş doğmuş, ama henüz ışık yok.)

Hurşidsüz aldı rûz tâ şeb
Aldı başına karanu mekteb (F 739)

(Gün, güneşsiz kalmış, sanki gece olmuştu. Mektep gözüne zindan kesildi.)

Kays ayrılıktan dolayı aklını kaybederek kendini çöllere atar. Öyle bir duruma düşer ki halk adını Mecnûn olarak anmaya başlar.

Söz muhtasar ol esîr-i sevdâ
Bir nev' ile oldı halka rüsvâ (F 796)

Kim Kays iken adı oldı Mecnûn
Ahvâlini etdi gam diğer-gûn (F 797)

(Sözün kıyası; o sevda tutsağı halk içinde öyle bir dillere düştü ki; adı "Kays"iken "Mecnun" oldu ve ayrılık acısı, halini tamamen değiştirdi.)

1.20.2. Varka ve Gülşâh

Kahramanların ilk ayrılığı Varka'nın babasının Varka'yı silahşör olmayı öğrenmesi için göndermesiyle gerçekleşir. Birbirlerinden bu şekilde ilk defa ayrı düşen âşıklar hasta olurlar.

Bir silâh-şûre virür oğlın Hümâm
Tâ ki erlik lu'bın ögrene tamâm (YM 49)

(Hilâl oğlunu erliği tamamen öğrenmesi için silahşöre verir.)

Birbirinden bir sâ‘at ayru düşer
Her birisi bir yana sayru düşer (YM 50)

(Birbirinden bir saat ayrı kaldıklarında her biri bir tarafta hasta olur.)

Varka ve Gülşâh'ın ikinci ayrılıkları düğün gecesi baskın veren Benî Amr'ın Gülşâh'ı kaçırmamasıyla gerçekleşir.

Varka ile Gülşâh'ın bir sonraki ayrılıkları Gülşâh'ın annesinin Gülşâh'ı Varka'ya vermek istememesi ve süt parası istemesi üzerine gerçekleşir. Varka yardım almak için zenci kölesini Yemen şahı olan dayısına bir mektup yazarak yollar. 6 ay 40 gün geçmesine rağmen kölesi dönmez. Bunun üzerine dayısının yanına kendi gitmeye karar verir ve yola çıkar. Böylece âşıklar tekrar ayrı kalırlar.

1.20.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da sevgililer birbirlerinden sık sık ayrı düşerler. Ayrılıklar Aslı'nın Kerem'den kaçırılması sonucu gerçekleşir. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında defalarca karşılaşma olmasına rağmen her defasında Aslı'nın babası kızını kaçırmayı başarmıştır. Bu durum Halep'te sonlanmıştır.

İki mesnevîde de âşıklar okulda birlikte eğitim görürlerken Leylâ, Mecnûn ile olan aşklarının duyulması sonucu Varka ise silahşörlük eğitimi için okulundan alınarak sevdiklerinden ayrı düşerler. Her iki mesnevîde de bu durum âşıkları çok üzer ve hasta olurlar.

Mesnevîlerin ilerleyen bölümlerinde âşıklar karşılaşp kavuşsalar olsa da bu durum uzun süreli olmaz. Yukarıda bahsedilen engeller neticesinde âşıklar sürekli ayrı düşerler. Olayların sonunda Varka ile Gülşâh kavuşurlarken Leylâ ile Mecnûn kavuşamazlar. Onların kavuşması ahirette gerçekleşir.

Kerem ile Aslı'da da mesnevîlerde olduğu gibi ayrı düşme söz konusudur. Mesnevîlerden farklı olarak Aslı'yı Kerem'den kaçırmaması sonucu ayrılık gerçekleşir.

1.21. Kahramanların Ayrılık Sonrası Halleri

1.21.1. Leylâ ve Mecnûn

Leylâ, okuldan alınıp sevgilisinden ayrı düşünce, kederden dünyası yıkılır, ümit dolu gönlü ümidini yitirir. Ah edip durur, sürekli gözyaşı döker, hastalanır. Keder içerisinde ah çekerek sabreder. Aşkını kimseye söyleyemez ve gizli gam çeker. Aşkını içinde yaşar.

Ne bir ferahı ne bir neşâtı
Ne kimse ile bir ihtilâtı (F 1227)

(Ne bir ferahlığı vardı, ne bir sevinci, ne de bir kimse ile görüşüp tanıştığı.)

Bîzâr atadan ü anadan
Bîgâne cemî'-i âşinâdan (F1228)

(Anasından babasından usanmış, bütün tanıdık ve bildiklerinden uzaklaşmıştı.)

Mecnûn ise okula gittiğinde sevdiğinin gelmediğini görünce dedikoduların kendisini sevgilisinden ayırdığını anlar ve ümitsizliğe kapılıp inleyerek ve felekten şikâyete başlar. Günlerce okulda gezerek feryat eder. Geceleri yine ağlayıp inleyerek sevgiliye sitemde bulunur. Mecnûn âdete çektiği aşk acısından memnun olur. Kendinden bu aşk acısının gitmesini istemez. Gönül aşkları ile yaşlarım aksa, gam kılıcı ile başım kesilse; canımdan aşk hevesini çıkarır, aşk belasını yine terk etmem der. Gönlünün derdini kimsenin anlamadığını, derdinin dile geldikçe arttığından bahseder. Kısacası sevdanın esiri olan Kays, halk içinde öyle bir dillere düştü ki; adı Kays iken Mecnûn oldu ve ayrılık acısı hâlini tamamen değiştirdi.

Söz muhtasar ol esîr-i sevdâ
Bir nev' ile oldu halka rüsvâ (F 796)

Kim Kays iken adı oldu Mecnûn
Ahvâlini etdi gam diğer-gûn (F 797)

(Sözün kısası; o sevda tutsağı halk içinde öyle bir dillere düştü ki; adı "Kays" iken "Mecnun" oldu ve ayrılık acısı, halini tamamen değiştirdi.)

Aşk acısından çöllere düşen Mecnûn orada yabani hayvanlarla dostluk kurar. Hayvanlara ve bitkilere halini anlatır. Dünyadan yüz çevirir. Baştan, gözden ve tenden vazgeçer.

Kat' -ı nazar eylemiş cihandan
Geçmiş ser ü çeşm ü cism ü candan (F 2046)

(Dünyadan yüz çevirmiş; baştan, gözden, tenden ve candan geçmiş.)

Çölde Leylâ ile karşılaşmaları sonrası tekrar ayrıldıklarında Mecnûn üstünü başını yırtıp feryat eder. Gözünden kanlı gözyaşları döker.

1.21.2. Varka ve Gülşâh

İlk olarak Varka'nın silahşörlüğe gönderilmesiyle ikisi de hasta olur. Daha sonra Benî Amr'ın Gülşâh'ı kaçırmalarıyla Varka yerinde duramaz Benî Amr'ın üzerine yürüyüp bunları basmak ister. Gülşâh ise kaçırıldıktan sonra gözyaşı hiç dinmez, gözlerinden kan seli akar, bazen ayılır bazen de bayılır, bazen ağlar bazen de susar. Kendisini kaçıran Benî Amr'ın sözlerine hiç cevap vermez sürekli yere bakıp ağlar. Varka'nın durumu da pek farklı değildir. Varka durumunu şu sözlerle ifade eder;

Tangrı bilür ditredür yiri gögi
Senden ayru zâr u efgânum benüm (YM 408)

(Allah benim senden ayrı kaldığımda inleyip ağlayışımı bilir, (benim ağlayışım) yeri ve göğü titretir.)

Varka'nın Yemen'e yola çıkması sonrası Gülşah bayılır. Bu ayrılıktan derin üzüntü duyar. Durumunu kendisi şöyle ifade eder;

Cânum anda gevde bunda hor u zâr
Derdi bunda anda dermânüm benüm (YM 419)

(Canım orada, vücudum burada bayağı ve inleyiştir. Derdi burada, benim ilacım oradadır.)

N'ideyin kim cânuma irdi firâk
Bu acı bahtum bu devrânüm benüm (YM 420)

(Ne yapayım ki canımdan ayrıldım. Bu benim acı bahtım ve talihimdir.)

1.21.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da Kerem aşkı için mücadele eder. Aslı'nın ailesi tarafından kendinden kaçırılması sonucu aşkının peşine düşer. Diyar diyar sevdiğini arar. Aslı ise hikâyenin başında pasif rol üstlense de hikâyenin sonunda aşkı için can verir bir konuma yükselir. Aşkı için mücadeleye girmez.

Varka, Mecnûn'a göre ayrılık sonrası çok üzüлüp perişan olmasına rağmen yılmayıp mücadele etmiştir. Bu durum Mecnûn'da görülmez. Mecnûn sevdiğinden ayrılması sonucu karalar bağlayıp feryat figan eder. Kendini çöllere atıp divaneye döner. Varka ise aşkı için mücadele eder. Sevdiği için savaşımlara katılır. Bu durum Gülşâh'ta da görülür. O da sevdiği için mücadele eder. Zorluklara göğüs gerer. Leylâ da Mecnûn gibi durumu kabullenip köşesine çekilip aşk ıstırabı çeker.

Kerem ile Aslı'da ise Kerem aşkı için mücadele eder. Bu yönüyle Varka'ya daha çok benzemektedir. Aslı ise oldukça pasif konumdadır. Hiçbir kadın kahraman Gülşâh gibi mücadelecî tavır göstermez.

1.22. Sevgilinin Başkası İle Evlendirilmek İstenmesi

1.22.1. Leylâ ve Mecnûn

Leylâ, Mecnûn'un aklını yitirdiği ve bir deliye kız verilmeyeceği gerekçesiyle ailesi tarafından Mecnûn'a verilmez. Leylâ özellikle annesi tarafından zengin, soy sop bakımından gözde biriyle evlendirilmek istenir.

Bir av sırasında yolu Leylâ ile kesişen İbni Selâm, bu güzellik karşısında iradesi elinden gider. Ava gitmekten vazgeçerek eve döner. Leylâ'ya kavuşmanın çarelerini arar. Kabile büyüklerini hediyelerle birlikte Leylâ'yı istemeye gönderir. Leylâ'nın ailesine birçok vaatte bulunur. Bu durum üzerine Leylâ, İbni Selâm'a verilir. Düğün gecesi İbni Selâm, Leylâ'nın duvağını açmak isteyince Leylâ, bu durumdan kurtulmak için bir hileye başvurur. Kendisine okul yıllarında bir cinin musallat olduğunu bir âdemoğlu ile evlenmesi halinde her ikisini de öldüreceğini söyler. Ondaki sabırlı olması gerektiğini, belki bir gün bir çare bulunacağı telkininde bulunur. İbni Selâm bu yalana inanır ve ömrü boyunca ne kadar çare arasa da emeline ulaşmadan vefat eder.

1.22.2. Varka ve Gülşâh

Varka, babasının ölümü üzerine yetim ve fakir kalır. Bu durum sonrasında Gülşâh'ın annesi Varka'nın durumunu bahane ederek kızını Varka'ya vermek istemez. Yemen Şahı olan dayısından başlık parasını alıp getirmesi karşılığında kızlarını vereceği sözünü alır. Böylece Varka, başlık parası için oradan ayrılır. Daha sonra Şam Sultanı Melik Muhsin'in Gülşâh'ı istemesi sonucu maddi ihtirasları nedeniyle Gülşâh'ın annesi Varka için bir hileye başvurup kızını Melik Muhsin'e verir. Gülşâh buna razı olmasa da söz söyleyemez ve Melik Muhsin ile evlendirilir.

1.22.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da maddi kaygılardan evlilik engellenmemiştir. Buradaki engelin sebebi kahramanların farklı dinlere mensup olmalarıdır. Kerem'in babası bu nedenle kahramanların evliliğine engel olmak için kendileri ile aynı dine mensup biriyle kızını evlendirmek istemiştir.

Her iki mesnevîde de anneler kızlarını zengin ve soy sop bakımından üstün birileriyle evlendirmek isterler. İlk başlarda erkek kahramanlar bu özelliklere sahip olmaları nedeniyle bir sorun teşkil etmemektedirler. Daha sonraları başlarına gelen olaylar nedeniyle maddi ve manevi durumlarındaki değişiklikler evliliklerine engel teşkil etmiştir. Bu durum karşısında kadın kahramanların anneleri bu evliliklerden vazgeçip kızlarını daha münasip kişilerle evlendirmek istemişlerdir ve bu emellerine de ulaşmışlardır.

Kerem ile Aslı'da mesnevîlerden farklı olarak âşıkların evlendirilmesinin engellenmesinin nedeni farklı dinlere mensup olmalarıdır. Maddi kaygılar mesnevîlerde olduğu gibi söz konusu değildir.

1.23. Hikâyenin Sonu

1.23.1. Leylâ ve Mecnûn

Mesnevînin sonunda âşıklar dünyada kavuşamazlar. Mecnûn'un kendini kabul etmeyişi ve onun ilahî aşka eriştiğini gören Leylâ "Mademki dost yanında yerim yoktur, hayatımın da bir değeri kalmamıştır!" diyerek Allah'a canını alması için yalvarır. Dünyanın cefasının kendisini yaktığını belirten Leylâ, ölmedikçe huzur bulamayacağını söyler. O kadar içten dua eder ki duası hemen etkisini gösterir ve Leylâ ölüm döşeğine düşer. Ölüm döşeğinde annesine sırlarını açar. Annesine kendisini helak edenin sevda kılıcı olduğunu, aşk ıstırabından dolayı bu durumda olduğunu, Mecnûn'a kavuşamadığı için ölüm döşeğinde bulunduğunu belirtir. Mecnûn'un da durumunun farklı olmadığını söyler ve sevgilisine onun yolunda can verdiğini aşkın yolunda verdiği sözü tuttuğunu söylemesini nasihat eder. Onun da kendisini fazla bekletmemesini, yabancıların olmadığı yerde kavuşma isteğini belirtir ve canını verir.

Yâd eyledi yâr-ı mihr-bânın

Vasl ârzûsiyle verdi cânın (F 2900)

(Şefkatli sevgilisinin adını andı ve kavuşma arzusu ile canını verdi.)

Mecnûn, Zeyd'den Leylâ'nın ölüm haberini alınca feryat figan ederek düşüp bayılır. Kendine geldiğinde Zeyd'e kötü sözler söyleyip çıkışır. Böyle büyük bir acılı haberi

getirerek kendisini de ölüm yoluna koyduğunu belirten Mecnûn, bari karşılığında bir sevap işle diyerek kendisini Leylâ'nın mezarına götürmesini ister. Leylâ'nın kabri üstüne gelen Mecnûn mezara kapanır feryat figan eder. Allah'a canını alması için niyazda bulunur. Allah da bu yakarışı kabul eder ve Mecnûn, Leylâ'nın mezarı başında "Leylâ" diyerek canını teslim eder.

Kabrini kucakladı nigârün
Cân sadkası erdi ol mezârün (F 2992)

(Sevgilinin toprağını kucakladı; canını o mezara kurban etti.)

Leylâ dedi verdi cân-ı şîrîn
Ol âşık-ı bî-karâr ü miskîn (F 2993)

(Bu kararsız ve zavallı aşık, "Leylâa!" diyerek tatlı canını verdi.)

Mecnûn'un ölümü üzerine Zeyd de feryat ederek yakasını yırtar. Çığlıklarını gökyüzüne yükselterek ağlar. Halk da Leylâ'nın kabri üstünde can veren Mecnûn'u gördüklerinde ağlayarak Mecnûn'u defnetmeye karar verirler. Mecnûn'un zayıf ve hasta bedenini yıkayıp sevgilisinin mezarını açarak onu da aynı mezara koyarlar. Böylece vuslat gerçekleşmiş olur. Aradan engeller kalkar ve isteyen isteğine kavuşmuş olur. Mezar üzerine bir taş dikerler ve bu macera bütün dünyada duyulur. Kabirleri bir ziyaretgâh haline geldi. Zeyd ise o şehitliğin civarında yer tutup bağlılık örneği gösterir. Hizmetlerine devam eder. Bir gece sabaha karşı mezarın başında uykuya dalan Zeyd, rüyasına bir bahçe içinde iki ay parçası görür. Rıdvan cenneti içinde elem ve kederden uzak neşe içinde Leylâ ile Mecnûn'u gören Zeyd bu gerçeği halka anlatır ve halkın inancı daha da artarak kabri ziyaret etmek bir âdet haline gelir.

1.23.2. Varka ve Gülşâh

Hikâyenin sonunda Varka ve Gülşâh, Melik Muhsin tarafından evlendirilmek istenir. Aradan altı ay kadar bir vakit geçtiğinde Varka ülkesine dönmek isteyince Gülşâh kırk gün

daha kalmasını ister. Kırk gün sonra Varka tekrar gitmek isteyince Gülşâh kendini saraydan atar. Melik Muhsin Varka'ya Gülşâh ile onu nikâhlama teklifinde bulunsa da Varka gitmek için ısrar eder ve oradan ayrılır. Yolda Gülşâh olmadan yaşamının bir anlamının olmadığını düşünerek Allah'a canını alması için dua eder ve duası kabul olup vefat eder. Orada yardımcısı kul ve oradan geçenler tarafından defnedilir. Haberi öğrenen Gülşâh da oraya gelerek mezarın başında belinden çıkardığı hançer ile kendisini öldürür. Gülşâh'ı da Varka'nın mezarını açıp yanına birbirine sarılmış bir vaziyette defnediler.

Mezarın bulunduğu yer kısa zamanda büyük bir yerleşim haline gelir. Mezar ziyaretgâh haline gelir. Hz. Peygamber bir gün bir savaş dönüşü oradan geçerken durumdan haberdar edilir. Hz. Peygamber âşıklar için dua eder ve oradakilerden âşıklar için kendi ömürlerinden bağışlamalarını ister. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali bu teklif doğrultusunda ömürlerinden bağışta bulunurlar. Allah, Cabrail vasıtasıyla Hz. Peygambere ömür bağışlayanların ömürlerini geri verdiğini ve âşıklara da kırk yıl ömür bağışlandığını bildirir. Bunun üzerine iki âşık dirilirlir. Hz. Peygamber nikâhlarını kıyar ve kırk yıl daha birlikte ömür geçirirler. Böylece vuslata bu dünyada erişilmiş olur.

Varkaya Gülşâhı virüp Mustafâ

Kâbin itdi ol resûl-i bâ-safâ (YM 1721)

(Mustafa, Gülşâh'ı Varka'ya verdi, o safalı Hz. Peygamber onların nikâhını kıydı.)

1.23.3. Kerem ile Aslı

Kerem ile Aslı'da hikâyenin sonunda iki aşığın kavuşamaması söz konusudur. Sevgilisine kavuşamayıp yanarak can veren Kerem'in küllerini saçlarıyla süpüren Aslı'nın da saçlarının alev alıp yanmasıyla iki âşık aynı kaderi paylaşır. İki aşığın külleri bir sandığa koyulup aynı mezara konulur. Mezarları ziyaretgâh haline gelir.

İki mesnevînin sonunda da âşıkların kutsallaştırılması olayı vardır. Türbelerinin ziyaretgâh haline dönmesi, hatta Varka ve Gülşâh'ta Hz. Peygamber'in olaya dahil edilmesi bunu göstermektedir. Hz. Peygamber'in olaya dâhil oluşuna kadar iki mesnevînin

sonu oldukça benzerlik gösterir. Leylâ ve Mecnûn'da aşk acısına dayanamayıp ilk vefat eden Leylâ'dır. Varka ve Gülşâh'ta ise ilk vefat eden Varka'dır. Sevgililerin vefat haberini alan Mecnûn ve Gülşâh ise ikisi de sevgililerinin mezarı başında vefat eder. Her ikisi de sevgilileriyle aynı mezara konurlar. Bu yönden oldukça benzerlik göstermektedirler.

Varka ve Gülşâh'da vefat eden âşıklar Peygamber mucizesi ile dirilirken Leylâ ve Mecnûn'da ise âşıklar söz ile dirilitirler. Hikâyeleri insanlar arasında yayılarak toplum içinde Leylâ ile Mecnûn büyük birer aşk kahramanları olarak yaşamaya devam ederler.

Kerem ile Aslı'da da hikâyenin sonunda iki âşığın kavuşamaması söz konusudur. Sevgilisine kavuşamayıp yanarak can veren Kerem'in küllerini saçlarıyla süpüren Aslı'nın da saçlarının alev alıp yanmasıyla ikisinin de bedenleri kül haline gelir. İki âşığın külleri bir sandığa koyulup Leylâ ile Mecnûn ve Varka ile Gülşâh gibi aynı mezara konur. Mezarları bu âşıklarinkine benzerlik göstererek ziyaretgâh haline gelir.

1.24. Hikâyelerin Bitiş Bölümü

1.24.1. Leylâ ve Mecnûn

Mesnevîde olay örgüsü Leylâ ile Mecnûn'un cennette kavuşmaları ile sonlanır. Mesnevî bu kısım sonrasında "Söz Sonu" kısmı ile devam eder. "Söz Sonu" kısmında dünyanın doğru dürüst insanlara eziyet yeri olduğundan, devirden şikâyetten bahsedilir. Dünya gerçek âşıklara eziyet yeri olduğu belirtilir. Dünya bu duruma cevaben çekilen bu eziyetlerin aslında bir cefa olmadığını, bu aşkı gün yüzüne çıkartarak âşıklara asıl eziyeti şairin yani Fuzûlî'nin verdiğini söyler. Fuzûlî ise düzenbaz feleğin kendisine yalancı demesine aldırış etmemesi gerektiğini şiir yazmanın kolay olmadığını, sözünü överek ölüleri söz ile diriltmenin kötü bir şey olmadığını, Leylâ ile Mecnûn'u anarak ruhlarını şad ettiğini belirtir.

Mesnevî "Söz Sonu" kısmından sonra "Bu beyân-ı 'özü-i te'lîf-i kitâbdur ve Târîh-i zamân-ı feth-i bâbdur" kısmıyla devam eder. Bu kısımda Kitabın yazılış sebebi açıklanır ve kitabın açıldığı zamanın tarihi verilir.

Ol dem ki bu nüsha oldı merkum

Leylî Mecnûn adına mersûm (F 3085)

İzhâra gelip rûmûz-i vahdet
Vahdetde temâm olup hikâyet (F 3086)

Târîhine düşdiler muvafık
Bir olmag ile ol iki ‘âşık (F 3087)

(Bu eser “Leylâ-Mecnûn” adı verilerek yazıldığında, vahdet işaretleri ortaya çıktı; hikâye vahdetde tamamlanarak, o iki âşık bir olmakla, (eserin yazılış) tarihine uygun düştüler.)

Mesnevî “Bu beyân-ı ‘özü-i te’lîf-i kitâbdur ve Târîh-i zamân-ı feth-i bâbdur” kısmından sonra ise “Bu erbâb-ı vefadan tevakku‘-i kabul-i ma‘zeretdûr ve Eshâb-ı zekâdan temennâ-yı du‘â-yı magfiretdûr” kısmıyla tamamlanır. Bu kısımda da vefa sahiplerinden kusura bakmama beklentisi ve zekâ sahiplerinden, bağışlanma için dua temennisi yer alır.

1.24.2. Varka ve Gülşâh

Mesnevînin bitiş bölümünü okuyucuya nasihat, mesnevînin yazılış yeri, vezni, beyit sayısı ve yazılış tarihini yanı sıra okuyucuya dua ve okuyucudan dua beklentisi yer alır. Allah’a yakarış kısmı da bu bölümde yer alır. Eserin son iki beytinde mesnevînin vezni, Hz. Peygamberin ruhuna salavat isteği ve cömertlik sahibi Allah’ın yardımıyla kitabın tamamlandığından bahsedilir.

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât
Mustafânun râhına vir salâvât (YM 1743)

(Mesnevînin vezni Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât’tır. Mustafa’nın ruhuna salavat çek.)

Temmetü’l-kitâb
Bi-‘avnillâhi’l-meliki’l-vehhâb (YM 1744)

(Çok cömert olan Allah'ın yardımıyla kitabı tamamladık.)

Mesnevîlerin bitiş kısmında benzer özelliklerin yanında farklılıklar da vardır. İkisinde de bitiş bölümünde nasihat ve dua kısımları yer almaktadır. Okuyuculardan dua isteme kısımları vardır. Farklı olarak Varka ve Gülşâh'ta mesnevînin beyit sayısı yazılış yeri, vezninden bahsedilir.

Kerem ile Aslı'da ise ayrı bir bitiş bölümü yer almaz. Bir türkü ile hikâye tamamlanır.

1.25. Hikâyelerde Mekân

1.25.1. Leylâ ve Mecnûn

1.25.1.1. Arabistan:

Mesnevîde olaylar Arap yarımadasına geçmektedir. Hikâyede Arabistan ilk olarak Mecnûn'un yaşadığı coğrafya olarak karşımıza çıkar ve hikâyenin ilerleyen kısımlarında da sık sık bu coğrafyayla karşılaşılır.

Kim hayl-i Arabda bir cevân-merd
Cem'iyet-i izz ü câh ile ferd (F 477)

Müstecmi'-i cümle-i fezâil
Bulmuşdı riyâset-i kabâil (F 478)

(Vaktiyle, Arap kavminden şeref ve itibar sahibi olmada eşsiz, bütün faziletleri şahsında toplamış asil bir insan kabilelere başkan olmuştu.)

1.25.1.2. Bağdat:

Mecnûn'un babasının gezdiği topraklar anlatılırken karşımıza çıkar. Ayrıca şairin de yaşadığı ve eserin kaleme alındığı yer olarak da geçer.

Emrine Arab mutî' ü münkâd
Geh Basra makâmı gâh Bagdâd (F 479)

(Bütün Araplar onun emrine itaatle baş eğmişlerdi .Bazen Basra'yı, baren Bağdad'ı karargah tutardı.)

1.25.1.3. Basra:

Mecnûn'un babasının gezdiği yerlerden biri de Basra'dır.

1.25.1.4. Bezm:

“İçkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek. İlkbahar mevsiminde çemende, kırlarda veya bir gül bahçesi vs. güzel yerlerde gezip eğlenmek, içip coşmak, halen rağbet edilen bir eğlence şeklidir”²²

Mesnevîde soyut bir mekân olarak karşımıza çıkan bezm, hikâyedeki olaylar başlamadan sâkiye seslenen bölümde yer alır. Kimsenin bulunmadığı bir yerdir.

Bir bezmde sen kalupsen ü men
Bu bezmi gel edelüm müzeyyen (F 282)

(Mecliste bir seninle ben kaldık; gel bu meclisi şenlendirelim!)

Bezm aynı zamanda şairlerin bir araya geldiği, edebi tartışmaların yapıldığı somut bir mekân olan işret meclisi olarak da karşımıza çıkar. Mesnevî'nin ortaya çıkmasına vesile olan yerdir aynı zamanda. Fuzuli böyle bir mecliste arkadaşlarının isteğiyle Leylâ ve Mecnûn hikâyesini yazmaya karar verir.

---

²² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 71.

1.25.1.5. Cennet:

Zeyd'in rüyasında karşımıza çıkar. Zeyd gördüğü rüyada Leylâ ile Mecnûn'u cennette birbirine kavuşmuş, mutlu ve neşeli olarak görür. Âşıkların vuslata erdikleri yerdir. Ayrıca mesnevînin çeşitli bölümlerinde Leylâ, cennetin içerisindeki hurilere benzetilir.

Bu iki meh-i huçeste-ruhsâr
Mecnûn ile Leylî-i vefâ-dâr (F 3028)

Çün vâdî-i aşka girdiler pâk
Ol pâklig ile oldılar hâk (F 3029)

(Bu uğurlu yüzlü iki ay, Leylâ ile vefalı Mecnûn, aşk vadisine tertemiz girip bu temizlikle toprağa karıştıklarında, konakları Rıdvan cenneti; hizmetçileri de huriler ve gılmanlar oldu.)

1.25.1.6. Çöl:

Mesnevîde en çok karşımıza çıkan mekânlardandır. Mecnûn aşk acısından kendini sürekli çöllere atar. Mecnûn'un hayatının büyük bir kısmı çölde geçer. Çöl adeta Mecnûn için bir sığınaktır. Bir beyitte Mecnûn şu ifadeleri kullanır;

Tenhâ geçer oldı rûzgârım
Sahrâda ne mûnîs ü ne yârım (F 1657)

(Zamanım yalnız başıma geçiyor. Çölde ne yakınım ne de dostum var.)

1.25.1.7. Dağ:

Mecnûn'un Kâbe'den dönerken rastladığı heybetli bir dağ olarak karşımıza çıkar. Mecnûn dağ ile adeta bir insanmış gibi konuşur ve onu bir dost olarak görür. Dağ, üzerinde kıymetli elbiseler olan, koltuğu mücevher dolu, denize rızık, sahraya geçimliğini veren ana

baba rolündedir. “Biz dağları direk yapmadık mı? (Nebe 6-7)” ayetiyle de dağa kutsallık kazandırılmıştır.

1.25.1.8. İbn-i Selâm’ın Evi:

Leylâ’nın anne baba evinden sonra yaşadığı ikinci evidir. Leylâ bu evi bir mezar olarak görür. Kendini bir kafes içine kapatılmış bir bülbüle benzeter.

Kanlı kefenümdür al perde
Men gûrdaem sagınma erde (F 1986)

(Al duvağım, aslında benim kanlı kefenimdir. Ben mezardayım; kocada sanma!)

Bilmem bu kafesde n’ola hâlüm
Sın durdı belâ per ile bâlüm (F 1989)

(Gel de, ahını mezarıma mum yap; ayağının tozu ile de mezar taşıyı süsle!)

1.25.1.9. Kâbe:

Mecnûn’un düştüğü durumdan kurtulması için babasının dua etmek için götürdüğü yer olarak karşımıza çıkar. Kâbe kapısında ihşanların dağıtıldığı, duaların kabul olduğu bir mekân olarak belirtilir. Ayrıca Kâbe’nin fiziki özellikleri hakkında da bilgiler verilir.

Lebbeyk deyüp ayaga durdı
OL ka'be-i maksâda yüz urdı (F 940)

("Lebbeyk!" diyerek ayağa kalktı ve maksadının kabesine yüzünü gözünü sürdü.)

1.25.1.10. Kays'ın Evi:

Mecnûn'un babasına ait olan ev gül bahçesi içindedir ve mesnevînin başında çocuksuzluk nedeniyle lalenin üzerindeki siyah beneğe benzer. Daha sonraları Mecnûn kendini çöllere vurmadan önce arkadaşlarına bana evden bahsetmeyin dediği yer aynı evdir. Mesnevînin ilerleyen kısımlarında Mecnûn'un babasının Mecnûn'u çölde bulup getirdiği ve Leylâ'yı Mecnûn'a isteyip elinin boş döndüğü yer de aynı evdir.

1.25.1.11. Leylâ'nın Evi:

Mecnûn'un kör bir dilenci kılığına girip kapısına geldiği, Leylâ'nın aşk acısından ağlayıp inlediği gecelerde uzaklaştığı bir mekân olarak karşımıza çıkar. Daha sonra Leylâ'nın evlendiği kişi olan İbn-i Selam ölünce döndüğü baba evidir. Mesnevîde Leylâ'nın evi için bazen çadır, bazen ev kelimesi kullanılır. Bu da göçebe toplum olma nedeniyledir.

1.25.1.12. Leylâ'nın Kabri:

Mesnevîde Leylâ'nın kabri aynı zamanda Mecnûn'a da kabir olur. Daha sonra da burası Zeyd'in çabalarıyla insanların uğrak yeri olan bir ziyaretgâha dönüşür.

Gasl eyleyüben ten-i nizârın

Dildârının açdılar mezârın (F 3005)

Koydılar anı hem ol mezâra

Gam-nâk yetişdi gam-güsâra (F 3006)

Rûh oldı felekde rûha hem-râz

Ten oldı ten ile yerde dem-sâz (F 3007)

(Zayıf ve hasta bedenini yıkayıp, sevgilisinin mezarını açarak onu da aynı mezara koydular. Böylece gamlı, gam ortağına kavuştu; gökyüzünde ruh ruha sırdaş, yeryüzünde ten tenle arkadaş oldu.)

1.25.1.13. Mezarlık:

Mesnevîde Mecnûn'un babası ve Leylâ'nın ölümü üzerine karşımıza çıkan bir mekândır. Zeyd Mecnûn'un ölümü sonrası burasını bir ziyaretgâha dönüştürmeyi başarır.

1.25.1.14. Okul:

Leylâ ile Mecnûn'un birbirlerini görüp tanıştıkları, birbirlerine âşık oldukları mekan olarak karşımıza çıkar. Okulun öğrencilerin bir sıra kız bir sıra erkek şeklinde oturup ders gördükleri yer olduğunu görürüz.

Mektebde anunla oldı hem-dem
Bir niçe melek-misâl kız hem (F 559)

(Mektepte birçok melek gibi kız onunla arkadaş oldu.)

Ol kızlar içinde bir perî-zâd
Kays ile mahabbet etdi bünyâd (F 564)

(O kızlar içinde peri kızı gibi birisi, Kays ile muhabbet kurdu.)

1.25.1.15. Rûm:

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin şairden yeniden yazılmasının istenildiği yer olarak karşımıza çıkar.

Olmışdı refik ü hem-zebânum
Âyîne-i tûtî-i revânum (F 411)

Bir niçe zarîf-i hıtta-i Rûm
Rûmî ki dedük kazıyye ma'Iûm (F 412)

(Rum ülkesinin birkaç zarif insanı; arkadaşım, dildaşım ve ruh papağanımın aynası olmuşlardı. Anadolu'yu dedik ya, mesele anlaşılıyor .)

1.25.2. Varka ve Gülşâh

1.25.2.1. Mekke:

Mesnevînin başında kahramanların kabilelerinin Mekke ilinde bulunduğu söylenmektedir. Bu da olayların Arap yarımadasında geçtiğini göstermektedir. Ayrıca Varka mesnevînin bir bölümünde ilinin Mekke olduğunu söyler.

Varka eydür Mekke ilidür ilüm
Seyr iderken bunda ugradı yolum (YM 791)

(Varka “İlim Mekke ilidir, gezerken buraya uğradım.” der.)

Varka, Melik Anter’e esir düştüğünde karşısına cellat olarak zenci kölesi çıkar. Ona kendini tanıtırken Mekkeli olduğundan bahseder.

1.25.2.2. Yemen:

Varka’nın dayısı Selim Şah’ın hükümdar olduğu yerin adıdır. Varka burada Melik Anter ile amansız bir mücadeleye girişir ve dayısını esaretten kurtarır.

Didiler kim Varkaya bilmez misin
Kim sana tayı olur şâh-ı Yemen (YM 372)

(Varka’ya “Dayın Yemen’in şahı olduğunu bilmez misin?” dediler.)

1.25.2.3. Şam:

Gülşâh’a âşık olduğu onunla evlenen Muhsin Şah’ın hükümdar olduğu yerin adıdır. Varka ile Gülşâh burada birbirlerine tekrar kavuşurlar.

Şâm ilinde varıdı bir pâdişâh
Adı Muhsin kendüzi zerrîn külâh [YM/852]

(Şam şehrinde bir padişah vardı; adı Muhsin, kendisi altın taçlıdır.)

1.25.2.4. Kîş ve Bahreyn:

Mesnevîde Melik Anter'in Yemen şehrini bu yerlerin orduları ile kuşattığından bahsedilir. Olayların geçtiği mekânlardan değildir.

Kîş ü Bahreyn leşkerile bil i yâr
Şehri kılmışdur Melik 'Anter hisâr (YM 433)

(Kîş ve Bahreyn ordusu birlikte olup Melik Anter şehri kuşatmıştır.)

Mesnevîlerdeki bir diğer benzerlik mekânlarda görülür. İki mesnevîde de olayların yaşandığı mekânlar Arap Yarımadasıdır. Mesnevîlerde çöl iklimi hâkimdir. Mecnûn'u babası iyileşmesi için Kâbe'ye götürmüştü. Varka'nın kabilesinin yaşadığı yer de Kâbe'nin bulunduğu yer olan Mekke'dir. Bu yerlerin birbirine yakın yerlerin oluşu mesnevîlerin aynı kaynaktan beslendiğini göstermektedir.

Kerem ile Aslı'da ise mesnevîler ile ortak mekândan söz edilemez. Kerem ile Aslı daha çok Anadolu ve Azerbaycan topraklarında geçer. Halep'in de hikâyede geçen mekânlardan oluşu mesnevîlerle az da olsa bir yakınlık arz etmektedir.

1.26. Hikâyelerde Olayların Geçtiği Zaman Dilimi

1.26.1. Leylâ ve Mecnûn

Hikâyede belli bir zaman diliminden söz edilmez. “bir gün, bir gece, seher vakti, o asırlarda gibi zaman ifade eden kelimelerin kullanıldığını görürüz. Sonbahar ve kış mevsimi hikâyede kederi ve ümitsizliğin sembolüdür. Leylâ'nın ölümü ile “hazan mevsimi” bağdaştırılır.

Hikâyedeki olay örgüsüne bakıldığında olaylar belli bir kronolojik zaman sırasına göre verilir. Kahramanların doğumu öncesi durum, kahramanların doğumu, büyümeleri, okula gitmeleri, birbirlerine âşık olmaları, ayrı düşürülmeleri, aşk acısı yaşamaları gibi belli bir kronolojik zaman sırasına göre olaylar gerçekleşir.

1.26.2. Varka ve Gülşâh

Hikâye Hz. Peygamber zamanında geçtiği belirtilmiştir.

Mustafa devrinde bir kavmün adı

Zâhir İbn-i Hayy Benî Şeybe-idi (YM 14)

(Hz. Peygamber devrinde bir kabilenin adı Zahir İbn-i Hayy Benî Şeybeydi.)

İki mesnevîde de olaylar kronolojik bir zaman dilimden verilir. Olaylar oluş sırasına göre verilir. Leylâ ve Mecnûn'da belli bir zaman diliminden bahsedilmezken Varka ve Gülşâh'ta Hz Peygamber zamanında diyerek hikâyenin yaşandığı zaman hakkında daha net bir bilgi verilmektedir.

Kerem ile Aslı'da da olayların yaşandığı zaman hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Eski zamanlarda diye genel bir tabir kullanılır.

1.27. Hikâyelerde Rakip

1.27.1. Leylâ ve Mecnûn

1.27.1.1. İbn-i Selâm:

Araplar arasında soy ve sop bakımından gözde, herkesin beğenisini kazanmış anlayışlı, göz alıcı güzelliği ve güzel ahlaka sahip olan İbn-i Selâm avlanırken Leylâ'yı görür ve ona âşık olur. Ona kavuşma çareleri arar. Hediyeler hazırlatıp güzel konuşan akıllı ve güzel konuşan bir adamı elçi gönderir. Leylâ'nın anne ve babası kızlarını ona verirler. Dügün günü Leylâ'nın duvağını açmak isteyen İbn-i Selâm'ı Leylâ kandırır ve ona dokunmasını engeller. Leylâ'ya inanan İbn-i Selâm bu durumun çaresini ne kadar arasa da bulamaz. Mecnûn'un beddua ettiği İbn-i Selâm günden güne sararıp solarak ölür.

Kim İbni Selâmı etdi gerdûn
Âmâc-ı hadeng-i âh-ı Mecnûn (F 2434)

(Eyvah, felek İbni Selâm'ı Mecnân'un ah oklarına hedef yaptı.)

İbn-i Selâm'ın aşkı nedeniyle canını teslim etmesi Mecnûn'a üstün gelişini gösterir.
Çünkü aşkı uğruna canından vazgeçmiştir, kendi derecesinde en yükseğe çıkmıştır.

Mecnûn dedi ey vefâlu yârum
Yohdur mı bu yolda neng ü 'ârum (F 2470)

(Mecnun dedi ki: "Ey vefalı dostum! Bu yolda beni ardan, hayâdan yoksun mu sanıyorsun?)

Cânâneye cân veren yetüpdür
Cân vermeyen arada itüpdür (F 2471)

(Cananı için canını veren, maksadına ulaşmıştır; canını veremeyen ise arada kaybolup gitmiştir.)

Ol dûstuma degüldi düşmen
Hem ol ana 'âşık idi hem men (F 2472)

(O, benim dostumun düşmanı değildi. Ona hem o âşıktı, hem ben .)

Ol cânını verdi vâsıl oldu
Öz mertebesinde kâmil oldu (F 2473)

(O, canını vererek kavuştu, kendi derecesinde en yükseğe çıktı.)

Naksum menüm ermedi kemâle
'Ayb eyleme aglasam bu hâle (F 2474)

(Benim eksikliğim ise henüz giderilemedi. Bu hale ağlıyorsam, beni ayıplama.)

1.27.2. Varka ve Gülşâh

1.27.2.1. Benî Amr:

Oldukça kötü kalpli bir rakip olarak karşımıza çıkar. Düğün günü Gülşâh'ı zorla kaçırarak bir kabile reisidir. Kabilesi de kendi gibi kötüdür. Gülşâh, Benî Amr için şu ifadeleri kullanır.

‘Âşıkam zâlim eline düşmüşem
Kim yüzi çirkin sözi hor u hakîr [190]

(Aşığım, zalimin eline düşmüşüm. Kim ki yüzü çirkin ve sözü âdî ve bayağıdır.)

Varka'nın babasının ölümüne sebep olur. Varka'nın düğün günü vuslata erişmesini engelleyen kişidir. Kendinin Varka'dan üstün olduğunu belirtir. Varka'yı esir alır. Ölümü Gülşâh'ın elinden ölür.

1.27.2.2. Melik Muhsin:

Adaletli, zengin ve cömert bir hükümdardır. Şam padişahıdır. Anlatılanlardan hareketle Gülşâh'a âşık olur. Gülşâh'ı ister ve onunla evlenir. Gülşâh'ın durumunu öğrenince onu kızını beller. Bir gün Varka'yı yaralı olarak bulur ve onu sarayına getirip iyileşmesini sağlar. Daha sonra Varka'nın kim olduğunu öğrenir ve Gülşâh ile görüşmesine izin verir. Varka ile Gülşâh'ın aşkına saygı gösteren bir tiptir. Onları evlat olarak kabullenir. Hz Peygamber'e durumu anlatıp âşıkların tekrar dirilmesinde de rol oynamıştır. İlk başta rakip olarak karşımıza çıksa da daha sonra aşığa yardımcı bir karakter rolüne geçer.

Her iki mesnevîde de İbn-i Selam, Melik Muhsin ve Benî Amr gibi rakip tipleri mevcuttur. Melik Muhsin, karakter olarak İbn-i Selam'a benzerliği ile öne çıkmaktadır. Her ikisi de olumlu yönleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Hatta Melik Muhsin rakip tipinden

kahraman yardımcı tip karakterine bile geçiş yapar. Varka ve Gülşâh'ta Leylâ ve Mecnûn'dan farklı olarak olumsuz rakip tipi olan Benî Amr adında kötü bir kabile reisi vardır.

Kerem ile Aslı'da, Kerem'in mücadele ettiği bir rakip tipi yoktur diyebiliriz. Sadece hikâyenin son kısımlarında Aslı'yı Kerem'den kurtarmak için Keşiş'in kendi dinlerinde biriyle evlendirmek istemesi ile rakip tipi ortaya çıksa da üzerinde çok durulmaz ve Kerem Aslı'yı kaçırarak bu tehlikeyi ortadan kaldırmış olur.

1.28. Hikâyelerde Âşıklara Yardımcı Tipler

1.28.1. Leylâ ve Mecnûn

1.28.1.1. Zeyd:

Zeyd, Mecnûn'un dostu olarak karşımıza çıkar. Mecnûn ile ne zaman ve nerede tanıştığına değinilmemiştir. Fazilet sahibi ve olgun karakterlidir. Güzellik ve ahlakça tanınmış biridir.

Kim var idi bir nedîm-i nâdir

Zeyd adlu vefâ-yı ahde kâdir (F 1831)

(Zeyd adlı, sözünde durmasını bilen ve eşi az bulanan bir sohbet arkadaşı vardı.)

Amcasının kızı Zeynep ile birbirlerini sevmelerine rağmen amcası Zeynep'i Zeyd'e fakir olduğu gerekçesiyle vermez. Zeynep'in zengin birisine verilmesiyle aşk acısına düşen Zeyd, Mecnûn ile yolları kesişir. Yaşadıkları sebebiyle Mecnûn'u anlayabilecek biridir. Kader ortağı olmaları nedeniyle Mecnûn ile yakınlık oluşur ve ona vefalı bir dost ve dert ortağı olur. Leylâ ile Mecnûn arasında haberleşmeyi sağlar. Bunu iki âşık arasında mektup getirip götürmeyle gerçekleştirir. Mecnûn, Leylâ'nın evlendiği haberini Zeyd'den duyar. Leylâ'nın ölüm haberini de Mecnûn'a getiren Zeyd'dir.

Mecnûn'un mektubunu Leylâ'ya ulaştırmak için İbn-i Selam'a kendini muskacı olarak tanıtmaması ve Leylâ'ya musallat olan cinden kurtaracağı oyununa girip mektubu sahibine ulaştırması onun ne kadar zeki biri olduğunu gösterir. Ayrıca Zeyd, Mecnûn'u ölümünden sonra bile bırakmaması onun ne kadar vefalı olduğunu da gösterir. Mecnûn'un

Leylâ'nın yanına gömülmesini sağlayıp onlara türbe yaptırıp onların türbedarlığını yapmasıyla da sadakatini gösterir.

Ol meşhede Zeyd olup mücâvir
Âsâr-ı sadâkat etdi zâhir (F 3014)

(Zeyd, o şehidiğin civarında yer tutup bağlılık örneği gösterdi.)

Toplumun kınadığı ve dışladığı iki sevgili Zeyd sayesinde toplumun saygı duyduğu hatta kutsal olarak görülen şahsiyetler haline gelirler. İki sevgilinin hikâyesini türbeye gelen herkese anlatarak bu hikâyenin de dilden dile yayılmasını sağlamış olması nedeniyle de önemlidir.

1.28.1.2. Nefvel:

Adalet sahibi, yiğit ve zamanında aşk yolunda çok koşturan ve bu yolda eziyetler çeken olumlu yanlarıyla karşımıza çıkar.

Tîgiyle mesaff müşkili hall
Ma'rûf-ı zemâne adı Nefvel (F 1456)

(Kılıcı ile ordunun önündeki engeller ortadan kalkardı ve zamanın en yiğidi idi. Adı Nefvel idi.)

Hem aşk yolunda çoh yögürmiş
Hem çoh sitem-i zemâne görmüş (F 1456)

(Hem, aşk yolunda çok koşturmuş; hem de, zamanın çok eziyetlerine uğramıştı.)

Bir gün bulunduğu mecliste Mecnûn'un şiirlerinden biri okunur. Şiiri çok beğenen Nefvel, Mecnûn'un kim olduğunu sorar. Mecnûn'un durumu anlatılınca onunla tanışma arzusuna kapılır. Mecnûn'u bulup ona dostluk gösterir. Mecnûn' a yardım etmek ister.

Çün dâire-i sübâ'-ı hâil
Kat' etdi sipeh görüp selâsil (F 1465)

Mecnûna yetişdi ol vefâ-dâr
Âsâr-ı telattuf etdi izhâr (F 1466)

(Mecnûn'un etrafındaki korkunç canavar dairesi, orduyu görüp çemberi bozunca, o vefalı Nefvel, Mecnun'un yanına giderek kendisine dostluk gösterdi.)

Onu sevgilisine kavuşturacağını söyler. Mecnûn ümitlenip sevinir. Eski alışkanlıklarını terk eder, üstü başını temizler, güzel elbiseler giyer, sevince boğulur. Nefvel de sözünde durarak Leylâ'nın kabilesine mektup yazıp Leylâ'yı ister. Güzellikle verilmemesi halinde savaşla Leylâ'yı alacağını belirtir. Lakin olumsuz cevap alır. Bunun sonucunda iki ordu karşı karşıya gelir. Savaş sırasında Mecnûn, Leylâ'nın kabilesinin savaşı kazanması için dua eder. Nefvel'in askerlerinden biri ölünce şükreder, Leylâ'nın kabilesinden biri ölünce de ağlayıp inler. Girdiği her savaşı kazanan Nefvel bu nedenler savaşı bir türlü kazanamaz. Bunun asıl nedeninin Mecnûn'un duaları olduğunu öğrenen Nefvel, girdiği bu savaştan pişman olur, savaşı kazanırsa Leylâ'nın adını anmamaya ve bu işteki inadından vazgeçmeye karar verir. Sonuç olarak savaşı kazanır. Bunun üzerine Leylâ'nın babası Nefvel' yalvararak kızının nişanlı olduğunu söyler. İlla da töreyi bozacaksa kızını kendisinin almasını söyler. Bunu kabul etmeyen Nefvel, bu savaşa bir düşkünün derdine deva olmak için giriştiğini fakat hastanın ilaç kabul etmediğini söyleyerek pişmanlığını belirtir ve memleketine doğru yola koyulur. Mecnûn da Nefvel'i vaatlerini gerçekleştiremediği için ayıplar.

1.28.2. Varka ve Gülşâh

1.28.2.1. Zenci Köle:

Mesnevîde Varka'nın en büyük yardımcılarından. Varka'yı çok sever. Hatta canından çok sevdiği dile getirilir.

Varkanun bir zengî kulu varıdı

Varka'ı bin cânıla severidi (YM 374)

(Varka'nın bir zenci kölesi vardı, Varka'yı çok severdi.)

Varka'nın dayısına gönderdiği mektubu götüren kişidir. Dayısının esir düştüğünü görünce de geriye eli boş dönmeyi kendine yediremez ve geriye dönemez. Melik Anter'in hizmetinde cellâtlık görevini yapar. Varka, Melik Anter'in eline esir düşünce onu kurtaran kişidir. Varka ölünce de kabrini bırakmaz.

1.28.2.2. Selim Şâh:

Selim Şah, Varka'nın dayısıdır. Yemen'in hükümdarıdır. Varka, babasının ölümü üzerine yetim ve fakir duruma düşünce Gülşâh için istenen başlık parasını dayısından istemeye gider. Dayısının esir düştüğünü görünce de Melik Anter ile savaşarak dayısını kurtarır. Dayısı da ona ikramlarda bulunur. Başlık parasını temin edip döner.

1.28.2.3. Melik Muhsin:

Mesnevîde ilk olarak Gülşâh'a âşık olup onunla evlenmek istemesi ve daha sonra Gülşâh ile evlenmesiyle Varka'nın karşısına rakip olarak çıkar. Ancak daha sonra Gülşâh'ın Varka'ya olan aşkını anlatmasıyla Gülşâh'ı kızı olarak kabullenmesi rolünü değiştirmiştir. Melik Muhsin artık iki aşığa kol kanat geren yardımcı konumuna geçer. Hz Peygamber'e durumu anlatıp âşıkların tekrar dirilmesinde de rol oynamıştır.

Mesnevîlerde kahramanlara yardımcı olan tiplere bakıldığında birbirlerine benzerlik göstermektedirler. Leylâ ve Mecnûn'daki Zeyd ile Varka ve Gülşâh'taki zenci köle birbirlerinin çok benzerleridir. Zeyd, Mecnûn'un dostu ve çok yakın arkadaşıdır. Zenci köle de buna benzer. O da Varka'nın sırdaşı ve onu canından çok seven yol arkadaşıdır. Bu iki yardımcı karakterlerdeki bir diğer ortak nokta ikisinin başından da bir aşk macerasının geçmesidir. Bu yönüyle kahramanları çok iyi anlamış ve onlara çok iyi bir yoldaş olabilmişlerdir. Sevdikleri hakkında kahramanlara haber taşırlar. Kahramanlar aşk acısına dayanamayıp vefat ettiklerinde vefa örneği gösterip kabirlerinin bile hizmetini

sürdürmüşlerdir. Kerem ile Aslı'da da bunlara benzer bir karakter olan Kerem'in yardımcısı Sofu vardır. O da Kerem'e yoldaşlık eder, hizmetkârlığını yapar.

Mesnevîlerde aynı zamanda kadın kahramanlara da yardımcı karakterler vardır. Gülşâh, çok yakın arkadaşı, sırdaşı bir kız ile Varka'ya haber bırakır. Varka'ya Gülşâh'ın ölmediğini haber veren de o olur. Aynı şekilde Leylâ'ya da hizmette bulunun dertleştiği kızlar vardır.

Bunların yanında Mecnûn'un Nevfel gibi, Varka'nın da Selim Şah ve Melik Muhsin gibi yardımcı karakterleri vardır. Varka'ya en büyük yardımı dokunan kişi ise Hz. Peygamber'dir.

Kerem ile Aslı'da da Kerem'e yardımı dokunan Halep Paşası ve Kayseri Beyi'nin ve kız kardeşi Hasene Hanım gibi tipler de vardır.

SONUÇ

Yazılan her eser yazıldığı dönemden, yazıldığı coğrafyadan ve ortaya çıktığı toplumun sosyal kültürel ortamından izler taşır. Kısacası her eser devrini ve devrinin özelliklerini yansıtır. Çünkü her şair ait olduğu kültüre bağlı olarak yetişir. Bu bağlamdan hareketle aynı coğrafyada söylenen şiirlerin, yazılan eserlerin birbirinden bağımsız olması düşünülemez. Yaşadığımız coğrafyada ele geçen eserler incelendiğinde aynı konuda birçok farklı şairin birbirlerinden etkilendikleri görülmektedir. Hatta aynı adla yazılan onlarca eser karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan en bilinenlerinden biri de şüphesiz ki Leylâ ve Mecnûn hikâyesidir. Varka ve Gülşah'ı da farklı nüshaları ele alındığında bunu bu eser için de söyleyebiliriz. Aynı durum halk hikâyelerinde daha farklı gözlemlenmektedir. Halk hikâyelerinin sözlü gelenek ürünü olması nedeniyle birçok farklı varyantının olduğunu görmekteyiz. Bütün bunlar ortak bir medeniyetin ve kültürün ortaya çıkardığı sonuçlardandır.

Ortak bir kültürün ortaya çıkardığı eserlerden olan Leylâ ve Mecnûn mesnevîsi ile Varka ve Gülşâh mesnevîsi arasında benzerlikler yukarıda bahsettiğimiz konu bağlamında ele alınıp incelenmiştir. İncelemeye Kerem ile Aslı hikâyesini de dâhil edip alan genişletmiş bulunmaktayız. Kerem ile Aslı, her ne kadar Halk Edebiyatı ürünü olsa da ele aldığımız mesnevîlerle benzerliği çok da hafife alınamayacak şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Eserlerin incelenmesi sonucunda mesnevîler arasında hikâyelerin kaynakları, dil ve şekil özellikleri, kabîlelerin sosyal yapıları, kahramanların fiziksel ve ruhsal yanları ve çocuklukları, kahramanların eğitimleri, hikâyelerin geçtiği mekânlar, hikâyelerde kullanılan terimler, ailelerin sosyal ve ekonomik yapıları, kahramanların aşkları yüzünden düştükleri durumlar ve karşılıklarına çıkan engeller, hikâyelerde geçen savaşlar, kahramanlara yardımcı karakterler, rakipler ve âşıkların kavuşamaması, gelenek ve görenekler gibi birçok konuda benzerlikler olduğu görülmüştür.

Kerem ile Aslı hikâyesinde bu kadar çok benzerlik olmasa da kahramanların aşkı uğruna verdikleri mücadele, kahramanların özellikleri, aşklarının engellenmesi, birbirlerinden ayrı düşürülme, kız isteme, sevgilinin başkası ile evlendirilmek istenmesi, hikâyenin sonunda kavuşamama gibi konularda benzerlikler azımsanmayacak kadar belirgindir.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki eserler dönemlerinin aynasıdır ve aynı dönemde yazılan eserler zaman zaman birbirlerine ayna görevi görmüşlerdir.

KAYNAKÇA

- AGÂH SIRRI LEVEND, *Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.
- AHMED ATEŞ, “Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi”, *TDED*, c. II, sy. 1-2 (t.y.), ss. 1-19.
- , “Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi”, *TDED*, c. V (t.y.), s. 36.
- AHMET MERMER, *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- ALI DUYMAZ, *Kerem ile Asli Hikayesi Üzerinde Mukayiseli Bir Arastırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- AYŞE YILDIZ, *Türk Edebiyatında Varka Ve Gülşah Mesnevileri ve Mustafa Çelebi'nin Varka ve Gülşah Mesnevisi*, (Doktora Tezi Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2008.
- CEM DİLÇİN, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- ELHAM NIKOOSOKHAN SEDGI, *Ayyuki ile Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşah Mesnevilerinin Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2015.
- İSKENDER PALA, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 14. bs., İstanbul: Kapı Yayınları, 2005.
- KÂZİM KÖKTEKİN, *Yusuf-ı Meddâh Varka ve Gülşah*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- KENAN ÖZÇELİK, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2008.
- MINE MENGI, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- MUHAMMET NUR DOĞAN, *Fuzulî Leylâ ve Mecnûn*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 2015.
- Mustafa İsen, (ed.), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, 7. bs., Ankara, 2012.
- PERTEV NAILI BORATAV, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları, 1988.
- ŞÜKRÜ ELÇİN, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1986.
- ZEYNEL KIRAN, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	OSMAN DELİBAŞ			Fotoğraf
Doğum Yeri:	BORÇKA			
Doğum Tarihi:	05.03.1986			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Cumhuriyet İlköğretim Okulu	İlkokul	Borçka	1993-1998
Ortaöğretim	Artvin Anadolu İmam Hatip Lisesi	Ortaokul	Artvin	1998-2002
Lise	Borçka Şehit Savaş Gedik Lisesi	Lise	Borçka	2002-2005
Lisans	Uludağ Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Bursa	2006-2010
Yüksek Lisans				
	Artvin Anadolu İmam Hatip Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yapmakta			

İş Deneyimi:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN Dr. Öğr. Üyesi Anıl ÇELİK
e-posta	osmantde@gmail.com
Yayınlarm:	